

Zoltán Bárkányi Valkán

Vianoce tetky Karovej

(Drobná próza, literárne reportáže)

Budapešť 2009

Publikácia
Slovenskej menšinovej samosprávy Starého Budína-
Békášmederu
a Zväzu Slovákov v Maďarsku

Vydanie publikácie finančne podporili

Verejnoprospešná nadácia Zväzu Slovákov v Maďarsku Lipa
Samospráva Starého Budína-Békášmederu

Jazyková redaktorka
Vlasta Zsákaiová Držíková

ISBN

Ilustrovala a obálku s použitím fotografie legifotok.hu o Kestúci navrhla
Bernadett Lakatosová

Tlač: Spoločnosť Comp-Press Kft., Budapešť
Zodpovedný vedúci **Ferenc Ibos**

2009

ÚVOD

Čitateľ berie do rúk tretiu samostatnú zbierku drobnej prózy Zoltána Bárkányiho Valkána, publikáciu Slovenskej menšinovej samosprávy III. obvodu Budapešti a Zväzu Slovákov v Maďarsku. Obvodná slovenská samospráva popri svojich kultúrno-spoločenských aktivitách i týmto vydavateľským činom chce napomáhať zachovávanie a pestovanie slovenského slova v tejto časti hlavného mesta. Rodák z pilíšskeho Kestúca a dlhoročný obyvateľ Starého Budína zaradil do zbierky výber zo svojej literárnej tvorby uplynulých piatich rokov, ako i dávnejšie napísané literárne reportáže, ktorými chce vzdať hold svojmu rodisku, milovanému Kestúcu a jeho obyvateľom.

Prozaik Z. B. Valkán (rod. 1941) je už takmer tri desaťročia aktívnym účastníkom slovenského literárneho života v Maďarsku. V roku 1966 sa stal redaktorom slovenského týždenníka *Ludových novín* a toto svoje pracovisko opustil až v roku 2002, keď ako šéfredaktor odišiel do dôchodku. Tu začal publikovať svoje literárne pokusy, ktoré sa potom pravidelne objavovali aj v Našom kalendári a v rôznych literárnych antológiách doma i na Slovensku.

Doterajšiu literárnu činnosť Z. B. Valkána literárna kritika hodnotí kladne. Viacerí kritici doma i na Slovensku poukázali na to, že Valkánova próza je ťažká a chlupská, ako napokon život sám. Obrazy života, ktoré vo svojich poviedkach vykreslil, väčšinou nie sú radostné, predsa pôsobia na čitateľa aktivizujúco. Autor sa pritom nevyhýba ani doriešeniu morálnych, etických problémov, ktoré vo svojich poviedkach nastoľuje. Valkánovi sa podarilo písať z nadhľadu aj o menšinových problémoch, čo svedčí o tom, že otázky vlastného slovenského etnika nie sú mu cudzie a dokáže o nich písať na prijateľnej literárnej i politickej úrovni.

František Križan

predseda Slovenskej menšinovej samosprávy
Starého Budína-Békášmederu

Prvá žatva

Súmrak bol po dlhom dni, ako bývajú dni dlhé koncom júna, medovohnedý a vlažný. Slnko išlo zapadnúť za mierny končiar Plešiny a po celodňovej pálave na nevydržanie zdvihol sa aj teplý vietor, či skôr vánok, aby príjemne pohladkal rozpálené tváre muža a chlapca, stojacich na okraji pšeničného poľa. Starý otec a vnuk mlčky, no skúmavým pohľadom premeriavali pšeničnisko. Starký s vráskavou tvárou, na pohľad nízky, ale pevný, žilovitý, rozhodným krokom vstúpil do pšeničného mora, odtrhol za hrst' kláskov a prstami ich rozžmolil. Otvorenú dlaň potom priblížil k ústam, aby z nej odfúkol ostie a takto očistené zrelé zrnká cedil z jednej ruky do druhej.

– Okoštujes? – spýtal sa vnuka a posotil si obnosený klobúk na zátylok.

Chlapec si niekoľko zrniek nabral do úst a vzápätí ich začal silne prežúvať. Zrelá pšenica bola tvrdá, ale poslušne praskala medzi zubami a lepila sa mu na ďasná. Mala zvláštnu sladkastú chuť, pravdu povediac, ani mu nešmakovala. Po kratučkom zaváhaní, či má rozhryzené zrnká vyplúť alebo nie, sa rozhodol ich prehltnúť.

Starký sa len mierne usmial. Jemu rozžuté zrnká žita, ako tu národ pšenicu nazýva, veľmi chutili a skúsenosť dlhých desaťročí ho posmeľovala, že zozbiera dobrú úrodu. Pravda, ako po dlhé roky vždy, aj teraz tu, na Výfukoch, v najúrodnejšej časti dedinského chotára, sa ukazuje najbohatšia žatva.

Pred zrakom chlapca sa hladina klasov krotko vlnila a skláňala, akoby vzdávala hold svojim pestovateľom. V súmraku pobadal, že zrelá pšenica už nie je žltej, ale skôr medovohnedej a trolilinku i sivej farby. Márne v nej hľadal červené ostrovčeky divého maku, alebo vlnenie do fialova blčiaceho kúkoľa. Vedel, že očami daromne premeriava pšeničnisko, nenájde v ňom ani žiadne bodľačie. Starý otec, čo uznávala celá dedina, bol veľmi dobrým gazdom. Spomenul si, ako začiatkom mája po mokrych dňoch obilie rástlo akoby pred očami, ale spolu s ním vyrastalo aj bodľačie, čo je veľká útrapa hlavne

pri žatve i pri mlatbe. Jeho starký, pravda, aj mnohí iní gazdovia, túto burinu nestrpel. Na vyrezávanie bodláka, ako ho on nazýval, zhotovil osobitný nástroj. Na koniec drienkovej palice upevnil ostré železko a každú jar s takýmito palicami chodila celá rodina po jarine alebo ozimine a vypichovala bodliaky. Starký jeho i staršieho brata Ďuska pri tejto robote zavše varoval, aby po mladej jarine či ozimine kráčali opatrne a zanechávali po sebe čo najmenej stôp.

– Starý apo, – ozval sa chlapec po dlhšej chvíľke mlčania, – budete mať žito také čisté, čistulinké jak... .

– Viš čo, Jožko? – prerušil starký vnuka. – Ráno toto žito začneme spolu žať!

Chlapec zarazene zmĺkol a vzápätí sa spýtavo zahľadel do tváre starého otca. Tá však nič neprežrádzala, bola meravá, až ľahostajná. Ako to len myslí, že spolu začneme so žatvou? Pravda, musí si priznať, už dávnejšie tušil a postupom času si bol čoraz istejší, že starý otec raz rozhodne vyriekne: ideme spolu žať!

– Hovoríte, že ráno začíname? – spýtal sa bojzливо.

– Najvyšší čas, o den-dva by sa zrno už sypalo, – povedal pokojným hlasom. – To precca nemusíme dočkať, – dodal rozhodne.

Pred chlapcom sa pšeničné pole zatmelo, nohy mu zolovnateli, sťa by ani nepatrili k jeho telu. So strachom myslel na zajtrajšie ráno, lebo už poznal drsný pach horúcich žatiev, ale ich priamym účastníkom on sám doposiaľ ešte nikdy nebol. Starý otec mu počas žatevných prác dal iba pást' koňa, alebo doniesť čerstvú studenú vodu z neďalekej studienky. To bolo všetko. Ale od zajtra to bude inak, ráta s ním už ako s riadnym žencom. Je však pravda-pravdúca, ešte nie v úlohe kosca, bude za starým otcom odberať.

Pomaly sa upokojil. Nuž, keď to starý apo natoľko chce, iste to má aj premyslené, nech sa teda tak stane, pomyslel si odovzdaný osudu. Aj on sám si bol vedomý toho, že zajtrajšia žatva môže byť osudnou skúškou v jeho živote. Na každom kroku sa mohol presvedčiť, že starký chce z neho vychovať statočného, pracovitého sedliaka, aspoň takého, za akého pokladal sám seba.

Matka, vojnová vdova s tromi deťmi, bola otcovi za starostlivosť o stredného syna nesmierne povďačná. Často sa mohla presvedčiť o tom, že starký mu nahradzuje otcovskú lásku a to takým spôsobom, o ktorom si myslí, že je ten najlepší. Vo všetkom súhlasila, čo sa týkalo synovej výchovy, bola pevne presvedčená o správnosti otcovho počínania. Od samých počiatkov, teda už od skorej smrti muža v ruskom zajatí, niekde ďaleko na tej prekliatej Sibíri, prijala otcovu pomoc. Pravdou však je, čo iné mohla robiť? Vďačne prijala, ako postupne otec zaúča svojho vnuka do sedliackych prác. A chlapec časom ako dospel sa tiež bez najmenších pochybností podrobil starootcovskému rozhodnutiu.

Teraz, pred žatvou, už s istou istotou vie, že prešiel školou, ktorá priamo viedla od pastierika až po ženca. Dobre si pamätá, ako sa stal z neho pastierik husí s prútikom v ruke. Lhký úsmev mu vyčarí na tvár spomienka, ako mu z pastviny na Čapáši mizli zlaté húsence pod vedením syčiacej starej husi so žltočerveným zobákom, ktorého sa spoiatku tak prestrašne bál. Mal strach z bolestivých poštipnutí, po ktorých zavše zostávali na jeho nôžkach i modriny. Keď už plynne čítal a písal, v tichu pastviny, ktoré narušoval iba spev vtákov a gagot husí, najradšej čítal. Knižky mu odvracali pozornosť od husí, neskôr od koňa a kravy a vyčarili pred ním tajuplný svet Indiánov, starých Grékov a Rimanov a bohvie koho ešte. Pravda, neskôr poprečítaval všetko, čo sa mu len dostalo do rúk. Po pasení nasledovali práce vo vinohrade. Spomedzi nich najradšej mal plenie a viazanie. Možno preto, že k týmto prácam mal akýsi zmysel, dokázal rýchlo obtrhať zbytočné výhonky viniča a potom nie menej šikovne rafiou priviazať k agátovému šteku už zelenými strapcami posypané prúty. Vynára sa mu obraz, ako vodí koňa pri okopávaní kukurice, zemiakov či vinohradu. Neskôr šikovne lámal aj kukuricu, zbieral vyorané zemiaky a často pomáhal pri rezaní sečky. A teraz nadišiel čas žatvy!

– Podme! – začul rozhodný povel starkého, ktorý po vysadnutí na bak voza trhol opratami. – Tvoja mater už iste nachystala večeru, – dodal už omnoho tichšie.

Kým prišli do dediny, nebo už bolo posiate hviezdami a večer bol temný. Na dvore nacvičenými pohybmi spolu vypriahli koňa a keď chlapec zočil, že starý otec rezkým krokom namieril do svojho obydlija v dome, on zaviedol kobyľu do maštale. Do kamenného válova jej nasypal trošku vopred prichystaného ovsa, rýchlymi pohybmi jej slamou z kúta maštale podostlal a potom na rozlúčku ju potľapkal po šiji.

– Večera už čaká, – privítala matka synka s milým úsmevom.
– Navarila som vám slepačí perkelt a upékla aj krumplové pagáče.

Za stolom už sedeli jeho bratia, mladší Janko a starší Ďusko. Chlapec sa spýtavým pohľadom zahľadel na Ďuska, zámočníckeho učňa v neďalekom podunajskom mestečku.

– Jak to, že si tu? – spýtal sa ho.

– A ty čo myslíš, gdo bude snopy väzať? – odpovedal brat so širokým úsmevom. – Vypýtav som sa ze školy, – dodal.

– Zajtra vám navarím gulášovú polievku a upečem aj makový ríteš, – pridala sa do rozhovoru matka. – Tak sa patrí, že ženci musia jest to najlepšie jidlo, – dodala vážne.

Chlapcovi zvieralo hrdlo a v ušiach pocítil zrýchlené búšenie srdca. Je jasné, každý vie, aj matka, že zajtra aj on bude patriť medzi žencov. To znamená, že súhlasila s rozhodnutím starkého. Do konca večere mlčky jedli, v myslí už prežívali ozaj chlapskú robotu, jednu z najťažších sedliackych prác.

– Idzte spat! – ozval sa vo dverách starký. – Zajtrá musíme veľmi skoro stávat. Precca aj vy víte, že na povreslá musíme nažat ešte za rosy, – dodal starostlivo.

Chlapec so starším bratom si na dvore v lavóri umyli tvár a nohy a v príjemne chladnej zadnej izbe sa uložili do postele. Ďusko o chvíľu rovnomerným dýchaním Jožkovi prezrádza, že zaspal, on však nie a nie usnúť, myšlienky mu rušivo vírili hlavou. Strašne sa bál. Modlil sa, aby všemohúci spustil na chotár trebárs aj potopu, alebo keby starký ochorel, nežalo by sa. So zatvorenými očami ležal horeznak

a pozorne načúval. Matka umývala riad a usúdil, že starý otec musí sedieť blízko pri nej, lebo chriplavo, tlmene sa k nej prihovril:

– Na rok kúpim ešte jenného kona a budem väcej furmančiť, – zachytil starkého slová.

– Možná, že bude už troška lepší svet, – odpovedala matka. – Napolenne v rádiu mnoho vyprávali o sellákoch, že kormáň sce pre nich...

– Never ty to! – skočil jej do reči starký. – Len tlačá a tlačá, aby selláci stupovali do kolchozov. Trhani nech tam robá, já nebudem... Nech ta ide ten náš veliký vezír, ten s tú velikú plešivú hlavu... Nech on ide, ten holohlaván... Ale nás nech nehajú napokoji...

– Nemali by sme zajtrá nechát Jožka doma, šak na rok bude ešte vaččí? – obrátila matka chod myšlienok starkého otca, za čo jej bol chlapec nesmierne vďačný. Predsa ho má rada, predsa sa oň bojí.

– Šak v septembri bude už ósmák, – namietol starký. – V jeho veku já som už žav... Nech aj on oprobuje...

Ešte ani nesvitalo, keď matka najprv zobudila synov. Chlapec s nemalou závisťou v srdci sa pozeral na svalnatú postavu brata, ktorý sa začal ospanlivo, pomaly obliekať. Aj on si natiahol nohavice, obliekol košelu a nohy vsunul do obnosených sandálov.

– Túto hrubú košelu si obleč až dójdete na pole. Nebude ta ostí natolko pichat, – posmeľovala matka syna. Ten sa jej pozeral do očí so smutným výrazom na tvári v nádeji, že ho pošle naspäť do posteľe a namiesto neho bude ona odoberať za starkým.

– Idz už, aby nečekali na teba!

Jeho miesto pri starom otcovi na baku obsadil brat. Neostalo mu iné, musel si sadnúť na voz za ich chrby a nechať sa hegať poľnou cestou, na ktorej poznal každý kameň a vodou vymleté koľaje. Keď starý apo zastavil koňa pri pšeničnom poli, už začínalo sviatať. Chlapec sa márne obzeral po dažďových oblakoch, na modrej oblohe nebolo ani len mráčika. Aj táto už jediná nádej, že spadne dážď, sa rozplynula ako dym.

– Vypráhni! – obrátil sa k nemu starký. – My s Ďusom ideme chystat povreslá. . .

Chlapec zoskočil z voza na rovné nohy tesne pred starkého, ktorý mu podal opraty. Dobre nacvičenými pohybmi vypriahol kobyľu, potom ju priviazal k obrovskej čerešni neďaleko pšeničného poľa a pevným krokom sa vydal k žencom.

– Pod, naučíme ta robiť povreslá! – položil starký kosu na zem. Nabral za poriadnu hrst skosenej pšenice, pritlačil pod pazuchu a oboma rukami ju zakrútil.

– Toto je polovica povresla, – strčil chlapcovi pred nos časť slamenného povrazu. Svoj výkon zopakoval a dve časti povriesla pri klasoch krútením splietol.

Chlapec sa daromne usiloval, jeho povrazy boli príliš slabé, v nijakom prípade sa nehodili na viazanie snopov. V strede sa aj na to najslabšie potiahnutie roztrhli na dve časti.

Starký chmúrnym pohľadom premeriaval vnuka. Bolo mu ho ľúto, no nijak mu nešlo do hlavy, že sa nemôže naučiť takúto jednoduchú robotu.

– Ništ to, – pokúsil sa upokojiť vnuka. – Budeš len odebírat. Ale najprv sa nafrištukujeme. . .

Červený východ slnka našiel troch žencov pod čerešňou. Starký uvoľnil šnúrky na tanistre, vytiahol z nej ručník, prestrel ho vedľa seba tak, aby si aj vnuci ľahko brali z pokrájaného chleba, slaniny a uhoriek. Jedli pomaly, naklonení a sústredení, akoby sa zhovárali so zemou. Keď dojedli, starký siahol po hlinenom krčahu prikrytom mokrým obrusom a každému radom nalial studenej vody do plechového hrnčeka.

Ženci mlčky pracovali. Starý otec bol spokojný aj napriek tomu, že kosenie musel často zabrzdziť, aby Jožko príliš za ním nezaostal. Často sa zastavil a vyčkal, pokiaľ sa vnuk k nemu nepriblížil na niekoľko krokov.

Chlapec odoberal kosákom, čo držal v pravej ruke. Keď už mal ľavú náruč plnú pšenice, položil ju vedľa seba na strnisko. Brat viazal tvrdé, ťažké snopy a bol mu stále v päťách, až natoľko, že celý čas čul jeho zrýchlené hlasité fučanie.

Slnko na nebi sa šplhalo čoraz vyššie a vyššie a nadobúdalo zlatú farbu. Suchá horúčava nehybne visela nad zemou, klasy pšenice meravo stáli a iskrili v slnečnej žiare. Vytúžený vánok neprichádzal. Chlapca po celom tele zalial pot, tiekol mu po tvári, chrbte, od hrudi až po palce prstov. Klasy pšenice mu aj cez dve košele dopichali ramená a hrudi a navyše sa mu ešte aj hlava začala točiť. Zaliala ho vlna teraz už studeného potu. Vzápätí akoby ho boli ponorili do horúcej vody, teplota sa mu rozliala po celom tele. Hlavu mal natoľko ťažkú, že ju sotva vládala udržať. Ťahala ho k zemi. V očiach sa mu marilo, predmety nadobúdali rozličné farby, raz videl všetko v modrom, potom v zelenom, fialovom, čiernom svetle a napokon všetko zaplavila farba zlata. Od potu sa štipľavá, ostrá bolesť na ramenách a hrudi stupňovala práve tak ako kolotoč v hlave. Cítil, že to už dlho nevydrží. Pozeral do diaľky ku kostolu, odkiaľ očakával akési spasenie, veď poludňajšie zvonenie by znamenalo zároveň príchod matky s obedom. Okolo dvanástej ho muky premohli: zatvoril oči a odovzdane čakal, kým jeho trápenie ukončí milosrdná mdloba.

Starký odhodil kosu a pribehol k vnukovi.

– Jožko, čo ti je? – zvolal vyľakane.

Vnuk pomaly otvoril oči, nič nechápal, nevedel, čo sa s ním deje. Cítil iba akúsi úľavu.

– Oddýchni si tam pod stromom, – hodil starký hlavou k čerešni. – Je ti už lepší?

– Je, omnoho, – prikývol chlapec a v tom okamihu jeho sluch zachytil od dediny zvonenie a vzápätí, akoby na znamenie, sa objavila matka s rozpálenou a rozosmiatej tvárou. Syn sa jej prenáramne potešil, videla sa mu veľmi pekná a mladá.

– Onezdravel, – hodil starký rukou k sediacemu chlapcovi. – Zamdlev, – dodal akoby na vysvetlenie a poblednutú tvár otočil

k dcére. Jeho oči prezrádzali nesmierny bôľ a hlboké sklamanie, vyžarovali ľútosť nad niečím, čo sa už nesplní a nikdy sa splniť ani nemôže.

Matka privinula k sebe syna a bozkami mu posiala celú hlavu.

– Ostaň tu v chládku, budem odebírat ja, – utešovala ho a na tvár si nasadila slabý úsmev.

Chlapec z tieňa košatého stromu očami sledoval svoju matku, ktorej postava sa najprv rytmicky skláňala k zemi, až napokon úplne splynula so zlatým pšeničným morom.

Slnko kolmo zabodávalo do žencov svoje pálivé lúče. Horúčava vrcholila, na blankytnom nebi nebolo ani stopy po mráčikoch a nechcel pofukovať ani ten najslabší vánok.

Detská láska

(Skončilo sa vyučovanie. Z triedy už všetci odišli, iba dievčatko a chlapec nie. Sedia v jednej lavici a čakajú na svojich rodičov, ktorí majú prísť po nich. Rozhovor začína chlapec.)

- Dievčatá sú hlúpe.
- Chlapci sú sprostí.
- Chlapci sú silnejší.
- Dievčatá sú krajšie.
- Ale chlapci múdrejší.
- Dievčatá to ani trošičku nezaujímajú.
- Viem, dievčatá zaujímajú iba láska.
- A chlapcov zasa len ženy.
- A ženy zbožňujú iba mužov.
- Muži nemajú žiadne city.
- Ale majú. Aby si vedela, aj môj brat je zamilovaný.
- Moja sestra je tiež zamilovaná. Do svojho učiteľa dejepisu.
- Do toho vysokého? Z gymnázia?
- Presne. Do toho.
- A ty si do koho zamilovaná?
- Ja? Do nikoho.
- Ani do riaditeľa školy?
- Ani do toho.
- Lebo je starý?
- Lebo má ženu.
- To je tá škaredá žena s takým dlhým, špicatým nosom?
- Tá.
- Aj nám narastie také nosisko?
- Nám asi nie. Sestrin nos už dávno-dávno nerastie.
- Pravda, ani bratov nos už nerastie.
- A tvoj brat má opravdivú lásku?
- Má, a veľmi peknú.

- Vedel by si ju nakresliť?
- Ja kreslím radšej chlapcov.
- Tak nakresli svojho brata.
- Ty zasa svoju sestru. Dobre?

(Na výkres nakreslili nahého muža a nahú ženu, ktorí stoja vedľa seba. Ich okolie o chvíľku zaplnili vysoké hory, lesy, rozkvitnuté kvety, všelijaké zvieratá, na nebi visí slniečko a široko sa usmieva.)

- Pekní sú, – uznáva chlapček.
- Áno, sú ozaj krásni, – súhlasí dievčatko.

(Chlapček siahne do vrečka, vyberie z neho dva hladké sfarbené riečne kamienky a posunie ich pred dievčatko, aby si z nich vybralo.)

Betónový stĺp

Po asfaltovom chodníku kráčal chlapček s babičkou. Pár metrov za nimi išla jeho mamina s ujom Ladislavom. Ujo Laco už dávnejšie, vari pred pol rokom, začal k nim chodiť, spočiatku menej, potom však čoraz častejšie a teraz už býva u nich natrvalo. Odkedy sa otec-ko z ich bytu odsťahoval, ujo Ladislav je hlavou rodiny. Babička ho vôbec nemá rada. Na vlastné uši počul, ako mamine vynadala: „*To sa nehanbíš s takým starcom sa ukazovať? Ved' by ti mohol byť otcom. A okrem toho – je aj rozvedený!*” Mamina sa bránila tým, že je to poriadny človek, dobrák, nepije a vôbec nie je ožran, ako je otecko.

Na uja Ladislava si veru chlapček privykal ťažko. Zavše ho porovnával s otcom, ktorý keď bol práve doma, často sa s ním hrával, doniesol mu cukríky a čokoládu. Je pravda, že čokoládu niekedy dostáva aj od uja Ladislava, no tá oteckova bola vždy fajnovejšia, jemu lepšie chutila.

Teraz idú z nejakého úradu. Ak dobre vyrozumel, maminka a ujo Ladislav sa chcú zosobašiť. On a babička ich sem iba odpreva-dili. Kým maminka s ujom Ladislavom vošli do kancelárie, počkali ich spolu na chodbe. Babička bola po celý čas strašne nervózna a nahnevaná. Od zlosti sa ešte ani teraz nikomu neprihovára. Kráča mlčky pred ním so sklonenou hlavou.

Slnko je medzitým už dobre vysoko a nepríjemne im svieti do tváří. Chlapčekovi sa marí v očiach. V niektorých mužoch proti ostrému svetlu akoby spoznával otecka. Tí však prechádzali popri ňom len tak nevšímavo. Sklamane pochopil, že na vine jeho omylov sú akiste prudko páliace líče slnka, veď človek protiidúcim predsa do tváre ani dobre vidieť nemôže. Nevdojak zatvoril oči a priam pu-dovo sledoval babičku. O niekoľko sekúnd sa mu však z ničoho nič predsa len zjavil otecko. Bola to jasne jeho vysoká postava a známa tvár, ba v ušiach mu zaznel aj jeho hlboký hlas.

V tej chvíli ho ako blesk zasiahol rovno do tváre prenáramne silný úder a vzápätí ním zalomcovala strašná bolesť. Otvoril oči

a sprvu nechápavo hľadel na vetrom ošlahaný sivý betónový stĺp. Krv mu zaliala celú tvár a šírinou stekala na čistú košeľu. Bezmocne sa rozreval zo všetkých síl.

Keď si babička uvedomila, čo sa vlastne stalo, zúrivo ako besná ho začala biť hlava-nehlava. Ešte dobre, že sa na jeho ratu náhle ozvalo:

– Nebite ho! Babička, prosím vás...

Bol to ujo Ladislav, ktorý hľadal ďalšie slová na chlapcovo ospravedlnenie. – Veď on za nič nemôže, akiste sa iba zamyslel a ten stĺp si nevšimol.

Babičku to však neutíšilo, naopak, prešla do útoku:

– Čert aby vzal takéto nepodarené decko! Prečo sa nepozera pod nohy, keď ide po chodníku? Ale on nie, on hlavou musí naraziť rovno do betónového stĺpa!

Chlapček prestal rumádzgať. So zaťatými zubami sa vyčítavo zahľadel na vydesenú maminku. Od koho iného ako od nej mal predovšetkým očakávať, že ho ochráni pred babičkiným nespravodlivým hnevom? Ale tá len stála bez pohnutia, zmätená, neschopná sa k nemu čo len priblížiť.

No chlapček už nepocítoval žiadnu bolesť. Zaliala ho preveliká žiara a z toho oslepujúceho svetla sa opäť vynorila jemu dobre známa postava.

– Otecko! – vykrikol, ale vzápätí mu pred očami všetko pohltila čierna tma.

Pred búrkou

Hneď za skorého jesenného rána ťažké, temné vodnaté mraky zastreli oblohu, až sa nad salašom náhle zatmelo. Zdvihol sa aj vietor, čo zvestoval blížiaci sa dážď. Hnal sa po rovine a narazil do čelného múra salašníckej chalupy, postavenej z váľkov.

Tvár Jozefa Gajdoša, gazdu salaša, sa podobala tomuto jesennému ránu. Bola chmúrna, zastretá smútkom. Jeho pohľad stuhol a ešte väčšmi zosmutnel, keď sa pred ním objavil syn Jozef Gajdoš mladší a bez otáľania zahlásil:

– Otec, idem sa ženiť.

– Čo? – osopil sa miesto privítania na syna. – Ale také! A kerú si bereš? – zapichol očami do synovej tváre. Zlosť v ňom postupne narastala a naostatok ním priam zalomcovala. Synove slová ho úplne vykoľajili už aj preto, že sa rozhodol bez neho, ani čoby o jeho radu už vôbec nestál. Už dávnejšie si všíma, že mnohé veci na salaši sa nedejú podľa jeho predstáv. Už dlhšiu dobu čoraz väčšmi stráca autoritu pred synom, ale i pred manželkou Evou. Aj tá sa stále zriedkavejšie obracia na neho, aby jej poradil, aby ju posmelil. Ide za svojou hlavou, nepýta sa ho ani len na to, čo by mu mala navariť alebo upiecť, a tak si len varí-pečie čo sa jej zachce. A potom tu má synáčika, rozhodol o takej veci, čo sa bezpochyby týka aj jeho. Vari pred tým chlapčiskom úplne stratil autoritu?

– A kerú si bereš? – zopakoval otázku a záblesky hnevu sršali mu z očí.

– Ktorú, ktorú? – preglgol mladší Gajdoš. – Dievku... peknú, ktorú mám rád, – odpovedal už pokojnejšie. – Dievku, s ktorou budeme mať decko, – dodal úsečne a nebojácne sa zahladel otcovi do očí.

Starý Gajdoš stál vzpriamený a od zlosti očervenel ako varený rak.

– Čo si to urobil? – zasipel zúrivo. – Šak len nedávno si dokončil technikum a včil by si mi tu mal pomahat a gazduvat. Ale on, mladý

pánko, nééé! – zatiahol otec posmešne. – Pomahat to né, ale decko urobiť, na to má rozum! Nehambíš sa? – riekol s opovrhnutím.

Mlčky si pozerali do očí. Po chvíľke otec akoby sa bol trošku upokojil, predsa ide o jeho syna, o jeho krv.

– Neni ešte šecker stratené, – predstieral triezvu rozvážnosť. – Víš čo? Idzte doktorovi do špitála. To decko sa precca nemosí narodiť...

– Á, o tom nemôže byť ani reči, – prerušil otca mladý Gajdoš. – Zuzka je už v piatom mesiaci tehotenstva. My to dieťa chceme.

Starý Gajdoš mlčí. S kamennou tvárou, s pevne zovretými perami sa pozerá na syna.

– Či ták! No, to ti tedy ale mosím povedať, že s nami tu bývať nemôžete. To je isté! A najlepší by bolo, keby si sa aj ty odpracal odtáľto. A to hned, už aj! – hlesol pridusene.

Mladý Gajdoš nechápavo hľadí do rozhnevanej otcovej tváre. Chvíľku potrvalo, kým pochopil jemu hodenú výzvu. Vzápätí sa zvrťol a pevným krokom vošiel do domu. O chvíľu s dvoma vulkanfíbrovými kufriskami sa zastavil na verande.

– Čoskoro si po ne prídem, – riekol skôr pre seba ako otcovi.

Nohy starého Gajdoša akoby boli zapustili korene, stál meravo, nehybne na jednom mieste. Spamätal sa, až keď k nemu pristúpila manželka.

– Prečo sú tu této kufre? – zdvihla pohľad na mužovu tvár.

– Prečo, prečo? Syn nám odchádza! – núti sa k ľahostajnosti starý Gajdoš.

– Čo to táráš? – vypúli oči žena. – Kam odchádza a prečo odchádza? – pýta sa znepokojene. – Nepovedal by si mi, že kam odchádza?

– A či já vím, že kam? Myslím, že do dediny, lebo že sa ide ženit. A potom lepší bude, keď sa odtáľto vytratí. Nech ide kade ľahší! – rozhodil rukami starý Gajdoš.

– Ty si vyhnal nášho Jožka? – vykrikla zhrozene žena. – Ty si sa na staré kolená celkom zbáznil! Nehambíš sa?

Starý Gajdoš nemôže strpieť, aby žena mala pravdu. A to už vôbec nie, že si dovoľuje voči nemu takýto tón. Ešteže starý blázon!

Je to na neho priveľa. A či to on môže dopustiť, aby naraz bola svadba a krštenky? Takú hanbu veru on nechce zažiť, jeho nech z toho vynechajú.

– Vyhnal som ho, aby ho čert zbral tam, kde je! Veruže vyhnal. Sce si vzát prespanku. Hovorí, že to decko je od neho, ale ja mu neverím. Nech ide do čerta starého a sem nech mi nenosí žiadne prespané dívča! – zbledol od zlosti.

Žena sa zdesila od toľkej nenávisti a rozplakala sa. Prepukol v nej ozajstný a hlboký materinský žiaľ. Jej horná časť tela sa bezmocne chvela, ale muža to akosi nedojímalo.

– Nerumázgaj, lepší bude aj jím, aj nám, keď budú het! – chlácholil si ženu.

– Tú dívku si nevidel, nehovárал si sa o nej s Jožkom a precca jich vyhánáš z domu. Čo si ty za človeka? Len mi povedz! – a slzy sa jej rinú potokom.

– Že jaký som ja človek? Nenarobil som sa dost celý život? Tu na salaši som vychoval Jožka, tu vyrástol na súceho mladého muža. A toto je jeho odplata, uteká za prvú dívku a akurát za prespanku, kerá si ho okrútila okolo malíčka. Pokál ja žijem, na tomto salaši mosí byt to, čo ja scem, – vyhrklo z neho podráždene. – Toto si zapamataj až do dna tvojej smrti, – dodal už tichšie.

Žena sa cítila byť celkom ponížená, fikajúc a utierajúc si zaslezené oči vošla do kuchyne, aby rozložila v sporáku oheň. Starý Gajdoš sa cítil víťazom, čo mu hodne pridalo na sebaistote. Namieril si to do maštale, aby narezal pre kravy sečku. Prichystal si poriadnu dávku pšeničnej i jačmennej slamy, ďateliny a veľkú opálku pliev. Zapol motor sekačky a istými navyknutými pohybmi vkladal do nej suchú slamu.

Od hradskej sa poľnou cestou pomerne veľkou rýchlosťou približuje staré terénne auto. Zastaví sa tesne pred bránou salaša. Z džípu vyskočí mladý Gajdoš, kým jeho kamarát ostane sedieť pri volante. O pár sekúnd už aj naloží kufre cez zadné dvere do auta. Potom namieri do maštale, odkiaľ sa nesie klepot sekačky.

– Zbohom, otecko! Všetko najlepšie! – a nečakajúc na odpoveď zvrtné sa vo dverách.

Kamarát mladého Gajdoša naštartuje, motor zavrčí. Na tento hukot vybehne z domu matka, ale ona vidí už iba zadné svetlá auta.

– Jožko, Jožko mój! – vykrikuje. – Zastaň!

Mladý Gajdoš však tieto slová nemôže počuť. Matka sa zastaví uprostred dvora a plače. Starý Gajdoš sa k nej priblíži. Aj jeho tvárou myklo. Okolo srdca však pociťuje niečo horúce. Syn ho doteraz nikdy nevolal oteckom, oslovoval ho jednoducho iba otcom.

– Neplač, no, šak nejde daleko od nás... len sem, do dediny, – položil ruku na manželkine plece. – Neplač, skôr-neskôr aj tak by nám odišiel. Neni už decko. Nech vyprobuje, či je z neho už ozaj chlap.

– Ale to dívča by precca nemalo porodit bez čepca, – žena fíká naďalej a pomaly si utiera slzami zarosenú tvár.

Obaja mlčia a myslia na to isté. Po chvíľke sa ozve muž:

– Viš čo? Zajtrá zájdi do dediny a popozíraj sa, dozvedz sa, kto nám zebrať chlapca. A vyber z banky tolko, kolko jim len treba na ten sobáš.

Tmavé mračná zrazu osineli, neďaleko salaša blysklo niekoľko bleskov a odrazu hlučne zahrnelo. Strhla sa prudká búrka a začala sa krútiť okolo salaša. Muž a žena sa nevdojak chytili za ruky a náhlým krokom zamierili k domu, aby nezmokli do nitky.

Výhodný obchod

Starý Janda, družstevný dôchodca, sedí nehybne ako socha so sklonenou hlavou pri kuchynskom stole a so zatvorenými očami počúva tikot nástenných hodín. Dumá. Vtom nečakane ako blesk sa s veľkým rachotom dokorán otvorili dvere.

– Starý apo, neuveríš mi, čo sa stalo! – zadychčane s rozpalenými lícami vrazil do miestnosti jeho obľúbený vnúčik.

– Hamuj, chlapče, hamuj! – zdvihol starec pravú ruku smerom k vnukovi. – Čo môže byť také dôležité, že si sa mi aj pozdravit zabudol? A povedz, kde si bol dovčilku? Devat dní som ta nevidel, – osopil sa so strojeným hnevom na chlapca.

– Ty to tak presne vieš? – vypúľil chlapec oči.

– Jak by som nevedel! Mne je sviátkem, keď ma ty, alebo vaši navšćívíte. Dójdí častejší, pokál ešće móžeš. Já tu už dlho aj tak nebudem. Cítim to, síly ma už celkom opúšćajú.

– Starý apo, – riekol vnuk prosebne, – nemal by si dvesto forintov?

– Veruže mám! Akurát dvesto. Ani o jeden forint menej, ale ani vácej. Akurát dve stovky.

– To je dobre, – potešil sa vnuk. – A mohol by si mi ich dať?

– Jáj, zlatý mój! Ved som ty povedal, že mám len dvesto a penziu dostanem až o tri dny. Mám to vyrátané. Nemóžem ti jich dať, ani tebe, ani druhému.

– Starý apo, – prosíkal chlapec, – vypomóž mi!

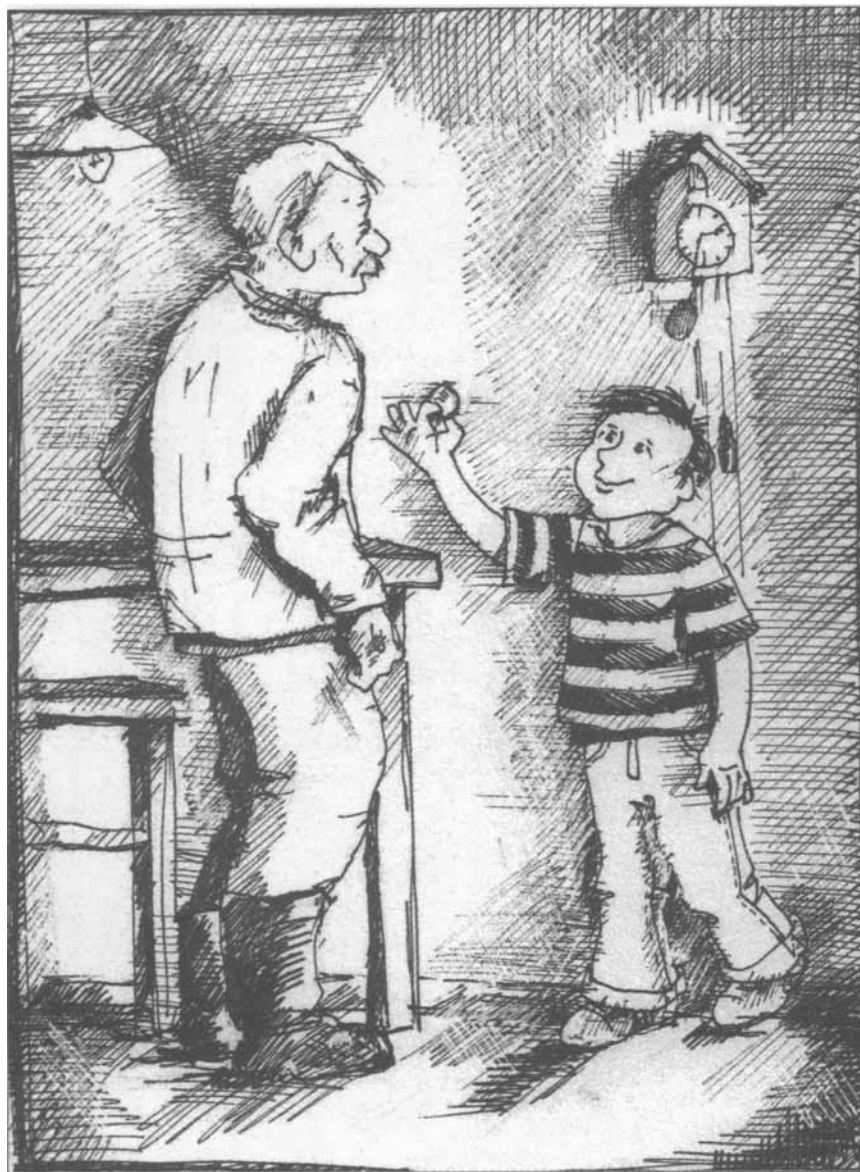
– Jak to myslíš? Len tak aby som ti jich dal, len tak podaromnici? – starec predstieral, že sa zlostí.

– Nie, kúpil by som ich! – odvetil vnuk pohotovo.

– Čo? Kúpil? Ale také! – začudoval sa starec. Tvár mu zväžnela, až sa po nej rozprestrel smútok. – On by si jich kúpil, ale nemá za čo! – dodal s posmešne zdvihnutým hlasom.

– Ale mám! – vytiahol sa chlapec. – Mám jedno euro!

– A to je čo?

– To sú spoločné peniaze v západnej Európe. Predstav si, mama bola v meste a kúpila mi texasky, vieš, v takom obchode, kde predávajú velice dobré, ale už trochu obnosené šatstvo. Preto som tu, starý otec, aby som ti ukázal tieto nohavice, – vysvetľoval chlapec vzrušene. – Pozri, sú to originálne americké levisky!

– Ale takéto! – krútil hlavou dedko. – Nadalej šak neviem, za čo sceš kúpiť moje forinty.

– Akurát o tom ti hovorím! – pokračoval vnuk so žiariacimi očami. – Keď som vsunul ruky do vreciek nohavíc, našiel som túto mincu, jedno euro. Ponúkam ti výhodný obchod. Za dvesto forintov ti dám toto euro, ktoré stojí v banke viac ako dvestošesťdesiat forintov. Nie ja, ale ty by si dobre pochodil.

– Já? A myslíš si, že by mi za ten tvój penáz dali v šenku tri či štyri deci vína? Já si myslím, že by mi ukázali figu borovú.

– Ale starý apo, keby si si toto euro odložil, o rok by stálo už tristo forintov, pokiaľ tvojich dvesto forintov bude mať o rok hodnotu len takých stopäťdesiat forintov. Je to pre teba výborný obchod. Uver mi!

– Dobre, no! – súhlasil dedko naoko neochotne. – Ale povedz, načo sú ti moje forinty!

– Chcem si kúpiť čipsy.

– Čipsy? Celkom si potratil zdravý rozum? – rozzúrila sa starec. – V živote som žiadné čipsy ani len neokoštoval. A kukni sa na mna, tu som!

– Starý apo, len teraz jedenkrát...

– Nech to čert vezme! – poddal sa dedko.

Podišiel ku kredencu, spoza tanierov vybral malú drevenú škatuľu, čo skrývala tie dve stovky.

Vymenili si peniaze ako v banke.

– Veľmi pekne ďakujem! – vykrikol chlapec od radosti.

– Nemáš zač, – osopil sa starec na vnuka. – Urobili sme obchod. Dal si, dostal si. Aj já.

– Ja sa úžasne teším, že...

– Ale já né! – vyhrklo zo starca. – Je to hanba, preveliká hanba, robit obchod s chlapcom, čo je aj z mojej krévi. Už aj pod sem, ty soplák! – skríkol nahnevane a v tom okamihu sa opravdu tuho napálil.

– Čo sa robí, starý apo? – pýta sa vnuk celkom vyľakaný.

– Len to, že život je nespravodlivý. Celý život som robil jak hovado, každulinký den od svitu do mrku a predsa som ostal chudobný jak kostelná myš. Keď som ti nemohol dat do daru mojich dvesto forintov, tak ti dám do daru aspon toto, toto euro, či čo je to. Odlož si ho!

– Héj! – vnuk od radosti poskakoval ako malé kozliatko. – Ďakujem ešte raz, starý apo! – vykrikol a objal dedka okolo drieku.

Vnuk ako nečakane a s akým hlukom sa dostavil do kuchyne, tak rýchlo sa z nej aj vytratil. Ani dvere nestačil za sebou zatvoriť.

Starý Janda opäť sedí za stolom, obidvoma rukami si podopiera hlavu a so zatvorenými očami počúva tikot nástenných hodín. Tikot, čo mu zavše pripomína neúprosne mĺňanie sa jeho času.

Po toľkých dlhých rokoch

Niekoľko schodov nahor, sedem či osem, nevie, nikdy ich nerátal. Potom stlačí kľučku, ktorej sa jeho ruka presne štyridsať rokov nedotýkala.

Na dlhej chodbe ho ovanie príjemný chládok. Zovšadiaľ hľadia tablá maturantov: detské tváre s vážnosťou dospelých a dospelí tváriaci sa slávnostne.

Trieda je taká ako kedysi. Iba čierna farba tabule sa časom zmenila na zelenú a za oknom na dvore tiene nevrhajú stromčeky, lež košaté stromiská stareckého veku.

Jozef Bujna pešo prišiel zo železničnej stanice na maturitné stretnutie. Cestou kráčal mlčky, hlavou sa mu prehánali ťažké myšlienky. Ani sám nevedel, či sa stretnutiu má tešiť alebo nie, či ta vôbec má ísť, veď doposiaľ nebol ani na jednom. Nie že by sa nebol tešil na svojich spolužiakov. Vôbec nie. Jednoducho osud mu to nechcel dopriať. Spočiatku to boli tie príjemnejšie stanice života, radostná svadba, rozkošné detičky, neskôr však prišli choroby, pohreby a iné smutné udalosti ľudského bytia. Jednoducho mu to nikdy nevyšlo. A napokon bola tam aj ona, niekdajšia spolužiačka, do ktorej sa nielenže po uši, ale až smrteľne zamiloval. Onoho času celá škola, aj učitelia vedeli o ich bezhraničnej láske, ako aj o tom, že po maturite, keby aj cigánčatá mali padať z neba, oni sa zoberú. Nestalo sa. Z jeho viny, všetko zbabral on.

Keď Jozef Bujna s manželkou vošli do triedy, uprelo sa na nich tridsať-tridsaťpäť párov očí plných očakávania. Spolužiáci i spolužiačky so svojimi partnermi. Na prvý pohľad nespoznal každého a marilo sa mu, že mnohí ani jeho. Azda preto videl oči usmievavé, oči zvedavé, prívetivé, ale aj oči vyleštené slzami. Srdečné stisky rúk, široké úsmevy, priateľské objímania a hlasná radostná vrava vyplňali haravaru. „Anička!” „Jozko!” „Človeče, ak sa stretne na ulici, prisahám, že ťa nespoznám a bez slovíčka prejdem okolo.” „Ty ešte

žiješ?” „Ľala, tu je aj naša krásavica Vierka!” „Ty si sa vôbec nezmenil!” – ozývali sa triedou prejavy radosti a prekvapenia.

Jozef Bujna odrazu začal vnímať svoje okolie bez pláštá sentimentality, ako tvrdú realitu. Videl tu samé vráskavé tváre, prešedivé, alebo už úplne biele vlasy a bacuľaté postavy kedysi štíhlych spolužiačok. Mnohé z nich sa rozkysli natoľko, že ich postavy mohol bez urážky označiť za deformované. Darmo-daromné, neúprosny tok času nik nezastaví, – pomyslel si zatrpknuto. – Jeden deň kráča za druhým, a to ustavične, bez prestania, a hľa, dostali sme sa až sem. Sem, blízko k večnosti. Utiahol sa do kúta triedy, aby mal akýsi prehľad, aby zrakom mohol vyhľadať ju, kvôli ktorej sem vlastne aj prišiel, čo by, pravda, za cenu celého sveta nebol priznal ani sebe samému. Z mysle sa mu nikdy nevytratila, spoznal by ju, čo by ju bol čas zmenil hoci aj na nepoznanie. Keď ju teraz konečne objavil, príjemne ho prekvapilo, že sa z nej stala zrelá, pôvabná, ale stále mladistvá žena. Ba zdá sa byť oveľa krajšou než ju ukazuje fotografia na maturitnom table. Známa, jemnými črtami obdarená tvár, i napriek prvým dotieravým vráskam opeknela a zobia ju krátke, jemne zvlnené, no už pomaly sivejúce gaštanové vlasy. Na sebe má blúzku s krátkymi rukávami a oválnym výstrihom, ktorý zvyrazňuje jej oblé plecia, pružné prsia a odhaľuje do hnedo opálenú a ešte stále hladkú pokožku. Stála uprostred hŕstky spolužiakov, švitorila a peknú tvár otáčala na všetky strany, akoby niekoho v tom zmätku hľadala. Keď sa potom ocitol pri nej, rozosmiala sa a ukázali sa jej biele lesklé zuby ako doplnok príťažlivého javu.

Podišiel k nej. Zmlkla a na chvíľku od prekvapenia pootvorila ústa. Pobožkal ju na líčka a nasmelo, detsky ju objal. Chcel jej povedať niečo pekného, ale akoby bol onemel, hlas sa mu zasekol kdesi v hrdle. Spýtavo a hlboko sa jej zahľadel do očí. Až po dobrej chvíľke sa spamätal, keď okolo nich každý zmlkol a nastalo ticho. Odtiahol ruky od ženy, ktorej sa na perách pomaličky rozohrával teraz už rozpačitý úsmev.

– Môj manžel, – ukázala na vysokého, chudého, až kostnatého muža, ktorý sa naňho sotva badateľne pousmial. Podali si ruky a obaja prehodili niekoľko zdvorilých slov. Vzápätí podišli k nim ďalší dvaja bývalí spolužiaci, čím sa dialóg medzi ním a ženou nemohol ani začať. Ba, na dobrú chvíľu sa jeden od druhého vzdialili a tých niekoľko minút, čo boli od seba, prežíval ako večnosť. Keď ju opäť zbadal, odhodlane sa k nej priblížil, jemne ju vzal za ruku a odtiahol bokom od spoločnosti.

– Vierka, veril som, že sem prídeš, – povedal dojatý. – Často som myslel na teba a veľakrát sa mi aj snívalo o tebe, – dodal a červeň mu vystúpila na tvár.

– Ani ja som na teba nezabudla. Keď som cestovala do hlavného mesta, len-len že som ťa nevyhľadala... Nemala som odvalu, – dodala s bôľom v hlase.

– Ani sa mi veriť nechce, – povedal a mierne sa pousmial.

– Hovorím pravdu-pravdivú, – riekla už hlasnejšie a oči akoby sa jej boli zarosili.

Ich rozhovor prerušili organizátori. Naznačili, že každý, koho čakajú, je tu. A prišlo aj tých málo učiteľov, ktorým osud umožnil dožiť sa stretnutia. Posadali si a hneď aj vstali, aby minútku venovali tým, ktorí sú už na večnosti. Veru, tých je už viac ako dosť. Oči zvlhli; každý myslí na to isté: kedy sa bude musieť pobrať za nimi aj on? Ticho prerušil ich bývalý staručký učiteľ biológie, keď začal čítať menoslov prítomných. Od A až po Z bol aj takto dosť dlhý. Výraz na tvárach im stvrdol: môže sa vôbec v niekoľkých minútach vyložiť história okrúhlych štyridsiatic rokov? Každý sa však o to pokúša: „Na jednom mieste... na viacerých miestach... univerzita... kurz... oženil som sa... vydala som sa... rozviedli sme sa... som starým mládencom z presvedčenia... odsťahovali sme sa... ostali sme na mieste... riadil som... mne rozkazovali... viacej som v nemocnici ako doma... syn je kandidátom vied... dcéra lekárka... moji sú bez pracoviska... hlavné je, že žijeme...”

Stretnutie pokračuje vo zvláštnej miestnosti neďalekej reštaurácie, kde hostí zabáva živá hudba. Nie rocková, ale pre potešenie všetkých štvorčlenná kapela, členovia ktorej sa vekovo vyrovnajú prítomným a preto nečudo, že hrajú známe šlágre mladosti svojej i účastníkov stretnutia.

Jozefovi Bujnovi sa až po večeri podarilo priblížiť sa k Vierke a požiadať ju o tanec. Ako vyšli na parket, oboch opantali rozpaky. Rumence na blednúcich lícach prezrádzali, že nimi zalomcovala búrka citov a spomienok. Prvá sa spamätala žena a rozhovorila sa:

– Dosť neskoro som sa vydávala. Manžela som si vybrala sama a nikdy som ho neoklamala... A som si istá, že ani on ma nepodvádza.

Boli to pre muža nečakané slová. Prekvapili ho a zaskočili. Uvažuje, či je to iba vecná informácia, alebo prebudená obrana voči vlastným citom? Alebo možno náznak ďalšieho neodvratného rozchodu? Z troch možností veru hociktorá sa môže stať skutočnosťou. Keď sa poobzeral dookola, uvedomil si, že čoraz viac upútavajú pozornosť spolužiakov. Vôbec ho však nezaujímalo, čo si o nich v tejto chvíli myslia. Ani to mu neušlo, že jeho manželka tancuje s niektorým z jeho spolužiakov a na parkete je aj Vierkin manžel. A to je teraz najdôležitejšie.

Stáli v tuhom objatí na jednom mieste a len tak sa pohojdávali. Naklonil sa k žene a bozkal ju sprvu len ľahko na vlasy, ale keď objatie jej rúk postupne mocnelo, pohľadal perami aj ústa kedysi tak veľmi milovanej bytosti. Jej pery sa túžobne pootvorili a prijali nežne ponúkaný božtek. Zamarilo sa mu, že prstami sa pohybuje po dôverne známych oblinách jej poddajného tela, hoci v skutočnosti nikdy nie...

Muzikanti ohlásili prestávku a oni sa odovzdane vrátili k stolom na svoje miesta. Uplynulo len niekoľko minút, no jemu sa prestávka zdala večnosťou. Konečne! Hudba začala opäť hrať, ale zámer hneď s ňou pokračovať v tanci mu nevyšiel. Jej prvé kroky na parkete patrili manželovi a postupne ju vykrúcali aj iní spolužiaci. Rozho-

dol sa teda zájsť za ňou do kola a tam ju zdvorilým „Smiem prosiť?“ prebrať. Privinul ju k sebe, potom jej nežne pohladkal vlasy a líca. Ona sa pritúlila na jeho hrud', jednou rukou mu objala krk, druhou driek. On pohľadom sledoval manžela, aby nezbadal nič, čo by ho mohlo rozhnevať. Pritom čoraz tuhšie, dobyvačnejšie objímal ženu. Bozkával jej vlasy, krk a ukradomky i pery. Prechádzal jej otvorenou dlaňou po chrbte i okolo pása. Jeho v týchto okamihoch zaujímalo jedno-jediné: že sú spolu, pri sebe, ako sa len dá a že sú šťastní. Aké sú to sily, čo varujú ľudí a chránia ich pred škandalom? – pomyslel si, keď ich už dlho nechali na parkete tancovať v ošiali objatia.

– Budme rozumní, – uprela naň ligotavý pár zreničiek. – Musíme sa ovládať, – dodala tíško, až prosíkavo.

Objatie vzápätí trošku povolilo, potom ochablo a rozpalené telá sa od seba oddelili, ako to prikazujú pravidlá slušného správania sa. Zmocnil sa ich akýsi smútok, upadli do mlčania. Po malej chvíli sa opäť ozvala žena:

– Nevieam, kedy sa dostanem znova do hlavného mesta...

Po polnoci rozbujnený dav po skupinkách opúšťal reštauráciu. Jozef Bujna sa rozhodne pridol k skupine, kde bola Viera s manželom. Kráčali parkom: jeho manželka a Vierkin manžel s ďalšími dvoma párikmi pred nimi. Oni dvaja málinko zaostali. Siahol po ženinej ruke. Neodtiahla ju. Pohladkal štíhle prsty a potom ich silne pritlačil. Žena stisk opätovala a dlaň si nechala v jeho ruke. Až po chvíľke obaja pocítili, ako sa im dlane prehriali a mierne zapotili.

– Zavolaš mi zajtra? – pošepol jej do ucha.

– Po toľkých dlhých rokoch?

– Práve preto, po tak neuveriteľne dlhom čase! – vyhádklo z neho.

Tu, v tomto parku, tu, pod týmito stromami, na týchto lavičkách ich kedysi spútavali tajomné sily. Mladí boli vtedy, primladí. Ešte nie rozum, pudy im velili, aby sa držali za ruky, aby celé hodiny hľadeli jeden druhému do očí a potom aby sa jednoducho do závratného úmoru láskali. Práve tu, v tomto skúpo osvetlenom parku, ju žiada, aby mu zajtra zavolala.

– Tak čo, ozveš sa mi? – zopakoval otázku.

Neodpovedala, iba dva či trikrát súhlasne prikývla.

Telefón Jozefa Bujnu je po celé dni nemý. Možno keby bol zazvonil hneď v prvý alebo na druhý deň... Jeho, ako po toľkých dlhých rokoch, aj naďalej gniavia pochybnosti. Ani sám nevie, či by bolo vskutku dobré, keby sa zrazu ozval...

Zázraky sa nedejú

Koncom novembra napadol prvý sneh. Cez deň sa začal topiť, aby potom v noci primrzol k asfaltu. Od tohto novembrového dňa chodníky pokrývala akási zľadovatená vrstva snehu, ktorá sa udržala až do vianočných sviatkov.

Práve v nedeľu predpoludním, ešte pred sviatkami, obloha sa zatiahla a na túto zľadovatenú vrstvu sa začal sypať nový, drobulinký krupicovitý sniežik. Asfaltové chodníky sa stali na velikánsku radosť detí hotovými klziskami.

Pri križovatke hlavnej a vedľajšej ulice si krdel detí už vyšmýkal niekoľko dráh. Nikoho ani len nenapadlo všimnúť si vetnú starenku, ktorá bezradne postávala na okraji chodníka.

Ján Kožuch, starý mládenec, administratívny pracovník vo veľkozávode, kráčajúc po chodníku bočnej ulice smerom ku križovatke si najprv všimol iba to, že ľudia chodia akoby po vajíčkach, opatrne našľapujú krôčik za krôčikom, šinú sa vpred slimačím tempom.

Keď sa na križovatke zastavil, jeho sluch najprv zachytil veselý džavot šmýkajúcich sa detí, potom mu padla do oka útla postavička na jednom mieste prešľapujúcej starenky. V ďalšom okamihu pobadal aj to, že okoloidúci si ju vôbec nevšímajú, ani napriek tomu, že starenka sa každému pozrela do tváre, akoby skúmala, čo vlastne môže od týchto náhliacich sa človečikov očakávať. Keď sa Ján Kožuch pri nej nečakane zastavil, na perách starenky sa pomaličky rozihral prekvapivý úsmev. Tichým prosebným hlasom ho požiadala, aby jej pomohol prejsť na druhú stranu hlavnej ulice.

– Babka, kde máte namierené, vari do kostola? – opýtal sa a uprel oči na starenkinu vychudnutú tvár.

– Dnes je sviatok, božia nedeľa, – odpovedala s pokorou.

– Dávajte si veľký pozor, nech sa nedolámete, je šmykľavo! – povedal starostlivo Ján Kožuch, keď pustil slabú rúčku starkej.

– Ďakujem, syn môj, nech vás Pán Boh požeľná! – začul ešte dobroprajné slová starenky. Vzápätí sa však od nej rázne odpútal,

lebo pred zastávkou práve brzdil autobus. Nastúpil a na svoje milé prekvapenie našiel miesto pri okne. Vonku na ľade veselo šantili deti. Očami ešte chvíľku pátral po stareнке, no tá sa bez stopy stratila. V nasledujúcom okamihu na ňu zabudol, ani čo by sa s ňou nikdy nebol stretol.

Aká však preveľká škoda, že mu stareнка tak náhle vypadla z pamäti! Akých nádherných zážitkov sa len mohol dočkať, keby bol uveril jej blahoprajným žehnaniam! Kto vie?

Napríklad na chodbe administratívnej budovy by mu do cesty prišiel sám generálny riaditeľ, inak jeho dávny známy. Už pred tridsiatimi rokmi nastúpili spolu do závodu. Pravda, riaditeľ ako začínajúci inžinier, on ako výpomocná administratívna sila. Na chodbe by mu riaditeľ podal ruku a ponúkol by mu, že za desaťnásobný plat ho vymenuje za vedúceho obchodného oddelenia, aby ukázal tým neschopným obchodníkom, ako treba predať tie haldy tovaru, čo bez úžitku ležia v skladoch a ktorého je plný už aj dvor. Áno, vo firme by mal šancu stať sa známou a slávnou osobnosťou, o akej by s uznaním písali aj závodné noviny. Prečo by aj nepísali o záchrancovi závodu pred skrachovaním? A navyše, on by urobil dobre nielen sebe a firme, ale každému, celej krajine. Veď ním predané výrobky by preslávili krajinu tak na Východe, ako i na Západe.

Ale nemyslime iba na slávu a peniaze! Jánovi Kožuchovi sa mohlo prihodiť aj to, že po vystúpení z autobusu sa stretne s Evičkou, svojou bývalou a jedinou láskou. Onoho času padol do pasce, ktorú mu nastavili jej prekrásne nevinné oči, súmerná, športom vyformovaná postava a jej vzdelanie. Evička vyučovala hudbu a spev na strednej škole, vedela slušne anglicky a bola krásna. Už sa dohodli aj na termíne sobáša, ktorý však on stále odďaľoval. Preveľmi sa bál mordovania sa so samopašnými deckami, prispôsobovania sa ženským vrtochom a vôbec stavu manželského. Takže zo sobáša nebolo nič, čo dnes Ján Kožuch už veľmi-veľmi ľutuje. Často myslí na to, že keby sa bol oženil, určite by mal život inakší. Evička by sa bola oňho akiste dokonale postarala, varila by mu, prala a vyčarila

ozajstné rodinné hniezdo. Nemusel by sa ponevierať po špinavých, smradľavých bufetoch a krčmách, ale žil by normálnym, kultúrnym životom.

Keď už nie s Evičkou, tak sa jednoducho mohol stretnúť na ulici s krásnou ženou, ktorá by sa s ním nielenže ochotne pustila do reči, ale by ho azda pozvala aj k sebe a pri pohárikú vaječného likéru by si romanticky čítali básne. Tieto stretnutia by sa potom, pochopiteľne, opakovali čoraz častejšie, až napokon by sa natrvalo nastahoval ku prekvitajúcej kráske.

Takéto a tomuto podobné veci sa boli mohli udiť s Jánom Kozuchom. Ale on neveril ani v Boha, ani v zázraky, takže ani nemohol očakávať, že sa s ním stane čosi neobyčajné.

Nadalej sa však bude s ním diať to, čo už tridsať rokov každý boží deň: po robote zamieri do preplnenej pivničnej vinárne. Po prvom streku uvažuje o nezmysle vlastného života, po druhom rozmýšľa o tom, že jeho život veru nestojí za nič a po treťom je už presvedčený aj o tom, že mu ho nepokazil nik iný, iba on sám.

Po troch špriceroch zavše znechutený opúšťa ošarpanú a smradľavú vináreň, aby sa potom v panelákovej garsónke trápil až do nasledujúceho rána. Teraz však, po toľkých rokoch, už vie aj to, prečo sa vo svojom príbytku necíti dobre. Preto, lebo v ňom nenachádza ten súlad, aký dokážu vytvoriť výlučne ženské ruky, tvár, lono, vkus, čiže ženská prítomnosť. Tej tu však niet a akiste nikdy ani nebude, lebo divy a zázraky sa už preveľmi dávno dejú iba v snoch a v rozprávkach.

Z opilstva nič dobrého nevzáide

Ján Tkáč, hygienik-kontrolór, ako zvyčajne, v neskorých večerných hodinách sa dostavil domov opitý. Manželka na hluk z predizby vstala z postele a vyšla zo spálne.

Mlčky sledovala manžela, ako nešikovne stíha zo seba dvojradové sako. Keď pravú ruku dostal konečne von z rukáva, stratil rovnováhu, zatackal sa a aby nespadol, chcel sa oprieť o skrinku na obuv. Pohlol sa však tak nešťastne, že z nej zhodil veľkú ozdobnú keramickú vázu. Žena zaťala zuby, musela sa nesmierne ovládať, aby neprehovorila ani slovíčka.

– Ták, prišiel som, – uškrnul sa Tkáč, krvou podliate oči uprel na manželku a k hrudi si privinul dopoly vyzlečené sako.

Vošli do kuchyne, žena postavila na plynový sporák hrniec s dávno vychladnutou plnenou paprikou. Tkáč medzitým klesol na stoličku pri jedálnom stole.

– Daj už sem to sako! – vytrhla kabát z manželových rúk a vyšla z kuchyne.

Keď sa vrátila z predizby, Tkáč si plnou lyžicou pchal do úst studené jedlo priamo z hrnca. Naklonil sa nad hrniec, ale aj tak mu z lyžice stekala paradajková omáčka naspäť do hrnca, ba sem-tam sa nejaká kvapka ušla aj na kravatu.

– Ješ ako prasa. Jedz pomalšie, prosím ťa!

– Že já žeriem ako sviňa? – osopil sa na ženu a vrhol na ňu vražedný pohľad.

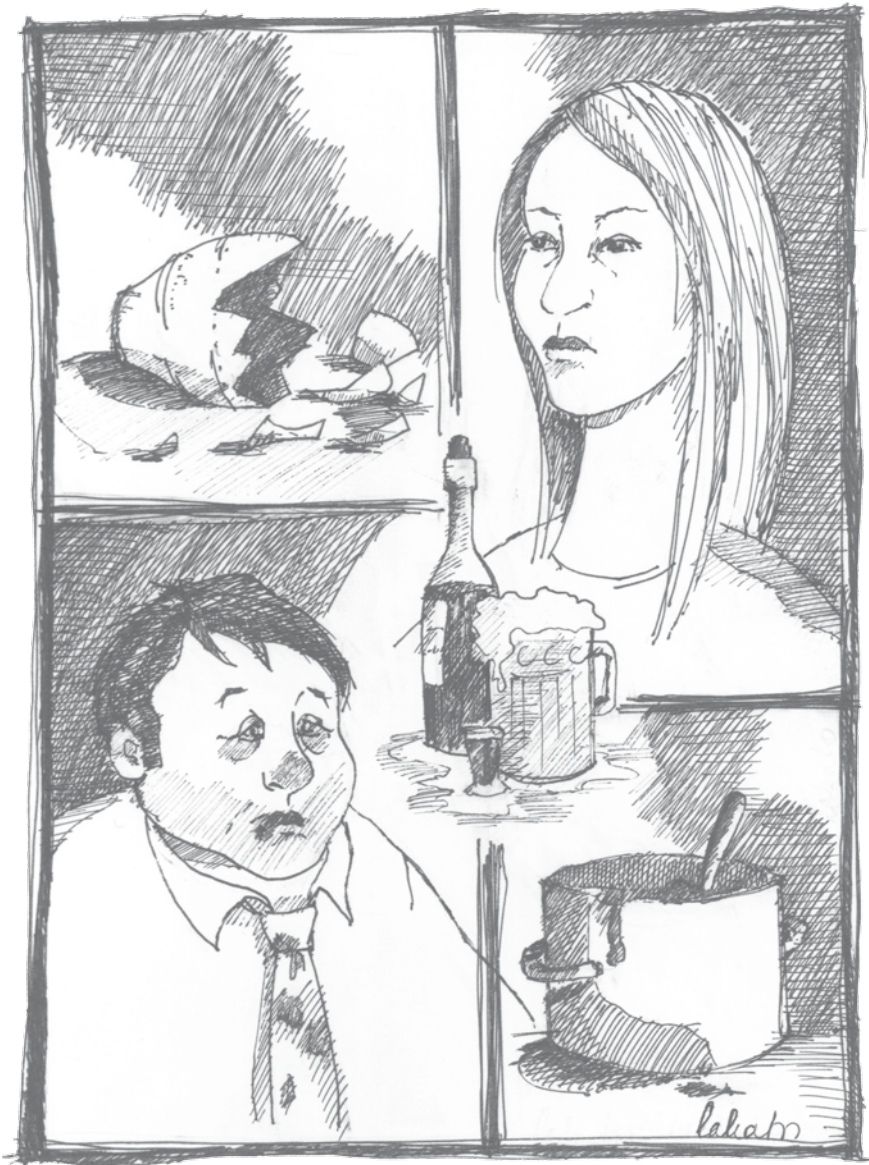
– To si povedal ty, nie ja, – bránila sa.

– Lebo ty namiesto jedla varíš pomyje, – riekol šermujúc lyžicou, – a pomyje sa môžu iba žrať, – dodal nečakane logicky. – Ani ty, ani tvoja mater neviete navariť iné ako pomyje. Ty keby si čo sto rokov žila, aj tak nedokážeš nakloctiť nič poriadneho, iba samú žbrndu... samú brečku.

Ženu ani čoby had poštipol, tak prudko sa zvrtila a vybehla z kuchyne.

Tkáč a Tkáčová sa zobrali len pred tromi rokmi, ale ich láska sa od počiatkov začala rozpadávať ako skala. Pomaly, no iste sa objavovali pukliny, zub času ju neúprosne, neodvratne a neľútostne nahlodával. A to preto, lebo Tkáč si veľmi často, pokojne môžeme riecť, že takmer každý boží deň vypil. Akoby aj nie, veď ho ako hygienika všade častovali najfajnovšími jedlami a hlavne trúnkami. A to kvôli tým zápisniciam, čo spisoval po kontrolách. Darčeky však Tkáč nikdy od nikoho neprijal. Zjesť zjedol, vypiť si vypil, to hej! Ale kvôli nejakým lacným a gýčovým darčekom že by si dal krk vykrútiť? Tak to teda nie! To robia iba blázni a on sa za blázna v nijakom zmysle slova nepokladal.

Po kontrolách, po pracovnom čase, ho zavše opanovala dobrá nálada. Povedzme si rovno, zavše bol v podnapitom stave. A keď nadobudol dobrú náladu, zmocnil sa ho dávno dôverne známy pocit, že by ho domov nedotiahlo ani desať párov volov. Zámerne pod rôznymi výhovorkami odsúval termín návratu k teplu rodinného kozubu. Lebo čo sa stane, ak po robote ihneď stlačí kľučku na dverách svojho bytu? Nič na tomto svete. Zhodí topánky, vyzlečie si oblek, natiahne tepláky, nohy vopchá do papúč a už by sa aj ocitol v zajatí svojej domácnosti. V takomto prípade je preč deň, je preč všetko to, čo by ho mohlo vzrušiť, čo by mu mohlo priniesť niečo nového v jeho monotónnom, nudnom a bezcieľnom živote. Preto si to občas namieril namiesto smerom domov do neďalekej krčmy, ktorú stáli hostia nazývali medzi sebou iba Smädným syslom. A nie náhodou, bol to pohostinný podnik tretej triedy, kde nad stolmi visel taký hustý dym, že sa dal krájať nožom a štípal, až oči slzili. Tkáč sa tu cítil doma, tu, kde takmer každý každého pozná. A výčapník už vie, kto čo pije. Vie, komu naliať čisté víno do trojdecového pohára a komu s dvoma decilitrami sódy. Už pri vstupe hosta nalieva terkelicu do decovej odmerky, no vie aj to, kto pije pivo s rumom alebo s čerešovicou. A čo bolo pre Tkáča to najdôležitejšie, pokiaľ sa on dostavil k pultu, čakal ho tam už poriadne načapovaný krígeľ piva proti smädu a deci unica pre zachovanie dobrej nálady. A napokon

vždy sa tu našiel niekto z bývalých spolužiakov ešte zo základnej školy, s kým sa až do záverečnej mohol porozprávať a popíjať.

– V predizbe ktosi rozbil veľkú vázu, – riekol Tkáč ráno svojej žene. Stál v kúpeľni pred zrkadlom a holil sa. Napínalo ho, bolo mu na zvracanie.

– Ty si ju rozbil, – odpovedala rázne manželka.

– Ja? Veď som sa k nej ani len nepriblížil.

– A potom kto sa mi tu tackal od opilstva? Hádam ja?

– Pravda, včera som si trošku vypil. Ale že by som sa bol čo len dotkol tej vázy, tak to teda nie, – vyhlásil sebavedome.

– Ani na to sa nepamätáš, že si moju plnenú papriku nazval pomyjami?

– Ja? To si iba vymýšľaš.

– Vymýšľam? – vypúlila oči manželka.

– Prepáč, na takéto veci sa vôbec nepamätám, – podotkol Tkáč pokorne.

Pani Tkáčová až do neskorých večerných hodín vysedávala pred otvoreným oknom, pozerala sa do ulice a vyčkávala svojho opitého manžela. Nemohla usnúť, kým sa nepresvedčila, že je už doma. Hádam aj z obavy, či sa mu nič zlého nestalo. Hľadela do ulice, všímala si náhliacich i prechádzajúcich sa chodcov, počúvala odozvy ich krokov, útržky tichých rozhovorov, ba aj monotónny tlmený hukot vzdialených dopravných tepien. Keď sa jej však vysedávanie pred oknom zunovalo, presunula sa do spálne a s knihou v ruke predstierajúc čítanie v očakávaní načúvala, kedy sa otvoria vchodové dvere.

– Čo hľadá tá chladnička v predizbe? – spustil zhurta Tkáč, len čo vstúpil do spálne a mdlým pohľadom sa pozrel na ženu.

– Predsa vieš, že bola v oprave a konečne ju popoludní priviezli, – odvetila strojene pokojným hlasom. – Zajedz si a choď si ľahnúť!

– Či ták?! Keď nie som doma, ty v našom byte prijímaš mužov, he? Aj do spálne si ich vpustila, čo? Aby ťa zvalili na posteľ...

– Veď ti vravím, že iba priviezli. . .

– Chceš mi azda povedať, že žiaden z nich ani len ruku nevsunul do tvojich nohavičiek. . .

Žene sa zatmelo pred očami a zbledla. Začala si hrýzť bezkrvné pery a s opovržlivým výrazom na tvári mlčky hľadela na svojho muža. Odrazu videla pred sebou vonkoncom cudzieho, odporného chlapa. Ani veriť sa jej nechcelo, že tých niekoľko prvých mesiacov strávila s týmto tvorom v porozumení, šťastí a láske. Pravda, trvalo to len kratulinko, čo sa radostne túlila k jeho tuhému, horúcemu, starostlivo ošetrovanému telu s príjemne dráždivou chlapeckou vôňou. Spočiatku ešte prekonávala prvé pocity nevoľe voči nemu, svoj odpor k pachu vína, pálenky i jeho spotenému telu. Odrazu začala vnímať, že pred ňou stojí muž spitý na mol. Protivila sa jej jeho vypasená tvár s vypúlenými očami a s pevným červeným nosom pretkaným fialovými žilkami. Videla pred sebou potiaceho sa muža s nahlúplým úsmevom na tvári, muža, čo sa votrel do jej bytu, do jej života. Zhnusene pozerala na viazanku poďobanú škvrnami od omáčky, na lacný, nekvalitný oblek a špinavé topánky.

– Aj iné robil ten mladý opravár, nielen ruku vsunul. . . – zaci-gánila žena so zjavným vzdorom v hlase.

– Ták, predsa ťa len zvalil. . . Bola si mi neverná, že!? – zahľadel sa na manželku akoby škodoradostne.

– Áno! – vykrikla. – Už mám toho plné zuby, aby som ťa po nociach vyčkávala. Sprotivil si sa mi! Si odporné, sebecké a hnusné zviera! – revala už hystericky a bola by aj pokračovala v nadávkach, keby sa Tkáč nebol rozplakal ako malé decko.

– Vieš, že ťa nenávidím, že si mi už celkom ľahostajný? – dodala už miernejším hlasom a s chvejúcimi sa perami sa pustila do plaču aj ona.

Tkáč pristúpil k stolu, klesol na stoličku a obidve ruky si položil na stôl.

– Kam sme to len dospeli? – mrmlal si popod nos. Hlava mu začala pomaly klesať a zastavila sa až nárazom na stôl. Vzápätí začal chrápať.

– Kedy a ako som prišiel domov? – vyzvedal Tkáč ráno.

– Ako zvyčajne, – znela lakonická odpoveď.

– Mohol som byť poriadne natankovaný, – uškrnul sa. – Nehnevaj sa, prosím ťa!

– Prečo by som sa hnevala? Už som si zvykla, – riekla pokojne.

Od tohto času, keď sa Tkáč dostavil domov v opitom stave, manželka mu s kypiacou zlosťou pomstychtivo hovorila o údajnej nevere, ba nešetrila ani podrobnosťami. Vymýšľala si novšie a novšie detaily milovania sa, s nechutnými podrobnosťami popisovala, čo a ako vraj vystrájala v manželskej posteli. Tkáč nahlas plakal, vynadal jej do kuriev, do štetiek, preklíňal aj seba samého, potom jej veľkoryso všetko odpustil, načo ho zachvátila novšia zúrivosť a reval ďalej celý bez seba. Ráno si potom vôbec na nič, ale vonkoncom na nič nespomenul.

Tkáčova manželka sa natoľko vžila do svojej novej roly, že raz skutočne urobila to, čím sa dovtedy svojmu spitému manželovi iba vyhrážala. Je pravda, že príležitosť nikdy nehľadala, ponúkla jej ju číra náhoda. V neďalekej tržnici, kam chodila týždenne raz na väčšie nákupy, stretla bývalého spolužiaka zo strednej školy, ktorý bol do nej svojho času smrteľne zamilovaný. Ona aj vtedy voči nemu prejavovala iba priateľské city, nič viac. Pomohol jej došikovať do bytu pre ňu dosť ťažký nákup zeleniny a ovocia a všakových prepotrebných potravín. Ponúkla ho kávou ako sa patrí a potom sa mu bez akýchkoľvek zábran oddala. Nemala však z takého milovania nijakú radosť, ale netrápili ju ani žiadne výčitky svedomia.

– Trošku som si uhol, – otvoril Tkáč dvere do spálne.

Žena bola už dávno v posteli.

– V kuchyni nájdeš večeru, – riekla a vzápätí sa obrátila manželovi chrbtom.

Pani Tkáčová od toho času už nikdy nevysedávala pred otvoreným oknom, nevymýšľala si žiadne dráždivé historky o svojej nevere a tobôž sa už nikdy mužovi so svojimi myšlienkami nezdôverovala. Ukladala ich všetky do hĺbky svojej rozháranej duše...

Rodinná hrobka

Jozef Studený po nedeľňajšom obede vkročil do kúpeľne a zastavil sa pred zrkadlom. Skúmavo hľadel do svojej tváre. Bol celkom sklamaný.

– Roky mi uleteli, uletel celý život, – mrmlal si popod nos. – A my sme ostali tu, poznačení týmto poondiatym životom, zničenie, zmorení a hlavne zostarnutí. Darmo-daromné, zavřil som už päťdesiatku. Čert aby to vzal! – mávol rukou celkom znechutený. – Éj, tak aspoň ešte raz v živote, ešte jeden-jedinký raz keby sa mi pošťastilo dostať do postele pod seba mladučké ženské telo! Osud by mi mohol dopriať aspoň ešte raz takú sedemnášť, osemnášťročnú dievčinu. Tak pocítiť pery, zuby mladého stvorenia na svojich rtoch, na rozpálenej pokožke! Éj, to by ale bolo! Život by aspoň mal ešte nejaký význam. Ale takto?

Jozef Studený stál pred zrkadlom, striedavo civel na svoju okrúhlu tvár, dekorovanú hustou, už sivejúcou bradou a fičúorskými fúzami a na vráskavú vtáčiu obličaj svojej manželky, ktorá sa mu ako duch objavila za chrbtom.

– Jožko môj, ešte si nedopil kávu, – povedala so zvyčajnou starostlivosťou – Poď, lebo vychladne.

– Anka, milá moja, – oslovil svoju oddanú ženu pri stole so šálkou kávy v ruke. – Vieš, čo za významný deň sa dožívame dnes v našom spoločnom živote?

Žena sa na neho spýtavo pozrela.

– Anka, milá moja, obleč sa! Pôjdeme na cintor.

Anna Studená, rodená Weisová, bola by najradšej ešte poumývala riad, ale keď videla, že jej muž je nezvyčajne vzrušený, rýchlo si odviazala zásteru, vybrala zo skrine nedeľné šaty a už ich aj mala na sebe.

– Som hotová, môžeme ísť, – povedala potichu.

Anke nebolo celkom jasné, prečo sa má v nedeľu popoludní natoľko ponáhľať akurát do cintorína. Šípila však, že to má svoju

príčinu, veď Jozef Studený nikdy nezvykol tárať len tak do ľufu. Zaalial ju pocit nehy a vďaky voči svojmu dobrému manželovi. Veru, jej Jožko je roztomilým mužom, ani nie mužom, ale priam anjelom, aj napriek tomu, že ju nenechal doumývať riad. Ak niekto, tak na vine je len ona, lebo ako vždy bola zasa pomalá. Na Jožka ani v mysli nepripustí jediného zlého slovka. Od neho sa ešte vždy má čo učiť. Je pre ňu tým najlepším a najmúdrejším chlapom, ktorý si zaslúži jej oddanosť. Môže sa mu s čistým svedomím pozrieť hocikedy do očí, veď za celý čas ich manželstva mu nebola ani raz neverná. A prečo by aj bola? Veď bez akýchkoľvek pochyb si môže povedať, že si po dlhé roky až doposiaľ vždy dobre rozumeli, bolo im spolu dobre a ich spoločný život pevne spája vzácna harmónia tela a ducha.

V cintoríne sa Jozef Studený s tajuplným úsmevom zastavil pred očividne novou hrobkou s veľkou čiernou mramorovou tabuľou, pred ktorou čvirikalo niekoľko sivých vrabcov. Tie keď zbadali prichádzajúcich najprv stíchli a potom sa rozprchli na všetky strany.

– Anka, milá moja, pozri ten nápis! – zažiarila tvár muža.

– Verný manžel Jozef Studený sa narodil 20. marca 1954. Žil... rokov, – čítala polohlasne žena. – Poctivá manželka Anna Studená, rodená Weisová, sa narodila 10. júna 1955. Žila... rokov. Živí na nich nezabudnú. Nech odpočívajú v pokoji! – skončila dojata a vzápätí pri pohľade na dátum svojho narodenia jej prišlo na um, že dnes má vlastne narodeniny.

Jozef Studený s výrazom blaženosti na tvári počúval manželkine slová. Bol šťastný, že jej urobil toľkú radosť. Aspoň si tak myslel, že aj manželka je taká šťastná ako on a že náhrobok aj jej pripomína roky spoločného života.

– Anka, milá moja, – vzdychol si uvoľnene a objal tuho manželku. – Viem, že máš dnes narodeniny. Toto je môj dar pre teba, na tvoj pekný sviatok. Je to z mojich fušiek a nadčasov, veď vieš, že na výplatu by som nesiahol za ten svet. Pekný dar, že? A k tomu ti prajem ešte veľmi veľa šťastia, zdravia a vôbec zo všetkého to naj-

lepšie, – blahoželal jej Jozef Studený pateticky a hlas sa mu pritom trošku zachvel.

Svoju prekvapenú ženu potom pobozkal na čelo a ešte raz si dookola poobzeral hrobku. Naklonený dopredu krôčik za krôčikom povytíral okolo nej sa šíriacu burinu. Keď sa narovnal, bol celkom zadychčaný a na čele sa mu perlil pot.

– Anka, milá moja, a teraz pochodom – v chod! Ide sa na slávnostnú narodeninovú večeru! – vydal rozkaz strojene prísny hlasom.

– Jožko môj, čo by si vyhadzoval toľké peniaze! Predsa nemáme výročie sobáša, aby sme išli večerať do reštaurácie, – pokúsila sa odhovoríť svojho manžela. – A navyše, z obeda nám ostalo aj na večeru, – dodala, ale v tom okamihu už aj oľutovala, že svojmu múdremu mužovi takto zaprotirečila. Nikdy to predsa nezvykla robiť.

Jozef Studený aj po večeri, už doma, stále myslel na rodinnú hrobku. Bol si istý, že to nebola zbytočná investícia, ale naopak, nevyhnutná a mimoriadne osožná. Má to on velice dobre premyslené, veruže má, upokojoval sám seba.

– Človeka osud neminie: narodením sa jeho život začína, potom vzplanie a nakoniec vyhasne, – povedal slávnostne.

Zelenkasté oči Anny Studenej, rodenej Weisovej, sa leskli od slz; akého má len múdrehu muža, akú pravdu-pravdúcu vie riecť ku každej životnej situácii. Veru, ku každej. Aj k dnešnej udalosti, k jej narodeninám.

Jozef Studený vstúpil do kúpeľne a zastal pred zrkadlom.

– Pokým sa odsťahujem tam do hrobky, pod tie košaté stromy, éj, osud by mi naozaj mohol dožiť ešte raz, jeden-jedinký raz mať v posteli pod sebou mladulinké, nežné ženské telíčko. Také sedemnásť, osemnásťročné, – opakoval si Jozef Studený dôverne do vlastných sivých očí.

Vábenie

V pracovné dni dvakrát cestoval hromadnou dopravou: z domu na pracovisko a späť. To, že obidve tieto miesta sa nachádzajú v bezprostrednej blízkosti konečných staníc, nepovažoval za náhodu, ale priam za boží dar. Cestoval teda pohodlne od konečnej po konečnú a to zavše pri okne, aby ho nikto nerušil. Ráno si zbežne prezrel predplatený denník a popoludní zahĺbený do svojich ťažkých myšlienok – dnes by sme tomu povedali – relaxoval. Pracoval v servise, opravoval pokazené domáce elektrospotrebiče, prevažne chladničky, čo nebola až taká ťažká, ale ani ľahká robota. Dobre mu teda padlo sedieť cestou domov, kde ho v prenajatej garsónke na desiatom poschodí ani len pes nečakal. Preveľmi dávno sa rozviedol a teraz, blízko k päťdesiatke, sa po druhýkrát už nechce popáliť, čiže manželstvo je pre neho záležitosťou celkom vylúčenou. Táto skutočnosť však neznamená, že by sa bál žien, že by bol na ženy celkom zanevrel. To nie, vôbec nie, avšak zo skúseností už vie, kde je tá miera, pokiaľ sa môže s nimi priateľiť a kedy musí s nimi styky nekompromisne prerušiť.

Onoho dňa veľkomesto sálalo horúčavou na nevydržanie. Kolegovia ho volali na pivo, do chládku starých líp, kde by mohli ľahšie prečkáť do večera ako doma v pekelné prehriatych panelákoch. Nedal sa nahovoriť. Mal dobre spočítané, že do výplaty mu peniaze vystačia akurát na cigarety a na nič iné. (Cigarety museli byť. Bol náruživým fajčiarom, o čom svedčili aj jeho zažltnuté zuby a nikotínom presiaknutá vráskavá tvár.) V autobuse si sadol na tienistú stranu, ale ani to mu nepomohlo, vzduch bol horúci sťa na púšti a nečudo, že sa mu aj ťažko dýchalo. Po chvíľke sa mu pot len tak rinul od korienkov vlasov po tvári, po krku, dolu celým telom.

Horúčava ho oťapila, na chvíľku uspala. Až pri Veľkej okružnej triede otvoril oči. Tu stál autobus dlhšie ako obvykle, lebo mnohí sa nahrnuli k východovým dverám a ešte viacerí sa chceli napchať do autobusu zvonku. Medzi prvými nastupujúcimi zočil mimoriadne pekné stvorenie, očarujúcu plavovlásku, ktorá sa energicky pretlá-

čala v mase cestujúcich a na jeho potešenie si prisadla na uvoľnené sedadlo vedľa neho.

Nemal odvahu sa k nej obrátiť. Ťažký horúci vzduch, plný nepríjemného pachu spotených ľudských tiel, sa okolo krásky náhle zmenil. Jeho čuch zachytil príjemnú arómu, zmes akéhosi parfumu a vône mladého dievčenského tela. Omámený meravo hľadel von na ulicu, až kým v zákrute, bezmocný proti trhnutiu autobusu, náhle stratil rovnováhu a plecami sa nechtiac oprel o holé rameno krásavice.

– Prepáčte, – zakoktal v rozpakoch s červeňou na tvári.

– Nič sa nestalo, – zašvitorila plavovláska.

Zahľadel sa na ňu smelšie a sotva veril vlastným oči. Keď nastupovala, do jeho zorného uhla vošla iba jej dievčenská pôvabná tvárička, hlboké modré oči a vlnité blondávané vlasy. Teraz sedí tesne pri ňom vo svojej celistvosti: na sebe má iba tesné tričko bez rukávov, pod ktorým sa vzdorovito napína jej pružné poprsie, a holé mladistvé brucho a úzky driek je tiež pascou pre mužské oči. Šortky sú kratučké nad párom pekne formovaných, do bronzova opálených hladkých nôh, ktoré by určite ocenila aj porota voľby kráľovnej krásy.

Nevdopak odvrátil od nej zrak, nechcel, aby ho mala za dotieravého záletníka či sukničkára. Vzápätí však na líci pocítil šteklenie voňavých zvlhčených vlasov. Niečo ním myklo, nedal však na sebe ani trošku znať, ako v sebe tvrdo zápasil priam s víchricou citov, akých už preveľmi dávno nezažil. Celkom mimovoľne sa odtiahol od susedky bližšie k oknu a díval sa von na rušnú ulicu. Odrazu i cez nohavice pocítil na stehne akúsi divnú páľavu: obnažené, slnkom vypekané nohy, ktoré predtým potajme tak obdivoval, sa v celej svojej kráse tísnu na jeho chvejúce sa stehno. Na tvári krásavice sa vtedy už rozhostil široký, posmeľujúci úsmev, ako neskrývaná výzva roztúženej ženy. Neodolal znovu sa zahľadiť na zdroj svojho náhleho napätia. Jeho vnímanie sa zúžilo na sladké vábivé vnady dievčiny, ktoré mal odrazu tak blízko, na dosah. Aj mu vyschlo v ústach od vzrušenia, ani preglgnúť nedokázal. Iba ruka sa mu dala do váhavého pohybu, nestratila však správny smer, hoci autobus prudko zabrzdil a ces-

tujúcimi riadne zalomcoval. Jeho ruka sa otrela priam vlastnícky o ňadrá neznámej krásky a hladko pristála na jej jemnej, mladistvej pokožke zvodných stehien.

Spamätal sa na prenáramný hluk a zmätok, uprostred ktorého sa ocitol ešte napoly omámený. Rozhorčené nadávky sa len tak sypali na jeho nechápvavú hlavu, ba akýsi vysoký chlap, svalnatý šampión, si hrozivo kliesnil priestor rovno smerom k nemu.

A milej, očarujúcej krásky nikde! Rozplynula sa ako dym. Sedela pri ňom úplne iná, obstarožná, vycivená dáma a silou – mocou pratala necudnú mužskú ruku zo svojich tenučkých, kostou vystužených stehien.

Kliatby, hrozby a poznámky spolupasažierov ešte chvíľu vyplňali zvyšný priestor linkového autobusu. Potom však celý ten šum zanikol práve tak rýchlo ako vzbĺkol v tej omamujúcej horúčave.

Narodeniny

– Ak sa dobre zamyslím, chuť do života je iba účtovníckou otázkou, – povedal si jubilant. Táto múdrosť ho napadla deň-dva po zavŕšení päťdesiatky. Pokladal sa za triezveho a rozvážneho chlapa, ktorý doposiaľ svojim narodeninám nepripisoval zvláštny význam. Teraz ho však táto okrúhla cifra akosi vyviedla z rovnováhy, nedokázal sa od nej vonkoncom odpútať.

Je pravdou pravdúcou, že zriedkakedy sa oslavoval, alebo že by ho boli iní oslavovali. Jednoducho na to ani nepomyslel, veď pokiaľ žil v rodičovskom dome, nevšimli si navzájom svoje narodeniny. Iba priatelia – ak ich to náhodou napadlo – ho vyprovokovali. Pamätá si, ako sa v deň svojho švrstoročného existovania nadával vínom v špi- navej a zasmradenej krčme, ktorá ani mena nemala, len málokto- rý z prichádzajúcich si nad vchodom všimol, že vchádza do pohostinstva číslo 576. Často ta chodieval s priateľmi, boli mladí a pili víno. Veľa vína. Dvadsiate piate narodeniny sa odlišovali od tých obyčajných slopaníc, v tento deň po prvýkrát nie svet chceli spasiť, ale prednášali hlboké myšlienky o pominutí sa sveta a filozofovali o márnosti života. Potom na všetko zabudli. Raz-dvakrát do týždňa sa schádzali v zadymenej a zasmradenej krčme a zavše si každý vypil svoju po- riadnu dávku nekvalitného, sírou napáchnutého vína.

– Všetkému je koniec, – vzdychol si jeden z nich, keď pili na priateľovu tridsiatku. – Skoncoval som so všetkým, – povedal. – Úplne som si vedomý svojich možností... je to všetko na hovno.

Nechápe priateľa. Ako môže človek predvídať osud dvadsať- tridsať rokov dopredu? Podľa neho nijak. Ešte ani pri dožití štyrid- siatky nemyslel na nič zlé. Slovo kariéra malo preňho ešte aj vtedy iba negatívny význam. Pravda, o úspešnom živote často sníval aj on, ale svoje sny dokázal vždy odlíšiť od reality a svojich možností. Bol administrátorom v blízkom veľkozávode a manželka tamtiež podriadenou účtovníčkou. Narodila sa v rodine, čo nepoznala pojem chudoba alebo núdza, slovom patrila medzi ženy, ktoré v detstve

a za mladi privykli bezstarostnému životu. Nebodaj práve v tom tkvela príčina ich nedorozumení a častých hádok. Manželka pokladala svojho muža za neschopného chumaja, ktorý už tridsať rokov je iba radovým administrátorom a navyše za tým istým stolom, na rovnakom mieste. Čo je to za chlapa, ktorý nechce dosiahnuť viacej a tým poskytnúť viacej aj svojej rodine? – hučala mu do hlavy.

Päťdesiate narodeniny oslávil s priateľmi ako obvykle, už v onej vychýrenej krčmici, ktorú počas desaťročí niekoľkokrát vymaľovali, a predsa večito ostala špinavá a zasmradená. Na pracovisku nikoho nenapadlo, že má päťdesiat rokov, ani predstavenstvo, ani najbližších spolupracovníkov. Ba ani len zvykom nebolo navzájom si popriať všetko najlepšie v deň narodenín. Ani doma ho neprekvapili. Dve dcéry mu šuchli fľašu tokajského a manželka si zasa nedokázala vymyslieť nič iného ako obvykle, strčila mu pod nos tmavú kravatu. Najradšej by jej ju bol hodil o hlavu, ale sa ovládol, s vynúteným úsmevom sa za darčeky poďakoval.

– Ste skutočne milé, – vyžmýkal zo seba pochvalu, ale pohľad na manželkin posmešný úsmev ho zaraz umlčal. Bol si istý, že sa dačo zasa prihodilo, že čoskoro vypukne búrka. Je to iba otázka času, dokonca – a to vedel naisto – veľmi krátkeho času.

– Kam do riti si dal vyše tridsať tisíc za jediný týždeň? – zachytil jeho sluch otázku ako šľahnutie bičom.

– Akože za týždeň? – spamätal sa po nečakanej otázke. – Od výplaty uplynulo predsa už jedenásť dní. Či nie je tak? – pokúsil sa o nsmelý protiútok. – Kúpil som predsa všetko, čo si prikázala, mäso, zeleninu, ovocie, cukor, pol kila kávy a všeličo iné, čo bolo potrebné.

– A čo nebolo potrebné, – odvrkla hnevливо.

– A čo také? – vypúľil oči.

– Napríklad tie vaše slopanice s tvojimi premilenými kamarátmi... Bože milosrdný! Tolké peniaze preliať dolu gágorom! – zrevala. – Že sa nehanbíš!

– Vôbec sa nehanbím, – nasrdil sa. – Ja si dobre premyslím, na čo vydám groš, iba ty bez hlavy vyhadzuješ stovky... tisícky...

– Ja trovím iba na deti, – zrevala. – Ja na seba celé roky ani slušnej handry nemám! Uskromním sa, ale deti musia mať. Tým, keď treba, zabezpečím všetko, hoci aj spod zeme...

– Ak to takto pôjde ďalej, aj mňa tam nájdeš, keby si ma hľadala, – zvýšil tón.

Odteraz už bežala zvada po známej koľaji. Jeden druhého presviedčali, kto pôjde skôr z tohoto sveta, ak ten druhý nezmení svoje zvyky a najmä neprestane so zbytočným vyhadzovaním peňazí.

– S darmožráčmi krčmy vymetáš a fajčíš ako turecký paša!

– Ty zasa vyhadzuješ peniaze na všelijaké faciny...

– Potom sa sťažuješ, že musíme dať vymalovať byt...

– A ty kupuješ vitamíny v pilulkách, pomaranče a kivi, keď máme doma jablká, hrušky a iné ovocie...

– Nie sebe kupujem...

– Nie, ale do smetí... Ty kupuješ všetko, čo zočíš, len aby si trovila... Bez rozhadzovania peňazí ani žiť nemôžeš...

– Aspoň na deti by si mal myslieť! – skočila mu do reči. – Ako sa voči nim správaš? Neprehovoriš k nim ani slovíčka, iba sa mračíš... a zavše sa len ožieraš...

– Už vyše desať rokov mi hudieš iba toto, furt len toto! Nedo-kážeš si vymyslieť dačo iné?

– Pravda je aj vtedy pravdou, ak sa ťa nepríjemne dotýka. Si taký posledný nenáročný tvor, ktorý k päťdesiatke stratil vlastnú vôľu... prišiel si aj o tú poslednú štipku autority pred deťmi...

– Dost! – zreval zlostne. – Ak ty budeš nosiť do domácnosti väčšie výplaty, potom ma môžeš poučać, ale zatiaľ by si sa mala ovládať! Preto ti láskavo odporúčam, aby si čušala!

V kuchyni zaľahlo ticho, dusivé, zvieravé mlčanie. Uvedomil si, že udrel pod pás. Aj ona vedela, že hranica jej odporu je tu a nie ďalej, lebo tam za ňou si navzájom rozďávajú nezahojiteľné rany. Takých utŕžili už vyše práva.

– Chuť do života je skutočne iba otázkou účtovníckou, – filozofuje po výdatnej hádke. Na jednej strane sú choroby, poníženia, neúspechy, a na druhej zasa úspechy, jar, výplaty, priatelia, krčma... – hľadá meravo do prázdna, kde sa žena vyzlieka k spaniu. Kedysi pri pohľade na jej obnažujúce sa telo cítil v hrdle a v hrudi zvláštne vzrušenie a miernu slabosť v kolenách. Teraz ho zasa napadlo, že rovnako zbytočné je zhadzovať zo seba šaty, ako napríklad písať listy, ktoré sa obvykle končia vetou: „očakávame vašu skorú láskavú odpoveď“ a ktoré jeho šéf bez prečítania podpisuje.

Prilahl si k žene a zároveň sa jej obrátil chrbtom. Na okamih sa ho zmocnila výčitka – nepohladkal ju, no vzápätí na to aj zabudol. Ročiská uleteli – dumá v duchu. Svadobné výročia, meniny, narodeniny, Veľké noci, Dni mŕtvych, ale i Vianoce so Silvestrami. Tieto dni mu úplne splynuli, nedokázal ich rozlíšiť od seba. Jedno je však isté, že sa opäť blížia Vianoce. Dvadsiate siedme, čo spolu prežijú. Čoskoro spolu pobejú po obchodoch, aby dcéram dačo nakúpili. Potom sa vydajú do ulíc sami, aby pri vianočnom stromčeku prekvapili jeden druhého. Ona mu kúpi – ako aj doteraz – bielu košeľu. Už dlhé roky iba rozmer prispôsobuje jeho čoraz hrubšiemu krku. On jej zadováži – čo iné by jej aj kúpil – šatku a nejakú kolínsku vodu, čo mu práve našepne reklama v televízii. Skriňu majú už plnú bielych košiel, kravát i šatiek. Vlni darček ani nevybalil, iba ho ohmatal a vzal na vedomie jeho obsah.

Driemoty sa ho zmocňujú. Predtým, než by usnul, s uspokojením myslí na zajtrajšie stretnutie s priateľmi v krčme pri víne. Aby si vedela, toto patrí k tej druhej strane účtovníckej váhy, – mrmle v polospanku. A v ústach už aj cíti kyselkavú chuť suchého stolového vína. Radšej ako tokajské za domácim stolom. A smrad starej ošarpanej krčmy radšej než kakofóniu vôní manželkiných a dcériných voňaviek i dezodorov. Iba sen mu prináša pocit slobody a šťastia.

Génia nikto nechápe

Človek, ktorý by nechcel vo svojom bližšom alebo i vzdialenejšom okolí v ničom vyniknúť, je idiot – hovorieval si v duchu Matej Bomba. Odmalička vždy chcel byť celkom inakší ako napríklad jeho bratia a sestry alebo neskôr spolužiaci.

Ako školák si to už dokázal aj jasne určiť: cítil sa byť talentovanejší než iní, a čo je dôležitejšie, aj povolanejší vykonať niečo zvláštne, neobyčajné v nejakej oblasti umenia alebo trebárs aj vedy. Slovom, chcel žiariť!

Maťo bol vari už piatak či šiestak, keď učiteľ kreslenia presvedčil rodičov, aby ho prihlásili do výtvarného krúžku, lebo ho pokladal za skutočne nadaného. Rodičia, celí natešení, zapísali ho do najlepšieho krúžku v meste, ktorý viedol jeden známy a uznávaný sochár. Malého Mateja Bombu však, ako sa ukázalo, výtvarníctvo vôbec nezaujímal. Už po prvej hodine sa rozhodol viacej sa tam neukázať. Otec ho zmlátil, ale matka sa ho zastala. Keď nechce, nechce! Veď je ešte fafrnok a talent predsa nezmizne ako duch, študovať môže neskôr. Ale chlapča nezaujal ani hudobný, ani nijaký iný krúžok. Ani sa nenazdal a školské roky boli preč. Nestal sa sochárom, ani hudobníkom, ale ani vedcom. V skutočnosti ničím nevynikal. Uchytil sa iba ako administrátor v jednom malovýrobnom priemyselnom družstve. Čo iné by však bez vysokej školy aj mohol robiť? Ani len neuvažoval nad tým, či má ísť na vysokú školu. Bol rád, že horkoťažko zmaturoval. Chcel zarábať a nie študovať.

Túžba vyniknúť nad všetkými prinajmenej v kruhu svojich známych v ňom však naďalej pretrvávala. Začal písať básne. Dnes už sám nevie, kedy vlastne prvýkrát uchopil pero do ruky a napísal svoju prvú báseň. Tak sa mu marí, že bol už stredoškolák. Áno, pred maturitou, keď sa bifloval známe verše slávnych básnikov, keď jeho najobľúbenejším čítaním boli životopisy chýrnych umelcov. Odvtedy aj on píše a píše ako pomätený. Po práci zriedkavejšie, podmienky nie sú vhodné, ale po nociach, keď deti aj manželka už

spia a v byte zavládne pre jeho nervy tak prepotrebná tíš, nik mu nemôže zabrániť, aby svoje hlboké myšlienky nepretavoval do veršov. Pravda, často ho kvária pochybnosti, či vôbec niekedy aj iní pochopia jeho slová. Inokedy, a to dosť často, je presvedčený, že je jedným z najväčších doposiaľ ešte neobjavených a neuznaných básnikov.

Manželka ho časom začala podvádzať a na pracovisku sa na neho pozerali ako na dajakého debila, prinajmenšom ho považovali za čudáka. Predstieral roztržitosť, aby zakryl rozpaky, ale v skutočnosti v duchu skladal verše a vykresával nové rýmy.

Po nociach ho trápili neznesiteľné bolesti hlavy, ale on im statočne vzdoroval. Proti týmto strašným útrapám nebral žiadne tabletky, lebo veď aj v životopisoch slávnych umelcov sa často dočítal, že tomu ináč ani nemôže byť: umeniu musí človek obetovať všetko. Ak treba, aj zdravie.

Nastali časy, keď plodil jednu báseň za druhou. On pritom chudol, stával sa čoraz priezračnejším a aktovka v jeho ruke oťažievala od rukopisov, čo do nej pchal. Niekedy, obyčajne v krčme, vybral z nej niekoľko svojich výtvorov a predniesol ich rozjareným kompánom. Treba uznať, že jeho poézia a hlavne jeho recitácie mali spravidla úspech. Tieto priateľské uznania mu dobre padli a posmelili ho zaklopať na dvere redakcie mestských novín. Tam ho prijali veľmi láskavo, ponúkli mu stoličku a trpezlivo vyčkali, kým z aktovky pomocou zaslineného ukazováka nevyhrabe niekoľko básní. Dvaja mladší redaktori sa pustili do čítania ponúkaných rukopisov s nestrojenou vážnosťou na tvári, pričom si neraz aj pohmkávali a naostatok, ako milo ho prijali, tak sa s ním aj srdečne rozlúčili. Pri podaní rúk na chodbe ho nezabudli povzbudiť:

– Ak budete mať novšie básne, prosíme vás, pošlite nám ich poštou. Budeme sa im tešiť...

Už bol na ulici, keď mu v hlave náhle svitlo a na tvári primrzol úsmev, s ktorým ešte dobre naladený odchádzal z redakcie. Tí spoloči ho vlastne prefíkane vyhodili z redakcie, uvedomoval si trpkú skutočnosť. Vzbĺkla v ňom priam vražedná nenávisť voči nim a cítil,

ako mu od hanby až uši horia. Takto ponížiť človeka! On hlupák! Mohol si to vopred domyslieť! Veď veľkých básnikov, tých ozaj veľkých, nikto nechápe! Tu na ulici, ešte pred redakciou sa zaprisahal, že keby ho čo aj kolenačky prosíkali, v živote už neprekročí prah tej zobráčkej redakcie. Nech ich šľak trafi tam kde sú! Tí trocháři ani páru nemajú o tom, čo je poézia, dobrá poézia!

S ťažkou aktovkou v ruke, so sklonenou hlavou a ovisnutými plecami kráčal ako zrobený po namáhavej práci pomaly domov.

Doma ho čakala manželka vyparádená v letných šatách, najkrajších čo mala. Skúmavo si ju premeriaval očami.

– Daj pozor na deti, ja musím ísť na kurz, – riekla rozhodne.

– Na aký kurz? A takto neskoro? – spýtal sa pochybovačne neistým hlasom.

– Čo ťa to môže zaujímať? Je to normálne doškoľovanie na pracovisku... odborné... povinné, – dodala s miernym úškrnom na tvári. Vzápätí uchopila do ruky kabelku a rýchlym krokom sa vytratila z izby. Ostala po nej príjemná vôňa akéhosi parfumu.

Matej Bomba nenašiel v kuchyni žiadnu večeru, takže sa pustil do varenia ryžovej kaše. Keď ju s mliekom, cukrom a troškou soli dovaril, bohato ju posypal kakaom. Jediné jedlo, ktoré vedel navariť ešte z čias, keď on varoval deti. A ešte krupicovú kašu, čo pripravuje podobne ako ryžovú. Tieto jedlá mali deti rady a jemu sa tiež neprotivili. Pre umelcov je predsa dôležitejšie tvoriť než vyvárať bohvieaké náročné jedlá alebo chodiť niekde hodovať. Čo umelec, to askét, hovorieval si pri takýchto príležitostiach.

Navečerali sa. Hlavou básnika už vírili nové verše, hľadal k nim vhodné rýmy. Na deti, ktoré sa lyžicami bili po hlavách, celkom pozabudol.

– Už aj do postele! – zručol, až sa sám vyľakal. Vzápätí mu však v ušiach zazneli také básnické obrazy ako: blankytné nebo, tichý vánok, škoda, že neprichádza spánok...

Deti zahnal do postele bez toho, aby sa okúpali a umyli si zuby, ešte im aj pohrozil, ak nezatvorí zobáky, bitka ich neminie.

Konečne nastalo vytúžené ticho. Náš básnik zhrozený pri pohľade na zúfalý neporiadok, čo ostal po deťoch v izbe, sa na chvíľu spamätal. Párkrát si zhlboka vydýchol a snažil sa rýchlo pozbierať ponožky, nohavice, tričká, bielizeň, rôzne hračky rozhádzané všade navôkol. Medzitým sa v duchu modlikal, aby ho neopustila múza, kým si opäť sadne za stôl k papieru.

Začal písať. Blankytné nebo, tichý vánok...

Manželka ho nadránom našla spať so sklonenou hlavou na stole. Rozstrapatené, zapotené masťné vlasy mu napoly zakryli vychudnutú, strhanú tvár. Pod mužovou tvárou bol popísaný papier, na ňom čerstvé dielo, najnovšia báseň. Ju však ani táto, ale ani predchádzajúce vonkoncom, ale vonkoncom nezaujímali.

– Chod si ľahnúť do postele, ty nešťastník! – durila muža súcitne a mierne ho džugla do chrbta, aby sa pozviechal.

– Čo je? Čo sa deje? – zdvihol zmútený pohľad na ženinu tvár.

Neodpovedala. Náhlým krokom prešla popri ňom, aby si ešte aspoň na hodinku, na dve uložila do postele svoje po doškoľovaní uťahané telo.

Stalo sa, že si na Mateja Bombu spomenul známy kompán z krčmy a pozval ho do nejakého literárneho spolku. Konali sa tam neviazané besedy, vymieňali sa názory na literatúru a hlavne členovia spolku tu otvorene navzájom hodnotili svoju tvorbu. Na rad prišiel aj Matej Bomba. Pokritizovali dve jeho básne. Práve tak úprimne a dobromyseľne, ako to robili v prípade hociktorého člena spolku. Matej Bomba však kritiku neprijímal, bojoval o každé-každučké slovíčko, o všetky prirovnania, nehovoriac o básnických obrazoch, metaforách či rýmoch. Neustúpil. Nie a nie. Jemu nech nikto nehovorí, čo je dobré a čo zlé, lebo ak niekto pekelnými mukami, krvou a potom tvorí, tak to je on! Koho bolí tak neznesiteľne hlava ako jeho? Kto sa potí toľko po nociach nad papierom ako on? Nech mu ukážu aspoň jediného takéhoto človeka. Takého čo by sto rokov žili beztak nenájdu. Čo vedia títo, čo je tvoriť, čo je vytvoriť umelecké

dielo? Zelenáči! Kde majú oni toľko životných skúseností ako má on? Nikde! Tak ako môžu oni vedieť viac ako on?

Členov literárneho spolku prekvapila tvrdošijnosť a neústupnosť Mateja Bombu, a preto ho aj nechali na pokoji. Nikto sa ho nikdy viac ani len neopýtal, či priniesol novú báseň. Debatovali naďalej medzi sebou, posudzovali svoje literárne pokusy. Nechali ho nevšímavo bokom, čo však náš básnik tiež zle znášal. Skákal iným do reči, silou-mocou chcel posudzovať práce nových členov, väčšinou začiatovníkov. A keď si v diskusii aj vynútil slovo, hoci argumentoval triezvo, racionálne, z ich kyslých tvári mohol vyčítať, že jeho pripomienky tu nikoho absolútne nezaujímajú. Netrvalo dlho a Matej Bomba zareagoval. Nikomu nič nepovedal, iba jednoducho zdrhol a nikdy viac sa v spolku ani len neukázal. Odchádzal v presvedčení, že tamtí sa jemu veru nevyrovnajú, nesiahajú mu ani po členky. Sú to neprajníci, závidia mu talent a najmä jeho na významné udalosti tak bohatý a pestrý život. Namiesto toho, aby objavovali umelecké hodnoty jeho tvorby, tárali o nejakom pravopise a nejakých neadekvátnych rýmoch. Čo s takýmito ľuďmi? On si s nimi veru jednoducho nevie čo počať.

Matej Bomba si po odchode zo spolku dodatočne priznal, že s ničím iným ani nepočítal. Predsa vie, v akej dobe žijeme. Táto práve tak ako predchádzajúce svojich veľkých synov nechápe. Napriek tomu však, verný svojmu presvedčeniu, po nociach vytrvalo písal a písal. Úprimne ľutoval iba jedno, že sa nedožije, keď poprední činitelia budúcich pokolení mu pri jeho hrobe v pokľaku a so sklonenou hlavou úctivo vzdajú hold a vysoko ocenia jeho nevšedné umenie. V duchu už aj teraz jasne vidí svoj budúci dôstojný pamätník, na ktorom nebude chýbať ani velikánsky vavrínový veniec a kvety nikdy neuschnú.

Náš básnik čoraz častejšie chodil do pivničnej vinárne a svojim veselým spolustolovníkom, ktorých hladinu alkoholického opojenia vždy dôverne poznal, zavše niečo z čoraz ťažšej aktovky s citom

zarecitoval. Tu mal vždy úspech, za ktorý sa vedel aj odvdáčiť. Keď inak nie, aspoň jednou – dvomi rundami obľúbeného streku.

Po takýchto vydarených večeroch so slzami v očiach kráčaľ tichou nocou domov a podvedome sa oddával svojim dojatím vyvolávaným vidinám. Uprostred tichého parku plného košatých stromov a ozdobných kríkov uzrel úctyhodne veľkú sochu básnika, v ktorom s prekvapením postupne spoznával seba. Sochu, ktorá sa mu podobala, umelec vytvoril zrejme podľa jeho fotografie alebo len podľa predstavy o ňom. To by nebolo šťastné riešenie, uvažoval Matej Bomba. Nasledujúce pokolenia by si predsa zaslúžili pravú, autentickú sochu, prinajmenej jeho vernú bustu. To ho viedlo k tomu, že jedného rána navštívil starého priateľa, ktorý po celý svoj doterajší život kresal náhrobné kamene, čiže podľa toho musel byť sochársky dostatočne zručný. Dohodli sa, že kamarát vytvorí bustu, aby nasledujúce generácie nemali problémy s jeho hodnovernou podobou a plastickým zobrazením. Cenu za toto sochárske dielo však básnik považoval za nehoráznu, čo ale nedal najavo. Škrípal síce zubami, ale s úsmevom na tvári prikývol. Ide predsa o pravú a pôvodnú bustu, ktorá postupom času nadobudne neoceniteľnú hodnotu.

Po troch či štyroch týždňoch kamenár ukázal básnikovi sadrový odliatok, s ktorým bol objednávateľ veľmi spokojný. Páčil sa mu. Videl pred sebou úmernú, chudú, ale vážnu tvár s vpadnutými očami, ktorú zdobili riedke dlhé vlasy sčesané dozadu. V plastike videl vydarenú bustu žoviálnej, inteligentnej osobnosti, a preto nečudo, že ju uložil na to najvhodnejšie miesto, do svojej skrine. Denne si ju potom viackrát otvoril a samolúbo obdivoval seba samého.

Každý štvrtok večer, keď sa Matej Bomba s ťažkou aktovkou v ruke vracal domov, žena ho už čakala vyparádená vo svojich najkrajších šatách.

– Daj pozor na deti, ja musím ísť na kurz, – riekla už dobre nacvičeným rozhodným hlasom a pritisnúc si kabelku k hrudi sa rýchlo vytratila z izby. Ostala po nej príjemná vôňa parfumu.

Matej Bomba v tej chvíli iné robiť ani nemohol, iba sa pustil do varenia ryžovej kaše.

Päťdesiat rokov

(Zlomky zo zápisníka)

4. apríl 1941.

V tento deň som sa narodil. Ale nie tak, ako si to vy predstavujete, pretože mňa ešte bocian doniesol. V tom čase, presne štyri roky pred oslobodením vlasti, svetový názor nebol ešte vedecky natoľko vypracovaný ako dnes.

Takže bociany s košíkom v zobáku voľne poletovali a smelo, nikým nerušené sadali do vyhladených dvorov. Po dlhom lete nad horami-dolami sa bocian v jednej chvíli ozval: „Ja ťa tu vyložím!“ Cez škáry košíka som zbadal, že sme nad Kostolanmi pri Kláštore, v Plešianskej stolici, a pomaly, mäkulinko sa spúšťame na dvor rodičovského domu. (Aspoň takto som to počul od svojej mamy.)

24. december 1944.

Je Štedrý deň. K nemu sa viažu moje prvé spomienky. Po pekelné hlučných výbuchoch granátov, rapotaní samopalov a iných gverov sa ponad dedinou pomaly rozhostilo nebeské ticho. Tíš ulice nás osmelila vrátiť sa domov z najväčšej pivnice najzámožnejšieho gazdu dediny, kde sme sa napokon dočkali konca krvavého zápasu. My, deti, starší brat a ja, sme od rodičov počuli, že dedina má nových gazdov. Keď sme vstúpili do našej kuchyne, ovanul nás štiplavý mrak machorkového dymu a ťažký pach ľudských tiel. Miestnosť bola bitkom nabitá. Ako haringy sa v nej tlačili vojaci, postarší i mladší, fúzatí i s holou bradou. Sedeli s ťažkou sklonenou hlavou, na smrť vyčerpaní a beznádejne smutní. (Aspoň mne sa to vtedy tak videlo.) Nás si ani nevšimli, boli sme im celkom ľahostajní. V tom hustom dyme som však dobre videl, že pili červené víno, také, aké sme mali aj my. (Neskôr mi mama povedala, že všetko naše víno bolo tam, lebo čo vtedy nevšúkali, to odniesli.)

5. september 1945.

Mama ma súri, musíme zájsť do ovody. Vôbec ma ta nič neťahá, radšej by som ostal s ňou doma, alebo sa hral na guľky so susedovým Pištinkom. „*Musíš ísť, aspoň ti tam dajú niečo zajesť. My doma ništ nemáme ničeho, však vieš, že otec je prevelice ďaleko, v zajatí.*” V ovode sedíme na dlhých laviciach, pekne v radoch, ako lastovičky na vedení. Ovónéna nám z veľkej konzervovej krabice lyžicou pchá do otvorených úst nasladlú varenú fazuľu. My usilovne otvárame ústa ako vtáčatka. „*Jedzte, je to americká bobica!*” a každému nám naberá tou istou lyžicou.

1. september 1947.

V tento deň si začínam klásť základy kariéry príslušníka inteligencie. S mamou kráčame na otváraciu slávnosť školského roka. „*Škoda, že tvoj apo sa nedožil tohto dňa,*” riekla traslavým hlasom. Cestou ju prehováram, aby ma dala zapísať do druhej, alebo ak možno, radšej do tretej triedy a moju žiadosť odôvodním tým, že predsa už viem čítať a písať. Mama sa prehovoriť nedá. „*Musíš nastúpiť do prvej triedy!*” vyhlási rozhodne. Po slávnosti sa ma igazgató báči opýtal, či som rád, že som už školákom? Cigánil som mu, lebo som prikývol.

9. marec 1952.

Po vyučovaní sme sa zo školy všetci museli presunúť do kultúrneho domu v susedstve, kde nás čakala parádne vyzdobená sála plná umelých kvetín, zástav a transparentov s dlhými heslami, ktoré nás mali nadchnúť za víťazstvo mieru, socializmu, komunizmu a vyzývali na neúprosný boj proti vnútorným i vonkajším nepriateľom. V strede dekorácie sa z najviditeľnejšieho miesta, z veľikánskej fotografie milo usmieval génius, veľký náš vezír, láskavý otec všetkého pracujúceho ľudu, detí a študujúcej mládeže. Pod jeho portrétom naše zraky upútalo číslo 60, už aj preto, lebo bolo vystrihnuté z pozláteného papiera. Ja som však meravo civel na obraz: nikdy v živote som nevidel takúto ligotavú plešivú hlavu. Igazgató báči rečnil o našom veľkom vodcovi, učiteľovi, otcovi a dobrodincovi, ktorého aj v me-

ne nás všetkých pozdravil s bezhraničnou vďakou a láskou v srdci a ktorému sme želali všetko najlepšie po celý jeho život, až po tú jeho najkonečnejšiu stanicu. V kultúrnom programe som recitoval aj ja, predniesol som báseň pod názvom *Óda na nášho vodcu*.

Popoludní ma mama poslala do obchodu po chlieb. Rad bol už riadne dlhý, no o chlebe nebolo ani chýry ani slychu. Po dvoj, možno aj trojhodinovom čakaní prifrčal malý nákladiak a vodič s predavačkou zložili z neho niekoľko košíkov chleba. Rad sa pohol dnu. Nedal som sa z neho vytlačiť, bojoval som zo všetkých síl: dostal som sa až k dverám a odtiaľto potom iba centimeter za centimetrom som sa mohol predierať až k pultu. Z obrazu na stene ma po celý čas posmeľoval pokojný úsmev nášho holohlavého vodcu. Darmodaromne, chleba sa mi neušlo. S plačom a so zvesenou hlavou som sa dostavil domov. V ten deň sme večerali kozie mlieko. Mne maškrtníkovi mama doň namiešala aj troška slivkového lekváru.

10. september 1952.

Asi práve tohto dňa som sa začal chystať na politickú kariéru. „Ja... mladý pionier Maďarskej ľudovej republiky, pred pionierskou zástavou na pionierske čestné slovo prisahám: skutkami budem slúžiť svojej vlasti a pracujúcemu ľudu,“ znela naša kolektívna prisaha. Všetci piatáci sme sa zaviazali, že sa budeme učiť a správať tak, aby sme boli o štyri roky „hodní členstva vo Zväze pracujúcej mládeže“.

Celý rok 1955.

Nastupujem do dvojjazyčnej strednej školy v hlavnom meste. Všetci prváci sa automaticky stávame členmi Zväzu pracujúcej mládeže, všetci sme hodní tohto členstva. V DISZ-e politizujeme. Nedá nám však, že jediná naša strana mesačne vydáva uznesenia, ktoré si (akože ináč?), protirečia. Igazgató báči nás utišuje. „Strana a jej vedenie hľadajú tú najlepšiu cestu,“ hovorí na školských oslavách výročia Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie.

Marec 1956.

Boj proti kultu osobnosti sa vyostruje. Na marcovej schôdzke DISZ-u nám o tejto pliaže prednáša obvodný inštruktor. „*Boríme*

sa s osobným kultom, ničíme ho, už mu trháme aj korene.” Čo k tomu dodať? Má hrubú kožu na ksichte.

18. júl 1956.

Výmena stráže. Hlavy padajú. Aj tých doposiaľ všemocných a najväčších ľudí čaká prepadisko. Holohlavý génius, vezír, otec, dobrodinec atď. zmizol z arény, a to prenáramne ďaleko, pekne krásne friško odmaširoval odtiaľto až na takých dvetisíc kilometrov. Chtiac-nechtiac musel odfrčať. Náš učiteľ matematiky, ktorý mal tvár zavše vážnu, až smútkom zahalenú a ani za svet by sa nebol nikdy usmial, v ten deň nám na vyučovacej hodine vyspevoval pesničky. Medzi nimi i túto: „*Išla baba pec kúriť, spálila si šeckú riť...*” Nie, nemal vypité. Bol zarytým abstinentom.

6. október 1956.

Deň národného smútku. S najlepším priateľom, spolužiakom a navyše rodákom sme sa rozhodli, že bez nás sa ten pohreb konať nemôže. Vedeli sme, každý vedel, že to nebude iba pohrebná ceremónia, ale celkom iné, obrovská demonštrácia. Cintorín bol od nášho internátu iba na tri zastávky električkou. Predsa sme začiatok obradu zmeškali, pretože električky sa pre obrovský nával ľudí k miestu zhromaždenia ani nedostali. „*Nikdy viac samovládu! Dole s despotami!*” – čujeme z reproduktorov. „*Vinníci sa prevínili! Hriešnikov neminie trest! Práva! Slobodu!*” Dav sa nakoniec pokojne rozišiel. Bol som sklamaný.

23.-30. október 1956.

Svojsky bojujem za slobodu. S priateľom sme všade, kde sa niečo deje. „*Novú vládu! Rusi domov!*” Od budovy rozhlasu strieľajú do nášho davu. S priateľom ozlomkrky bežíme odtiaľ a zastavíme sa až v internáte. Dlho však ani tu nevydržíme. Najprv sa potulujeme po Veľkej okružnej triede, navečer potom namierime k fúzatej soche generalissima, najväčšieho génia ľudstva a vodcu celého pokrokového sveta. S neskonalou zvedavosťou sledujeme, s akou námahou, iba horko-ťažko zvalili ľudia v montérkach na zem to bronzové monštrum nesmrteľného. S čižmami si však nedali rady,

ostali na mieste, na žulovom podstavci. To námestie preto prezývali neskôr aj Námestím čižiem.

6. november 1956.

Priateľ, s ktorým som bol pečený-varený, ma objíma. „*Zdrhnem na Západ,*” zasnúva ma do svojich plánov. „*Ty sa nemáš čoho báť,*” posmeľuje ma. Vskutku nie. Mal som šťastie a rýchlejšie som zutekal než on. Jeho chytili a tak strašne ho zmlátili, že až na druhý deň sa mohol vrátiť do internátu. Pravda, už ako zaevidovaný.

Celý rok 1957.

Učím sa a politizujem. Moji učitelia dokonca mienia, že by som mohol zastávať funkciu tajomníka školskej organizácie Zväzu komunistickej mládeže. (Kdeže bol vtedy už DISZ!) Tak ma vyznačili (nie zvolili) do tejto funkcie. Spolužiaci sa mi škodoradostne vysmieávajú.

Celý rok 1958.

Moji učitelia sú tej mienky, že som ľahostajný voči mládežníckemu hnutiu a rázne ma zbavili funkcie. V novinách takmer denne čítam, že súdne procesy voči kontrarevolucionárom pokračujú. „*Úhrnným trestom odsúdený na smrť... Úhrnným trestom odsúdený na doživotie... Úhrnným trestom odsúdený na pätnásť rokov odňatia slobody... Úhrnným trestom...*”

September 1959.

Život mi teraz plynie v novšom internáte, vo vysokoškolskom. Mojmým duševným pokrmom sa stáva kino. Kupujem si lístky na tie najlacnejšie sedadlá, odkiaľ na premietacie plátno často ani nedovidiieť. *Tichý Don. Osud človeka. Žeriavy tiahnu.* Konečne niečo dobré, umelecky hodnotné, čo sme vôbec odtamtiaľ dostali. Každý z týchto filmov si pozriem najmenej dvakrát.

Celý rok 1962.

Tvrdo sa učím, chystám sa na inžinierske povolanie. Akoby aj nie, veď ináč by som nedostal štipendium a bolo by po mojom štúdiu. Kino však naďalej ostáva mojmým najmilším koníčkom. *Balada o vojakovi. Čisté nebo.* Po večeroch naruživo hrávam šachy so spoločným priateľom. Aj napriek tomu, že obyčajne prehrávam.

Akurát zalamujem ruky pred istou prehrou, keď do našej izby vtrhnú dvaja neznámi mladíci v kožených kabátoch. Neotáľajú. „*Čo myslíte, správne rozhodol ÚV, že súdruha M. zbavil všetkých straníckych i štátnych funkcií?*” Vylakali sme sa. Čo na to? Čo chcú títo od nás? Veriť sa nám nechce, že by toho niekdajšieho pekára („*Nie žemle sú malé, ale vaše papule sú veľké.*”) chceli odvolať, vlastne odvolali zo všetkých funkcií? Veď je, či bol, človekom číslo 2. a navyše nepoznal zmilovanie nad tými, čo mali niečo spoločné, hoci len aj to najmenšie, s udalosťami z päťdesiateho šiesteho roku. Sami sme ho počuli rečniť po oných udalostiach 1. mája na námestí pred naším internátom: „*Do basy s nimi, nech tam zhnijú! Dvihli ruku na stranu, na moc pracujúcich!*” S priateľom mlčíme, sme v pomykove. „*Tak čo si myslíte?*” provokujú nás akísi návštevníci. „*ÚV vie, čo robí,*” mrmleme popod nos. Neznámi len mávnu rukou a nadutí sa vytratia. Idú do susednej izby.

Júl 1964.

Hľadám si prácu. Vysoká škola je ľahostajná, vôbec neberie do ohľadu moje nároky. Ponúka mi pracovisko niekde pánu bohu za chrbtom, v nejakom zapadákovce. Mne sa z hlavného mesta nechce. Všetci známi, ešte aj rodičia dievčata, s ktorým chodím, mi zháňajú nejakú robotu. Konečne sa ocitnem pred personalistom na kádrovom oddelení. „*Vstúpili ste už?*” je jeho prvá otázka. „*Ešte nie,*” hovorím ticho s pocitom hanby. „*U nás každý vstúpil,*” pozerá sa mi prísne do očí. Aj ja vstúpim, stávam sa súdruhom.

Február – august 1968.

Na našom oddelení sa deň čo deň melú tie isté heslá: *tovar, trh, vlastníctvo, súkromný majetok. Preč s klapkami na oči! Potrebujeme agilných, iniciatívnych ľudí! Miesto kádrového posudku – talent!* Práve na Deň ústavy cestujem s manželkou k vode. Chcem mať pokoj, chcem zabudnúť na trampoty, otravy pracoviska a vôbec chcem na všetko zabudnúť. Na druhý deň v podnikovej zotavovni sa zobúdzam práve tak zavčasu ako doma. Tranzistorák si tlačím k uchu. „*Naše vojská v noci prekročili maďarsko-československé štátne hranice,*

aby poskytli bratskú pomoc československému ľudu a plnili svoju internacionálnu povinnosť.” Neverím vlastným ušiam. Čo? Akú pomoc? Akú povinnosť? O pol hodiny správu rozhlas zopakuje. Teda žiadne nedorozumenie. Maďarské vojsko na Žitnom ostrove, v Komárne, Nových Zámkoch, Lučenci a v iných mestách. Neslýchané! Aké však šťastie, že nie som vojakom, že nie som medzi tými, čo s tankami išli do susedov poskytnúť bratskú pomoc. Myslel som na náš päťdesiaty šiesty rok a nesmierne som sa hanbil, že aj naši vojaci išli rozbiť československý päťdesiaty šiesty rok. Trčím v zotavovni, okrem rozhlasových správ nič nevnímam, nič ma ani nezaujíma. Tranzistorák mám furt pri uchu, počúvam všelijaké rozhlasové vysielania z Prahy. „*Musíme sa premiestniť, lebo nás Rusi objavili! Za pätnásť minút sa opäť ozve!*” A takto to ide celé božie dva dni. Rádio mám jednostaj pri uchu. Aj pri raňajkách, obede či večeri. Na tretí deň sa znechutene balíme, cestujeme domov. Ja s tranzistorákom pri uchu. Od tohto času som nikdy viac o poukaz na rekreáciu do podnikovej zotavovne nežiadal.

August 1970.

Na straníckej schôdzi ku Dňu ústavy mám slávnostný prejav. Mám pocit oprávnenej hrdosti, keď rečnám o úspechoch, o príjmoch a aktívnom exporte, o stále sa zvyšujúcej pohyblivej mzde. Len takto ďalej! Nepozerať ani doľava, ani doprava – kráčať iba dopredu! Napred!

August 1971.

Žeby sa železná opona začala dvíhať? Po troch neúspešných pokusoch mi konečne dali pas. Hurá! Cestujem s priateľom (na jeho aute) za onú oponu do záhadného, tajuplného sveta. Vo vrecku sa mi skrýva okrúhlych päťdesiat dolárov, čo mi pridela štátna banka. Nič viac. Tam vonku od toľkej krásy a bohatstva sa mi až hlava točí. Ešte aj tráva je tu zelenšia, aj luft je iný ako doma. A tie výklady! Všetko porovnávam. Potom nasleduje – ako sa patrí – návšteva umeleckých pamiatok a múzeí. Rozhodne mám pocit menejcennosti, cítim sa byť celkom ponížený. Aj vreckové sa nám rýchlo míňa. S hrôzou

berieme na vedomie, že benzín nám nevydrží ani po hranice, preto sa predčasne poberáme domov. Priateľ je nútený obetovať našu železnú rezervu: štangľu pravej maďarskej salámy. Za túto lahôdku sa zmiloval nad nami náš neznámy rakúsky dobrodinec a na čerpacej stanici nám benzínom dopoly naplnil nádrž. Na hraniciach sme si konečne vydýchli. Na rakúskych sa na nás ani len nekukli, na našej strane nás však čakali – pohraničiarci so samopalmi namierenými na nás. Hľa, už sme doma, medzi svojimi! Na rozkaz colníkov sme potom z auta všetko vykládli na dlhý pult. Všetci sme boli prenáramne sklamaní. Aj colníci, lebo nič nenašli.

August 1972.

V Dunajskom ohybe staviam chatu. Nie veľkú, ani parádnú, takú akurát. Po päťapolročnom vyčkávaní si v čepelskom prístave preberám novučkú Škodu Š-100. Je to prvé auto v mojom živote. Jasám od šťastia, optimisticky naladene sa pozerám na celý svet. Chystám sa k moru do Juhoslávie – prirodzene, na novej-novučičkej škodovke. Život je krásny!

Február 1974.

Naši susedia-bratia nás zhovievavo, s úprimnými obavami varujú: nebude dobrý koniec tomuto bohatstvu tovarov v obchodoch, nekontrolovanému zvyšovaniu životnej úrovne a hlavne pokusom hľadania nových všakovakých cestičiek v hospodárstve. Mne sa táto ich starostlivosť o nás nepozdáva.

Celý rok 1976.

Chvalabohu, spamätali sme sa. Nestratili sme duchaprítomnosť, následkom rýchlych vládnych opatrení naša životná úroveň už stagnuje. Ja však tak cítim, že nielen stagnuje, ale rozhodne klesá. Spasíba, tavárišči! Danke, Genossen! Sme vám vďační, zachránili ste nás od kapitalizmu. Chatu v Dunajskom ohybe navštevujem oveľa zriedkavejšie ako predtým.

Celé roky 1978-79.

Na straníckych schôdzach o ničom inom nehovoríme iba o efektívnosti. Efektivitou za efektívnosť. A o tom, že sa zadlžujeme, že

úroky splácame z novších a novších dolárových pôžičiek. RVHP nefunguje, presnejšie funguje, ale veľmi zle. Zmluvy nedodržiava ani jedna strana. Pochopiteľne ani náš závod. Blíži sa koniec sveta? Pozerám sa na jeden z priamych prenosov z Červeného námestia: úprimné objatia, súdružské bozky na pery, slávnostná manifestácia, transparenty, nekonečne dlhé rytmické potlesky, práve ako za mojej mladosti. Neblíži sa koniec sveta.

August 1983.

Dostal sa mi do rúk pre mňa doteraz neznámy samizdat – malá štencilom rozmnožená brožúrka. Musím priznať, je to odvážne čítanie. Najčastejšie sa vyskytujúce pojmy: spoločenská nespravodlivosť, zastaralé hospodárstvo, neschopné vedenie, bábkové figúry bez odborného vzdelania, skreslené štatistické údaje, dezinformované masy, chudoba, kríza. Proletári chcú väčší kus chleba, inteligenti pracujú do úmoru, mládež je ľahostajná, na všetko kašle. Uznávam, autori vôbec nepreháňajú. A závidím im ich nebojácnosť.

August 1984.

Tlač, rozhlas a televízia optimisticky hlásajú, že po siedmich biednych rokoch stojíme na prahu rozmachu a je nepredstaviteľné, aby bola u nás nezamestnanosť. Ale také niečo! U nás na oddelení vykopli piatich odborníkov a počul som, že z celého závodu pošlú het najmenej ďalších štyridsiatich dvoch ľudí. Pred týždňom emigroval môj švagar, ktorý bol vo vysokom postavení. Že by bol lepšie informovaný ako ja?

11. marec 1985.

U veľkého brata na miesto zomretého starého vodcu nastupuje mladý, energický muž. „*Naša krajina nikoho neohrozuje a nesnaží sa vydobýť si vojenskú presilu,*” čítam v úvodníku prehlásenie nového vodcu. *Ciele strany sú jasné a dôstojné.*” Charašo, ale či mu po toľkých zlyhaniach môžem dôverovať?

Celý rok 1987.

Na stránickej schôdzi si živo vymieňame názory o tom, či krajina ozaj prežíva krízu. Mnohí mienia, že iba kapitalizmus môže byť

v kríze, my by sme mali iba ponaprávať chyby. O tom, či je v tejto etape socializmu predstaviteľná parlamentná demokracia s viacerými stranami, je náš postoj jednotný: v nijakom prípade. Šíria sa chýry o založení MDF. „V našej vlasti niet žiadnej krízy, v nijakom zmysle slova,“ povedal prvý občan krajiny. „Máme iba ťažké problémy a úlohy, ktoré vytrvalou prácou a obnovením rešpektu pracovného poriadku riešime.“ Keď to vraví on, ja mu musím veriť. Predsa ma k tomu viaže aj stranícka disciplína.

Celý rok 1988.

Zaisťovanie opozičných mladých je na dennom poriadku. Ešte častejšie je vylúčovanie nespokojných členov zo strany a veľké zmeny nastali aj v zostave vlády. Informácia polície: „Univerzitní poslucháči a mladí príslušníci inteligencie sa pokúšajú zakladať protizákonné organizácie, preto ich polícia predvolala na výsluch...“ Vláda pozvala pápeža na návštevu. Založil sa Klub verejnosti a znovu ožila ma-loroľnícka strana, Národná strana roľníkov, komunistická strana a sociálnodemokratická strana. Uvažujem: vystúpiť a vstúpiť, alebo vystúpiť a potom nevstúpiť. Som bezradný. Všetci vystupujú. Aj ja sa k nim pridávam. Tajomník strany mi šepká do ucha: „Potom si dávaj veľký pozor!“ Dobre, ale na čo si mám dávať pozor? Chalan zo susedov mi na chodbe nášho domu nahlas hovorí celkom iné: „Uvidíte, kontrarevolúcia z päťdesiateho šiesteho roku bude čoskoro ozajstnou revolúciou, bojom za slobodu.“ Beriem štvoraké pilulky. Tento pluralizmus ma úplne vykoľajil. Znovu a stále som celkom bezradný.

Celý rok 1989.

Udalosti sa zrýchlili. Ja iba zmätene krútim hlavou. Založil sa Opozičný okrúhly stôl, vznikli nové strany: demokratické fórum, strana mladých demokratov i slobodných demokratov. Zrodil sa zákon o spolčovaní, otvorili sme západné hranice pre východných Nemcov a čo bolo ešte dôležitejšie: udalosti v roku päťdesiatom šiestom vyhlásili za ľudové povstanie. Ten chalan zo susedov mal

pravdu. Odkiaľ to len bral? Po tomto všetkom nečudo, že štátostrana zaniká a mení sa na socialistickú.

Celý rok 1990.

Parlamentné voľby: totálna porážka socialistov. Nový parlament, nová vláda. Mená ich členov som doposiaľ ani len nepočul. Parlament sa stal fabrikou na výrobu nových zákonov. Rodí sa teda demokracia, upevňuje sa nezávislosť a suverenita krajiny. (Sovietske vojská ťahajú už het.) Hospodárske ťažkosti sa však prehľbujú. Zatiaľ mám prácu.

24. december 1991.

Je Štedrý deň. V mojom živote presne päťdesiaty. Sám sedím pred jedličkou. Ach, zabudol som spomenúť, že už dávno som sa rozviedol. Náš domov snov a milovaní sa veľmi skoro začal rúcať, až sa napokon celkom zvalil. Iného východiska nebolo, rozišli sme sa s vražednou nenávisťou voči sebe. Ostal som v družstevnom byte sám, lebo ten prisúdili mne. Pod stromček som si položil košelu a kravatu (ako obyčajne), čo som si sám kúpil, bestseller *Vrahovia revolúcie r. 1956* a *Lexikón sexuálneho života*. Rozhlas vysielala vianočné koledy. Siahnem po liste, ktorý som ráno dostal spolu s vládnym denníkom. „*S lútosťou Vám oznamujeme, že vzhľadom na nedostatočný odbyt našich výrobkov musíme zastaviť ich produkciu a tým zrušiť i pracoviská. 31. decembrom sme nútení zrušiť s Vami pracovný pomer. S pozdravom: (nečitateľný podpis) generálny riaditeľ podniku.*” Na chodbe domu deti s vatovými bradami spievajú „*Narodil sa Kristus Pán, veselíme sa...*”

1. január 1992.

Šťastný Nový rok! Začínam aj ja nový život: od dneška nemám zamestnanie. Príde mi na rozum, že chalan zo susedov podniká. Mal by som zájsť k nim, popriať im do Nového roku všetko najlepšie a len tak mimochodom sa mládenca opýtať, či by nemal nejakú prácu aj pre mňa.

Neskorá návšteva

Je božia nedela skorej jesene, krátko po veľkej svätej omši. Dedina sa pomaly chystá zasadnúť za stôl k sviatočnému obedu.

V tom čase Imrich Nebehaj kráčal širokou ulicou neznámej dediny. Každých pár metrov sa bezradne zastavil, poobzeral sa vôkol a budil dojem, akoby odkiaľsi očakával dajakú pomoc. Daromne však nazeral do dvorov, jeho starobou zakalené oči nenašli živú dušu, čo by mu poradila. Lebo on teraz nič iné, len radu by potreboval. Pravda, o takomto čase, pred obedom, je každá dedina ani vymretá, pomyslel si.

– Je vám zle? – začul spoza chrbta tenulinký ženský hlas.

Muž so striebřitými šedinami a stareckou dohneda opálenou tvárou sa otočil k žene, ktorá stála za nízkym dreveným plotom, o ktorý sa pevne podopierala obidvoma rukami. Mal pred sebou útlú cintľavú ženičku s kašmírovou šatkou na hlave tak vo svojom veku. Pohľad na starú vráskavú tvár, modré kruhy pod vpadnutými očami a na vycivené telo vzbudzovali v ňom ľútosť. Do tejto zosušenej ženičky už len duša chodí spávať, pomyslel si.

– Né, ništ mi neni, dekujem... – odvetil potichu, no vzápätí akoby niekým posmelený sa už hlasnejšie opýtal:

– Poradili by ste mi? – a na znak dôvery pristúpil bližšie k žene.

– Pravdaže, jak môžem, poradím, – odpovedala starká ochotne.

– Poznáte Jozefa Nebehaja? – opýtal sa rázne a napäto strichol na ženine ústa. – Tu volakde býva, – hodil pravicou na okolité domy.

Starenka sa hlboko zamyslela, jej tvár zvažnela, až priam zmeravela. Trvalo jej hodnú chvíľu, kým sa ozvala.

– Nepoznám, – uprela oči do tváre návštevníka a chvíľku opäť vyčkala. – Méno mi je jakési známé, ale... ne... Nemôžem si spomenúť, – riekla napokon dôrazne.

– Ale tu někde musí bývat... som si istý, – naliehal stavec.

– Hovoríte, že Jozef Nebehaj? – ozvala sa opäť po dlhšom tichu.

– Presne tak, – prikývol muž a zachmúrene sa díval do zeme.

– Nebol taký zavalitý, mocný chlapisko? – pridala starká ďalšiu otázku.

– Ale bol, – ožil stavec, – a v mladosti mal sily za dvoch volov.

– Už si spomínam... pravda, neni to časté méno... Nebehaj. Darmo-daromné, aj moja pamet je už stará a díravá jak ríčica... Už neslúži tak daleko dozadu.

Starká sa pomaly rozhovorila. Vyšlo z nej, že spomínaný muž ani nebol odtiaľto, len sa sem do obce priženil a býval od jej domu dosť ďaleko, takmer až na kraji dediny. Poznali sa iba z videnia, zdravili sa, ale nemala s ním ani s jeho ženou nikdy nič bližšieho.

– Tam jich už nenájdete... tí už dávno odešli, – uprela starká svoj mdlý pohľad na slnkom dohneda chytené líca neznámeho.

– Odešli? A kam? – opýtal sa potichu.

– Ta, kam dójdeme všecci... skór alebo neskór...

– Umreli? – vyhřklo zo starca akoby ho udreli a v tom okamihu sa mu vkradol do obličaja akýsi starecký smútok.

– Už dávno... Sme všecci smrtelní, – dodala žena s pokorou.

– Nech odpočívajú v pokoji, – vyslovoval váhavo slová účasti pološeptom a pomaličky sa prežehnával. – Nech jim je zem lachká, – dodal bolestne a slzy sa mu začali tiskať do očí.

– Ale povedzte mi, kdo vám bol ten Jozef Nebehaj, že sa tolko pýtate o nem?

– Bol mi to brat... mój starší brat, – riekol chriplavo po krátkej pomlke.

– Brat? – začudovala sa žena. – A nedostali ste chýr o jeho smrti?

– Neboli sme zadobre, – sklopil stavec zrak a hrýzol si pery.

– Hnev?

– Omnoho horšé... nenávisť. Už vyšé štyricat rokov, – odpovedal trasľavým hlasom. – Pohašterili sme sa, dokonca pobili. Vínovaté je dedičstvo... rodičovský dom, kerý sa nedávno zrútil. Zvalila ho voda z Trnkovho járku. Také boli u nás búrky, lejáky. Už sa neni prečo hnevat. Aj tak je už šecko přeč. Toto som scel Jožovi povedat a podat mu ruku.

Starec sa však pred ženou nechcel o tom zmieniť, že na vine bol vlastne on. Bratovi sa chcel priznať a riecť mu: zabudnime na to, čo bolo. On bol hotový zabudnúť na to už dávno. V hĺbke duše sa na brata nikdy ani nehneval a chcel ho poprosiť, aby sa ani on nehneval na neho. Aby zabudol na tú zvalu spred vyše štyridsiatic rokov, za ktorú sa on aj teraz preveľmi hanbí. Musí si priznať, že sa vtedy veru správal voči bratovi hanebne, ako podliak. Tá škaredá hádka mu aj teraz páli dušu a hryzie svedomie. Chcel by, ale nemôže na ňu ani trošku zabudnúť. Veď akoby aj mohol? V jeho mysli na večné veky žiť bude tá dávna príhoda. Hocikedy mu príde na um, jasne vidí, ako jeho otec ležal v kuchyni na posteli: sčerneté ruky mal skrížené na hrudi, práve tak ako ich mávajú vystreté mŕtvoly, iba sviečku nemal vtisnutú medzi prsty. S bratom, ktorého otec nechal zavolať k smrteľnej posteli, ho ešte spolu utešovali, že sa čoskoro uzdraví. On tomu však neveril. – Cítim, že sa už musím pobrat, – povedal a pery sa mu pritom chveli. Na každé slovíčko otca sa dobre pamätá: – Penáze scem dat Jožovi. Okrem penazí aj tak šecker ostane tebe tu, – povedal otec sťažka dýchajúc. – Dom, vinohrad, pivnica, sudy, preš... Ništ si nevezmem... Ostanú tu, – šepkal a potom stíchol. Tieto slová jeho priam obarili a celkom rozzúrili. Cítil ich ako skrivodlivosť. Prevelice dávno však vie, že nemal pravdu. Ale vtedy myslel iba na svoje a ženine trápenie sa s otcom, ktorý vyše roka nevstal z postele. Nedokázal sa ovládať. – Jak si myslíš, že odtáľto bársčo odneseš, prevelice sa mýliš! – šľahol bratovi do tváre. Ani ten sa však nedal. – Ná, ty sviňa hnusná lakomá! Kde je vkladná knížka? – zreval od zlosti. – Hledaj si ju! – pozbieral sily a zrukol ako vládaj aj on. Brat celkom stratil nervy, činil potom už pudovo, bez najmenšieho uvažovania. Zdrapil ho ľavou rukou za golier a zovretou pästou pravice mu zo všetkých síl vrazil jednu rovno do tváre. Padol na zem a zalapal po dychu. Po chvíľke, keď sa začal zviechať, brata už v kuchyni nebolo. Počul iba ston vydeseného otca: – Čo ste sa zbláznili?... Nehanbíte sa? – Boli to posledné slová otca, ktorý onemel od úžasu. Ešte toho istého dňa skonol.

– Opravdu ste neni nezdravý? – vytrhol muža z myšlienok starenkin hlas.

– Neni mi nič, – upokojoval starkú. – Myslím len na to, že som prevelice neskoro došiel sem... naveky som zameškal... No ale nič sa nedá robiť, – mávol rukou. – Škoda o tom aj hovoriť.

– Volačo by sa precca len dalo urobiť, – utešovala starká neznámeho.

– A čo? – spýtal sa muž zvedavo.

– Šak cinter hádam bude otvorený... a neni ani daleko, – povzbudzovala ho s láskavosťou v tvári.

– Máte pravdu, mal bych... pójdem ta... Lenže... len to je chyba, preveliká chyba, že na hrob brata a švagrinu nemám čo položiť...

– To neni žádná chyba, to nech vás netrápí. Já mám kvetov habadej, – usmiala sa starenka. – Naberte si kolko len scete! – a rukou naznačila, kadiaľ by sa mal pobráť.

Starec najprv šibol prižmúrenými očami po blankyťovomodrom nebi a potom svižne prešiel bránkou na čistučko vymetený dvor, aby dostihol starenku, ktorá sa už náhlila k svojej pestrofarebnej kvetinovej záhradke.

Ona si ho vybrala

Slnko už od skorého rána pripekalo, ale starý Vojáček, ako zavše, aj teraz sa v pletenom svetri motkal okolo domu. Obšmietavanie sa po dvore bolo jeho každodenným zvykom. Takto sa chcel na vlastné oči presvedčiť, či je všetko v poriadku, či sú veci tam, kde majú byť. Po krátkom dumaní začal zbierať suché konáre opadané pod košatým orechom, potom uchopil prútenú metlu, aby do čistučka pozametal priestranný dvor. Ani čoby trávu kosil, svižne, energicky sa oháňal s dobre obodratou metlou. Táto práca ho dosť vyčerpávala a trvala mu dlhšie ako predpokladal. Metlu až vtedy oprel o stenu domu, keď začul prvý úder veľkého kostolného zvona, presne na poludnie. Vtedy si spomenul, že ešte rýchlo musí odbehnúť do obchodu. Aké šťastie, že ten krám je tak blízko k jeho domu, pochvaľoval si v mysli.

Keď sa vrátil s chlebom, mliekom a troškou diétnej salámy, pred brámkou jeho príbytku sa akurát zastavila Eva Stanková, vdova od tretích susedov. V duchu sa aj začudoval, ako si to mohla takto načasovať, aby sa stretli rovno v bránke? Eva Stanková, ako sľúbila, priniesla ich spoločný obed...

Na trnáci stál stôl prikrytý obrusom z voskovaného plátna, ktorý zdobili kresbičky drobných farebných poľných kvetov. Obidvaja si zaň zasadli a lyžicou mlčky naberali zemiakový paprikáš rozvoniavajúci po celom trnáci. Starý Vojáček si už dávno odvykol od dlhých rečí a Eva Stanková odkedy stratila manžela sa tiež stala málovravnejšou ženou. Rozpačito, ako dajakí pubertáci, ukradomky upierali zrak jeden na druhého. A nečudo, veď čo sa dohodli, toto bol ich prvý spoločný obed.

Starý Vojáček sa v máji dožil za plného zdravia osemdesiateho tretieho roku, čas akoby sa ho tak preveľmi ani nedotýkal, ostal čulý a pri dobrom rozume. K doktorovi sa doteraz veľa nenachodil, azda by to mohol zrátať na prstoch jednej ruky. Neuveriteľné, ale aj on sám sa cítil akoby bol v najlepších rokoch starnúceho muža. A nakoniec to trošku i tak vyzeralo. Päť rokov ho však gniavi samota, päť rokov

je jediným obyvateľom tohto domu. Vtedy ho tu navždy zanechala jeho verná družka. Prvorodený syn Jozef, ktorého pokrstili po jeho mene, sotva sa oboznámil s abecedou, keď ho vzala do hrobu zákerná detská choroba, záškrt. Ján, jeho druhý syn, mal sotva pätnásť, keď po októbrových udalostiach päťdesiateho šiesteho roku bez slova zanechal rodičovský dom a z túžby po dobrodružstve si zvolil horký chlieb utečenca. Vtedy z dediny mnohí zutekali k západným hraniciam, nielen Janko, ale aj všetci jeho najlepší priatelia. Zastavili sa až kdesi v zámorí, vo vytúženej krajine, v krajine veľkých možností. Tohto syna vlastne dvakrát stratil. Druhý raz, pred pätnástimi či šesnástimi rokmi, ale vtedy už navždy. Iba strohým telegramom mu oznámili surovú pravdu: syn s manželkou a dcérou sa stali obeťami dopravnej nehody.

Starý Vojáček v skrini, v malej drevenej škatuľke, chráni pamiatky po svojich najbližších. Sú to fotografie. Na dvoch je manželka, na jednej vidieť aj jeho, je to ich svadobná fotografia. Potom je tam jedna celkom zožltnutá, na nej prvorodený syn drží v ruke sviečku na birmovke. Ďalšie tri sú spomienkou na syna, čo hľadal lepší život až na tisíce kilometrov od rodnej dediny. Starý Vojáček tieto fotografie nikomu neukazuje, aj on sám iba zriedkakedy otvára drevenú škatuľku.

– Eva, čo som ti dlžný za obed? – ozval sa, keď si rukávom košele utrel fúzy.

– Ná čo ste, ujo Jozef, ništ ste mi neni dlžný, – odvetila žena s rozpálenou tvárou. – Predsa krumple sa mi urodili a tej trošky masti, papriky, je tam teho...

– Ale né takto sme sa dohodli, – skočil jej do reči. – Né takto, Evička, – dodal troška zvýšeným hlasom.

– Ujo Jozef, nechajme té prekláté penáže, – trvala na svojom Eva Stanková.

Starý Vojáček a vdova Stanková spomínanú dohodu uzavreli v obchode, vlastne pred obchodom, kde sa stretli náhodou. Starý Vojáček ani vtedy toho veľa nenavravel, ale oproti svojim sedemde-

siatinám mimoriadne vrtká a snaživá vdova Eva Stanková tým viacej. Keď z obchodu vyšli, rázne sa postavila pred starca a rozumne, aby pochopil, mu vylíčila výhody spoločných obedov. Nebolo to ľahké, no s ledva badateľným úsmevom na tvári zatiaľ prehovárala a posmeľovala starca, až ten napokon prikývol. Pravda, s výhradou, že o veci môže byť reč iba na skúšku. Starý Vojáček idúcky domov sa ešte opatrne pokúsil o nejaké výhovorky, ale márne. Eva Stanková dohodu vyhlásila za platnú a to natoľko, že od nasledujúceho dňa v dome uja Jozefa už budú obedovať spolu.

– Sebe samý sa mi beztak nesce niš navarit, – upokojovala starého Vojáčka. – A potom... šak sme len na tri domy jeden od druhého, – dodala ako najpresvedčivejší argument.

Mlčky sedeli pri stole na trnáci, počúvali neúnavné čvirikanie vrabcov na obrovskom orechu opodiaľ. Po nejakej chvíľke sa Eva Stanková zdvihla, aby pozbierala taniere a lyžičky.

– Zajtra idem na plac, – ozval sa starý Vojáček. – Čo myslíš, nemal bych kúpiť zajacov. Ved zeleného je tu habadej, mali by čo

chrumkat. A zajačé maso je prevelice chutnučké, – dodal a tvár sa mu rozveselila.

– Ešče neská by som vyprala vaše košele a šecker, čo len treba, – odpovedala krotko a pomaličky sa jej rozihral na perách úsmev.

– A čo je s tvojú dcéru? Písala ti?

– Písala. Aj to, že ona ništ nesce odtáto. Ani dom. Že ho môžem predat... A já by som ho aj... Načo by nám boli dve domiská?

Starý Vojáček začudovane zdvihol zrak na ženinu pokojnú tvár. Zdúpnel. Chvíľu mal v hlave úplne prázdno, potom mu išla prasknúť, akoby sa do nej zo všetkých žíl hnala krv. Odrazu, s tvárou červenou ako rak, priam vyskočil spoza stola.

– Čo to trepeš? – dupol nohou. – Čo to do teba vlézlo? Len sa ty nemíšaj do mojej roboty!

– Já? Já sa míšam? Já scem len dobré... – bránila sa žena tichým hlasom. – Já scem len pomóct... aby vám bolo dobre...

Starý Vojáček sa odmlčal, otočil sa k orechu, z ktorého sa vrabci akoby vystrašení ľudským krikom rozpráchli na všetky strany. V tom náhlom tichu si začal vreckovkou utierať pot z čela.

– Evka, môžem povedat, že tvój krumplový paprikáš mi ozaj šmakoval, – vyšlo z neho po dlhšom mlčaní a hlas mu prešiel do akéhosi dôvernejšieho tónu. – Bol chutný, prevelice chutný! – dodal a s láskavým, úprimným záujmom sa zahľadl do vdovinej tváre.

Láska nestarne

Je slnečná nedeľa neskorého leta. Dedina očakáva poludňajšie zvonenie, aby si mohla zasadnúť k slávnostnému obedu. Tetka Marka má v kuchyni už všetko porobené: obed po svätej omši dávno dovarila a odstavila ho na okraj sporáka, aby ostal teplý. Aj stôl už prestrela. V tom okamihu, keď zdvihla zrak na tikajúce hodiny, počula prvý úder veľkého kostolného zvona.

– Jozef, čuješ ma? – zvýšila mierne hlas, predsa vie, že jej muž tiež čaká iba na toto vyzváňanie ako na povel. – Pod obedovať!

Zo zadnej izby sa ozýva potláčaný kašeľ, potom suchot papúč, čo jej potvrdzuje blíženie sa oslovenej osoby.

– Tak, správne, – otvára Jozef Vitek dvere do kuchyne. – Keď zvon zazvoní, mosá hrkocat tanírky aj lyžičky. Tak je to dobre, veruže tak.

– U nás už vyše šesdesát rokov, každú každulinkú božú nedelu, – prikyvuje tetka Marka.

Jozef Vitek zasadne za vrch stola. Rozhodným pohybom posunie tanier k polievkovej mise, z ktorej sa len tak parí voňavá polievočka, chutná, mäsová.

Tetka Marka pozná svoju povinnosť, už vyše šesťdesiat rokov ona nakladá jedlo na manželov tanier.

– Dost! – zdvihne pravú ruku Jozef Vitek. – Mne to stačí.

Keď si nabrala polievky aj tetka Marka a vzala lyžičku do pravej ruky, úzkostlivo povie, akoby varovala svojho muža:

– Dávaj pozor, duša moja! Polievka je horúca jak ohen. Né aby si si obaril té pekné červené ústá!

– Čo sa ti porobilo, he? – čuduje sa starec. – Eščeže pekné a červené ústá! Kde sú té už, kam sa té podéli, zlato moje?

– Nono, neni ešče šecko stratené! – usmieva sa veľavravne tetka Marka.

Jozef Vitek vôbec nie je privyknutý na takéto nemravné reči, hlavne nie za bieleho dňa, preto skrývajúc svoje rozpaky prudko zdrapí dvojdecák plný červeného vína.

– Nepi víno pred jedením, duša moja! – varuje svojho muža tetka Marka. – Ešče mi tu onezdravíš!

– Kedy si ma ty videla opitého alebo od vína onezdraveného, he? – ostro sa osopil na svoju ženu Jozef Vitek. – Také si ty nezažila a ani nezažiješ!

– A tedy od čeho máš nos taký červený? – usmieva sa potuteľne tetka.

– Je precca leto, mám ho opálený, – odpovedá stavec pyšne.

Tetke Marke sa táto odpoveď celkom pozdáva, uznanlivo hľadí na svojho muža. Vzápätí sa k nemu nakloní a zastokne oči do starcovej tváre:

– Jozef, prosím ta, priznaj sa v túto svatú nedelu, že ty len víno máš rád a mna si už prestal lúbit!

– Neprestal! – vyhrklo zo starca. – Ani vlastné, dobre vychované deti nelúbim lepší. . .

– Nemyslím to tak, Jozef, ale ináč. . . Či ma lúbiš tak jak manžel svoju manželku?

Jozef Vitek stúpol a na chvíľku sa odmlčal.

– Pozri, zlato moje! – hovorí stavec v rozpakoch. – Kukni sa na tento kurací paprikáš s nokedlami! – ukazuje na svoj tanier. – Takýto paprikáš je zrídkavý jak bíla vrana. Ani moja mama, nech odpočívajú v Bohu, takýto paprikáš ani ony nevedeli navarit. . .

– Nezahováraj, Jozef! – skočila tetka Marka mužovi do reči. – Ja sa pýtam, či ma lúbiš a ty mi tu trepeš o paprikáši.

– Šak já hovorím o tem, na čo si sa pýtala, – pokračuje stavec už pokojnejšie. – Slovom, ide mi o tento, o tvoj paprikáš. Práve pre tento paprikáš ma hlava bolí, a to prevelice. A jak sa mína čas, tým lepší ma bolí. . .

– Čo ta bolí?

– To, že sa časy minuli a aj my sa mineme, to, že musíme odísť... Nad osemdesát rokov sa môže už všeličo prihodit, – hovorí starec žalostným tónom v hlase.

– Tvoja mater mali vyše devatdesát rokov. Ty si z velice dobrého korena, – upokojovala tetka svojho manžela.

– Aj to môže byt, že tento paprikáš je posledným paprikášom v mojem pozemskom živote, – pokračuje Jozef Vitek. – Tak ho ľúbim, ale tak... lepší jak vlastný život, – povedal s bôlom v rozochvenom hlase. – Tvoj paprikáš ma aj v tem najvačšem žáli rozveselil, bol mój ochranca, moje potešení a moja radost v temto tažkem a preklátem živote...

– Paprikáš? – pozerá vystrašene tetka Marka.

– No né celkom, – usmieva sa tajuplne Jozef Vitek, – ale osoba, čo tento paprikáš mi tolké roky varila. Ty! Ty si to, zlato moje! Ty, Marka Krížiková, ty peknooká žena moja. Veru ty.

Pekné starecké tváre zvažneli. Iba oči v nich horeli šťastím.

Balkón

Na balkóne nie sú mreže a nie je ani zabudovaný ako väčšina balkónov panelových domov. Odtiaľto, z ôsmeho poschodia, ani výhľad na malý tienistý park s košatými stromami a ozdobnými kríkmi neposkytuje Jánovi Trpilekovi radosť a potešenie.

Veď ako by mohol z takejto výšky, bez priameho dotyku velebiť tamtú zem dole? Napriek tomu zavše, keď bolo dobré počasie a keď sa mu nechcelo namáhať po toľkých schodoch dole do parku, radšej tu postával alebo skôr vysedával po celé dni, od rána až do skorého večera. Dnu zašiel až keď prišli z roboty domáci a volali ho k večeri. Starca vyháňa deň čo deň na balkón samota a túžba započúvať sa do monotónneho a zároveň tak upokojujúceho tlmeného šumu, ktorý sem dolieha i zo vzdialenejších dopravných tepien. Zavše tu dumá a rodiace sa myšlienky často pristihne na potulkách tým istým, už dávno vyšliapaným chodníčkom. Odkedy je tu, v tomto veľkomeste, v myslí ho ustavične kvári jedno-jediné – vtieravá výčitka, že ten rodinný dom veru nemusel predať a nemal sa ako kočovník presťahovať sem, k synovi a neveste.

„Otec, chceli by sme si kúpiť kúsok zeme pri Balatone, ale toľko peňazí nemáme,” čítal v liste od syna. „Možno by ste nám mohli práve vy pomôcť, tam je dom a spolu s Evou sme mysleli...” Nie, vtedy ani čuť nechcel o synových plánoch. A s týmto nesúhlasom bol s ním zajedno aj mladší brat, ktorý ho do poslednej chvíle ešte aj varoval. „Starý strom nepresadiš,” vravel. „To mesto je bláznivé, hlučné a k tomu, aby si ho človek ozaj oblúbil, až príliš veľké. Býva v ňom more ľudí a leží ďaleko za horami-za dolami, aj vták si zo trikrát oddýchne, pokým ta od nás doletí. A potom, čo by si tam aj robil?” dobiedzal otázkou. „Budeš iba trpeným darmožráčom, na osoh nikomu, ale naopak, každému len na ťarchu.” Žiaľ, až teraz mu došlo, že brat ho čo i tvrdšími slovami napomínal v dobrom.

Syn, Ján Trpilek mladší, už dávno býva v meste. Osud ho sem zavial, presnejšie – zlákali ho sem stroje, pre ktoré sa od malička

išiel zbláznit a po ktorých baží dodnes. Ešte ako decko, keď uvidel auto, rozbehol sa za ním zo všetkých síl a bežal, pokiaľ ho len videl. Daromne mu dával do rúk kosu a márne mu ukazoval, ako sa s ňou narába, syn iba mračil čelo, poškrabkával sa rozpačito za uchom a jeho robota nestála ani za fajku močky. Sedliačenie ho vonkoncom, ale vonkoncom nezaujímalo. A preto ho ani neprekvapilo, keď syn ako skoro len mohol z dediny zdrhol a stal sa vodičom z povolania.

Ján Trpilek, ako neraz v poslednom čase, bezradne postáva na balkóne. Tvár má vychudnutú, žltú, oči vpadnuté. Prihrbený, s ovisnutými plecami, sa daromne pozerá na náhliacich sa ľudí tam dole, na decká, hrajúce futbal a na pištiače dievčatá, čo sedia na lavičke oproti, na druhej strane parku. Iba pozerá, ale nevidí, nevníma, čo sa tam dolu deje. Ukazuje sa, že brat mal vo všetkom pravdu. Prvé, čo ho zavše na balkóne napadne je, že by mal odtiaľto odísť bez jedného slovka. Mal by napísať na kúsok kockovaného papiera iba stručne: „Odišiel som”. Ale kam by šiel? Veď možnosť návratu vlastne predal. Potom mu v ušiach opäť znejú bratove slová, počúva jeho argumenty a dáva mu za pravdu: „A myslíš si, že akurát ty tam budeš tým dôležitým človekom? Syn a nevesta si aj doteraz nažívali bez teba a budú aj naďalej.” Vtedy, keď ho takto varoval, jeho rozhodnutie už ovládol syn s nevestou a neraz iba vzdychol: „Čo mám robiť? Volajú ma a potrebujú moju pomoc.”

Ten dom som predsa len nemal predať, uvažuje, a nemal som z neho odísť, veď v ňom som prežil celý svoj život. Dlhá reťaz spomienok sa mu vinie okolo hlavy. V mysli sa najprv ocitol v záhrade, v ktorej zanechal nie veľký, ale starostlivo obrobený vinohrad. Ote-
lo, rizling vlašský, kadarku. Oči peknej stareckej tváre akoby boli na chvíľu ožili, keď si uvedomil, že čoskoro je tu zasa čas obračiek a v prednej časti ich záhrady akoby sa usmievali zrelé, veľké strapce bohatej úrody stolového hrozna. Dobré si pamätá aj to, ako vedno s bratom naštepili na divé americké podpníky očká vzácnej Perly Čaby a Pokladu Panónie. Ej, to ale bolo hrozno, chrumkavé a pritom sladučké ako med! Ani okopávanie viniča nebolo natoľko namáhavé,

celkom dobrá zábava, keď robili spolu ako spokojná veselá rodina. Spomienka na kopačky mu na tvár vyčarí úsmev. Dobre si pamätá, keď syn Janko už dospieval, často sa s ním predbiehali, chceli jeden druhému dokázať, kto má väčšiu silu. Raz viedol on, raz syn, pričom obaja dychčali, ale usmievajúc sa pokračovali v okopávaní, až kým ich nezavolali ku stolu. Navždy tam ostali aj ovocné stromy, ktoré vysadili jeho starí rodičia a rodili trom generáciám. Nečudo, že mali už starobou pokrútené konáre. On týmto starým stromom vďačil za vynikajúcu slivovicu a hruškovicu, čo ho vedeli za skorého zimného rána vždy tak príjemne zohriať a dodať mu sily a chuť do práce, odvahu zdolať aj tie najťažšie prekážky. Jeho veru do krčmy nikdy nič neťahalo, ani za mladi, ani v starobe. A nie náhodou, veď trúnku mal doma až-až, navyac nápoja to dobrého a čo bolo tiež veľmi dôležité, zadarmo. A potom tam boli aj hriadky. Hriadka za hriadkou s mrkvou, cibuľou, kalerábom, čo tak starostlivo obrábala jeho žena až do posledných síl. Až do smrti. Často, ba skoro vždy myslí na ňu. V jeho pamäti sú až dodnes jej svižné pohyby: má ju pred očami ako dojí kravu, s akou radosťou sa kochá v tenkých prúdoch teplého čerstvého mlieka, čo jej vystrekuje spod rúk. Potom ju vidí už v kuchyni, ako drží hrotok v rukách a cedí mlieko do mliečnikov. Jemu zavše chutila táto vlahná, spenená tekutina po precedení. Do mysle sa mu tisnú spomienky na tieto rána a na frištuky za kuchynským stolom. Po raňajších prácach okolo domu žena narýchlo vždy pripravila niečo teplé, škvareninu na cibuľke, praženú husaciu alebo kuraciu krv, trebárs mu aj navarila tvarohovú polievku alebo demikát. To boli ale časy!

Škoda bolo predať ten dom! Preveliká škoda!

Ale keď syn a nevesta Eva ho natoľko prehovárali, až priam prosíkali. „Otec, uvážte, lepšie by vám bolo v meste. Aj rodina by bola pokope.“ Áno, spolu, to je pravda. Ale on by z nej trčal von ako kliniec zo steny. „Načo vám je ten starý dom? V zime v ňom idete zamrznúť a v lete máte toľko roboty okolo neho, že k večeru vám už neostane sily ani poriadne sa umyť a aj to iba v studenej vode. Padáte

do postele zničený, zmorený,” dohovárali mu. Spočiatku ho márne lákali útulnou kúpeľňou, v ktorej zo steny tečie horúca voda rovno do vane i umývadla, ktorou by si azda mohol liečiť aj boľavé kolená a možno by nemusel chodiť o palici. Líčili mu aj výhody ústredného kúrenia. To vám je boží dar, presviedčali ho, aj v zime bez toho, že by ste kúrili, môžete v košeli pozeráť televízor. Že by sa nudil medzi štyrmi stenami? To je vylúčené, ubezpečovali ho. V kúte je televízor s viac ako dvadsiatimi programami. Zunuje sa mu jeden, prosím, prepne si na druhý.

Ján Trpilek však spočiatku ani po týchto lákavých možnostiach nezatúžil. Bratovi dával za pravdu a bol mu vďačný, že ho varoval pred unáhleným rozhodnutím. Aj on sa bránil nielen citom, ale i rozumom. Veď akoby mohol odísť odtiaľto, kde pozná okrem tých najmenších každého, každý-každulinký kút dediny, každý strom i chodník v chotári. Aj jeho tu poznajú. A potom, tu má pochovanú ženu, k hrobu ktorej chodí každú nedeľu po svätej omši na cmieter. Niekedy tam zájde i v pracovný deň, aby sa s ňou v duchu poradil. Aj tá ho na svojej smrteľnej posteli vystríhala: „Nechod' ty odtiaľto nikam!” Vtedy jeho zrak úzkostlivo visel na jej perách a čakal, že mu povie viac, poradí dopredu na dlhé roky, čo a ako by mal robiť. Tušil, že to bude potrebovať! Ale ona mu iné vlastne ani nepovedala. Nie že by býval bezradný, no predsa len bolo lepšie, keď sa s manželkou poradil a keď ho aj ona posmelila v jeho rozhodnutiach. Keby odišiel, kto by opatroval manželkin hrob a hrob rodičov? Syn a nevesta sa ani vtedy nevedeli vžiť do jeho pocitov zodpovednosti zachovať ich pamiatku a zveľaďovať dedičstvo, ktoré mu tí pred ním zanechali. Nechápali nič, keď im pripomínal potrebu pridržovať sa zvykov, spolupatričnosti k blízkym, osemdesiatštyri krížikov na svojom chrbte, choroby, záhradu, rizling vlašský. A daromne hovoril aj o vysokých horách, čo objímajú dedinu sťa matka svoje dieťa a o lesoch a lúkach, čo od ranej jari do súmracnej jesene ponúkajú svoje plody, rozličné huby a ovocie. Mladí nevedia dostatočne oceniť to, že v jeho dome nikdy nebola núdza o huby, ani o čerstvé, ani o sušené. Kým mohol,

bol vášnivým hubárom, dôverne poznal a zbieral toľko druhov jedlých hríbov ako široko-ďaleko málokto. Vstávať skoro a ísť zaránky na huby bolo pre neho rituálom, vášňou, ktorej sa plne oddával. Bol presvedčený, že medzi ozajstným hubárom a hubami existuje akýsi čistý vzťah a huby samé vycítia, kto si ich zaslúži, komu sa majú zviditeľniť.

Predaj domu oddaľoval ako sa len dalo. Už sa mu zdalo, že syn a nevesta akoby sa svojho úmyslu vzdávali. Táto jeho nádej sa však čoskoro rozplynula ako dym. Jedného dňa syn bez ohlásenia prikvitol a so žiariacou tvárou mu stroho oznámil:

– Otec, zohnal som kupca na dom! Kuknite, tu je aj preddavok, – vytiahol z vrecka objemnejšiu obálku. – Peniaze dáme do banky.

Ján Trpilek zdúpnel, stál ako soľný stĺp. Chvíľku mal v hlave úplne pusto. Až potom pochopil synove slová. Srdce sa mu rozbúchalo ako zvon, ruky a nohy sa mu natoľko roztriasli, že si musel sadnúť.

– Ani hrozno som neobral, aj ovocie je ešte na stromoch, – namietal nesmelé a bolo mu tak smutno a otupne, že by sa bol najradšej rozplakal.

– Ničoho sa nebojte! – predstieral syn dobrú náladu. – Ovocia a vína vám kúpim toľko a takého, koľko a akého len chcete. No ale poďme baliť, Eva nás už netrpezlivo vyčkáva. . .

Balkónové dvere zavrzgali, stavec vyrušený zo zadumania obrátil zvedavo hlavu. Od prichádzajúcej nevesty si vypočul malú výčitku:

– Otec, čo tu stojíte ako svätý za dedinou? Poďte, spolu sa navečeriame! – riekla a usilovala sa o mierny úsmev na tvári.

Jánovi Trpilekovi sa večerať akosi nechcelo. Darmo sa niesla nad stolom prenikavá vôňa hovädzieho perkeltu s čerstvo varenými zemiakmi. Pýtal si iba vlažné mlieko a hrianku, ktorú si tenulinko natrel maslom. Všetko núkanie bolo daromné, nič iné nechcel.

– Akosi nemám chuť do jedla, – vyhovárал sa.

Doma o takomto čase už býval dávno v posteli. Ani sám nevie, prečo tomu bolo tak, ale po západe slnka ho zavše prepadla ospan-

livosť. Často si podriemal aj sediačky, no ak si ľahol, akoby mu nejaká tajomná sila počarovala, spánok mu uletel. Teraz však každou bunkou tela túži po posteli. Poprial domácim dobrú noc a utiahol sa do svojej izby. Nebola to ani len malá izbička, ale pôvodne jedálny kút bez okna a dvier, ktorý oddeľovala od kuchynky hustá ľanová záclona. Ľahol si na gauč, čo celkom vyplnil miestnosť. Ani stolička sa sem už nezmestila, nieže skriňa. Akonáhle zatvoril oči, už mal istotu, že bude bdiť do rána. Dlhochodne dlho sa na gauči iba hniezdil, jeho telo nenachádzalo primeranú polohu. A navyše, aj hlava ho rozbolela. V poslednom čase po večeroch sa mu v hlave pravidelne ozývala tupá bolesť a nepomohli ani pilulky, čo mu dávala nevesta.

Starec okolo polnoci konečne zaspí. Je doma, zhovára sa s mladším bratom, s ktorým sa navzájom často navštevujú. „Nechod do toho mesta... budeš iba darmožráčom...” počúva bratov hlas. Vzápätí sa ocitne pri synovom aute, chcel by doňho nasadnúť, ale nohy ho neposlúchajú, ako keby ich mal z olova. Vyľakane sa prebudí. Odrazu ani nevie, kde je. V byte vládne ticho, dusno a tma, ako na dne horúceho pekla. Na niekoľko minút aj zadrieme, ale opäť sa prebudí. V polospanku sa mu hlava krúti a cíti v nej prenáramnú bolesť. Ako len vydrží do rána? Noc dlhá ako sto rokov – myslí si. Iba na svitaní upadol do kratučkého spánku. Hlboko však ani vtedy nevládal zaspáť, lebo sa mu prisnilo. Držal svojho syna-školáka za ruku a kráčal s ním stúpajúcou ulicou smerom do školy. Pred niektorými z domov sa zastavili a chlapča vymenovalo ich obyvateľov. A pobudli aj pred kamenným krížom, čo stál pod mohutnou lipou. Tu sa prežehnal a poprosil syna, aby to urobil aj on. V dlani cítil chlapčekovu teplú, spotенú ruku, ale aj to, ako ich šíje ohrieva slnko a ako teplý vánok hladká ich rozpálené líca. V tom okamihu sa synčekova ruka vyšmykla z jeho zovretej dlane a už ho nebolo! Márne sa obzeral na všetky strany, ako keby sa bol prepadol, nikde ani chýru po ňom. Od ľaku sa opäť prebral a cítil, že srdce sa mu hlasito zmieta a bolesť v hlave neustupuje. Zaspáť už nijako nedokáže, nie a nie.

Vonku pomaly svitá. Starec už ani ležať nevydrží, bútorit' však nechce, aby tamtých v spálni nepobudil. Tichučko sa oblečie a v kuchyni zasadne za stôl. Je strašne unavený, ako keby bol po celý deň okopával kukuricu alebo vinič. Pravda, táto únava je horšia od tamtej, lebo ak človek okopáva a ustane, dobre padne sadnúť si a posediačky oddychovať. No teraz sedieť za stolom mu je iba na ťarchu. A navyac od toho tvrdého gauča ho aj driek rozbolel, až natoľko, že by si bol najradšej opäť ľahol. Doma spával na dobre vyležanej posteli so slameným strožliakom a tu na tvrdom gauči sa cíti, ako keby ležal na márach, čo mu idú rebrá vytisnúť.

Do mysle sa mu zase vkrádal mladší brat. Mal by ho požiadať o radu, ale aj o pomoc, uvažuje. O chvíľku sa z izby ozýva akýsi šum a tlmený hovor.

– Otec, tu máte raňajky! – kladie nevesta na stôl vlažné mlieko, žemľu a maslo. – Žemľu som rozkrojila, vy si ju iba natrite maslom. My už musíme bežať, sendviče zjeme cestou.

– Dobre, choďte len... – prikývol.

– A potom, mohli by ste zísť do parku... na dobrý vzduch. Dnes bude krásne, – pripomínala mu nevesta.

– Keď sa najete, nieže vás napadne umyť riad! Nechajte len všetko pekne na stole! – podotkol aj syn a s náhle uchvatnutou aktovkou sa z izby vytratil.

– Á, otec, obed je v chladničke! Treba ho len zohriať, – počul nevestin hlas už z predizby a vzápätí ešte začul, ako kľúčom zatvárajú vchodové dvere.

Starcovi sa v tej chvíli raňajkovať ešte nechce. Aj na tieto mestské frištuky si tak ťažko privyká. Ješť zavše v tom istom čase! A ťažko si zvyká i na synove a nevestine poučania a rady, čo praskocú sťa povely. Ako keby mali poručenstvo nad ním.

Polovicu rozkrojenej žemle si natрие maslom, druhú polovicu máča do teplého mlieka. Nevesta bude mať asi predsa pravdu – uvažuje, ozaj by mal zísť do parku. Veď ho má priam pod nosom a dnes sa ukazuje skutočne pekné počasie. K svojej lavičke potrafi aj so za-

tvorenými očami. Na inú by si hádam ani nesadol. Aj doma mal takú pred domom, ibaže tá nebola natretá červenou olejovou farbou. A potom, vyesádzalo sa tam len v nedeľu popoludní, lebo inokedy na takéto márnenie času veru nebolo kedy. A tu? Tu mu iba sedieť ostáva. Niet dvora, záhrady, niet pivnice ani domácich zvierat. Ničoho tu niet, iba hluku, smradu, dymu a prachu.

Starec vyšiel na balkón pozrieť sa, aké je vonku počasie. O raňajšom pofukujúcom chladnom vetríku nebolo ani chýru a jasné slnko už ohrialo zem, nad ktorou sa čistý vlašný vzduch mihotal pred očami. Hodil pohľadom dole na lavičku, na ktorej sedával a tým ju mal nevdojak za svoju. A hľa, je obsadená! Prižmúrenými očami sa pokúšal zistiť, kto zabral jeho miesto na sedenie. Z takej diaľky však rozpoznával iba toľko, že tam niekto nehybne sedí, je to muž, má sklonenú hlavu a obidve ruky položené na kolenách. Darmo sa namáhal, nepodarilo sa mu odhadnúť ani to, či ide o starca alebo o mladíka.

Ján Trpilek sa pomaly približoval, skôr prikrádal k lavičke. Na niekoľko metrov od nej sa zastavil, vytiahol z vrecka ručníček a kým predstieral, že si utiera nos, ukradomky si premeriaval pokojne sediaceho neznámeho votrelca. Na pohľad nenápadný človečik s chudou, podlhovastou tvárou a vyciveným telom, odetým do zjavne obnosených pokrkvanej šiat, aké prezrádzali človeka žijúceho bez strechy nad hlavou. Tým skôr, že ešte aj vyšúchané nohavice mal vystrapkané, zreteľné stopy, aké ostávajú po zúfalom zápase s túlavými dedinskými psami.

– Dovolíte? – zastavil sa pri neznámom a mierne, akoby na pozdrav, sa poklonil.

– Nech sa páči, – pousmial sa prívetivo oslovený a ukázal rukou na miesto pri sebe.

– Nechcel by som byť dotieravý, – poznamenal starý Trpilek. – A potom tak sa aj patrí, opýtať sa, nie?

– Tak, – odvetil neznámy a posunul sa kúsok ku kraju lavičky. Obaja sa potom odmlčali.

– V ktorom bývate? – ozval sa po dobrej chvíľke starý Trpilek a hodil hlavou oproti na paneláky.

– Ná, v tomto tu, aby to čert vzal, – ukázal prstom pravej ruky neznámy muž na činžiak oproti.

– Tak to sme susedia, – prikývol so sotva badateľným úsmevom Trpilek, veď nechcel dať hned najavo, že ho to dosť potešilo.

– Pozrite sa, aké sú tie domiská všetky rovnaké! – ukázal rukou pred seba neznámy a zahľadel sa skúmavo do Trpilekovej tváre.

– Tie naše tam, odkiaľ som prišiel, boli tiež všetky rovnaké, všetky boli nízke a nabielo vylíčené... a v tej rovnakosti boli krásne, – riekol Trpilek. – Ani sám neviem, ako je to, že dnes ak postavlia rovnaké domy, všetky sú škaredé, až ohavné. Ako hľa aj tieto tu.

– Áno, aj u nás na nižine boli domy také rovnaké a také pekné, – prisvieďčal mu neznámy. – Ja som býval na najkrajšom mieste na svete. Takého inde nikde niet a pre mňa už ani nebude...

Muži sa odmlčali a hľadali si jeden druhému do stareckých uslzených očí.

– I môj otec opustil rodný dom, – ozval sa po dobrej chvíli Ján Trpilek. – Spolu so ženou musel zutekať pred biedou, lebo doma nebolo kde zarábať. Ja som sa narodil vo Francúzsku, kde robil v uhoľnej bani. Dlho však v tej cudzine nevydržal. Veru nie, chýbali mu naše hory, jazyk, rodičia a všetko to, čo sa nachádza iba doma. Vrátil sa teda a vtedy sa zaprisahal, že už viacej nikdy v živote, za nijakých okolností svoju rodnú dedinu neopustí.

– My sme to urobili, – prevzal slovo neznámy. – Človeka o všeličo možno obrať, o dom, o rodisko, slovom, o všeličo, ale o to, o čom sa mu sníva, nikdy... a vonkoncom nie o spomienky. Tie žijú v človeku, tie ho neopustia ani vtedy, keby sa ich chcel zbaviť, ale sprevádzajú ho po celý život... Ja to tu vydržím iba kvôli týmto spomienkam, – dodal tichým hlasom.

Slnko sa vkráda medzi panelové vežiaky a postupne sa vyprázdňuje parčík plný košatých stromov a ozdobných kríkov. Ján Trpilek stojí na balkóne, oči má vpadnuté, tvár bledú. Hlavou mu víria ťažké myšlienky. Chcel by sa ich zbaviť, odháňa ich, ale tie sa nedajú, už celkom ovládajú jeho myseľ. Musí odtiaľto odísť, bez slova, napíše im na kockovaný papier jednoducho: „Odišiel som”. V ušiach mu znie bratov hlas: „To mesto je bláznivé... býva v ňom more ľudí... je ďaleko za horami-za dolami... aj vták si zo trikrát oddýchne, pokým ta od nás doletí... budeš trpeným darmožráčom... každému len na ťarchu...”

Ján Trpilek z balkóna obdivuje, aký je dole park čistučký, tráva svetlozelená a je ticho, že sa ani lístok na strome nehne. Neodolateľne zatúži po tej čistote a tichu. Už si nemyslí, že sa odtiaľto nikdy nedostane, nikdy v živote. Rukou sa najprv priblížil k čelu, akoby si chcel dlaňou uhladiť vlasy, a keď zočil, že balkón už zanechal, ruku si radšej pritlačil na oči. Nechcel vidieť tie zlatočervené lúče zapadajúceho slnka, čo oslepujúco žiarili spomedzi dvoch vežiakov.

Hody

Kolotoče, strelnice a hojdačky sa objavili v piatok, ale dedina sa už dlhé týždne chystala na svoj najväčší sviatok, na hody.

Odjakživa na tento neskoroseňný deň, na svätého Klementa, staré ženy vápnom vylíčili priečelia domov, muži olejovou farbou natreli drevené či železné brány a ploty a – čo je tiež ich robota – hrabličkami očistili od smetí jarky na uliciach a veľkými prútenými metlami vymietli dvor, ba aj chodník pred domom. Tí postarší v týždni pred hodami, či bolo treba či nie, zašli aj k holičovi a dali sa ostrihať.

– Pút je v roku len jeden jedinký ráz, – hovorievali, čo zároveň znamenalo toľko, že ju treba ako sa patrí čo najdôstojnejšie osláviť. A bolo aj čím: v pivniciach sa rodinám za lopotu vo vinohradoch zavďačilo už vykysnuté čistulinké víno. V chlievoch vykúmené kačice alebo husi čakali na svoj osud, aby sa stali najfajnejšou pochúťkou najbohatšieho obeda v roku.

Rezníkovci, starí družstevní dôchodcovia, čakali hodovú nedeľu ako spasenie, a to už aj preto, lebo v utorok dostali telegram, že v nedeľu na pút ich navštívi syn so ženou a s dvoma už dospelými vnúčatami. Odvtedy starý Rezník každé ráno vopchal nohy do dávno kúpených, no doposiaľ takmer nenosených poltopánok, a v tehľami vydláždenom pitvore prešľapával z jednej nohy na druhú, aby jeho boľavé kĺčové žily na nohách privykali chôdzi a v nedeľu cestou na svätú omšu mu nezlyhali. Aj starká mala roboty neúrekom, myslela na všetko, čo má byť podľa nej i podľa obyčajov na sviatočnom stole. Sladké maškrtky, kolu, kávu, šľahačku nakúpila v obchode. Na sobotu popoludnie mala už všetko nachystané. Keď jej starký zarezal vykúmenú hus, ona ju obarila, ošklbala a rozkrájala na kusy. Sily si potom už šanovala na nedeľňajšie predpoludnie, keď bude po malej omši už len variť a vypekať. Svojich najmilších predsa musí počastovať ako sa patrí. Hody bez husaciny si nikdy

nedokázala predstaviť ani ona, ani jej muž. Bol to nepísaný zákon, nielen v ich rodine, ale v celej dedine.

Do nedeľňajšieho rána bolo ešte ďaleko. Starký a starká sa pod teplými duchnami prehadzovali, vzdychali a obidvaja poškľoľovali, kedy už začnú hladkať chladné jesenné lúče vychádzajúceho slnka sklo obloka. Starkého na úsvite predsa len zmohol kratučký spánok. Nadlho však ani vtedy neusnul, lebo pocítil, ako ním potriasla starká.

– Jožo, spíš, či čo...?

Starký sa pod duchnou obrátil na druhú stranu.

– Stávaj, Jozef, stávaj..., – znie povzbudivo, – máme pred sebou roboty habadej...

– Roboty je ždy neúrekom, – dvíha stavec šedinami pokrytú hlavu, – to mi ani pripomínať nemosiš...

– Ty by si len polihoval... Ale neská nemôžeš... predsa neská je veľký sviatok... je Klementa... aj syn dôjde...

– Máš pravdu! – vyhrklo zo starkého a rýchlym pohybom zhodil zo seba duchnu. – Tento spánek ma celkom ohúriv... Pred chvíľu som nevedev ani to, kde som... Pravda, neská je svätého Klementa... je pút... Radujme sa jej...

– Veru, radujme sa jej, – opakuje starká. – Keby si nevedev, je to naša šesdesátá prvá spoločná pút... Človek by si ani nepomyslel... šestdesátá prvá...

– Darmo-daromné, – zosmutnela starecká tvár, – zestarli sme...

– Niš sa nedá robit, – dumá starká, – šeckému bude ráz koniec... aj nášemu životu.

– Takéto reči nehajme! – zvýšil starký hlas rozkazovačne. – Radšej sa pustime do roboty!

Gazdiná začala rozkladať oheň, na kolenách láme ešte večer prichystané suché viničné prútie. V myšli sa jej vynára postava syna a všetkých z jeho rodiny. Ako ich len prenáramne očakáva, ako sa im len teší. Už aj preto, lebo tieto návštevy sú čoraz zriedkavejšie.

– Každý má svoje trápenie, – ospravedlňuje syna, – nemôže k nám len tak zabehnúť bárkedy. Pod korunou snehobielych vlasov sa jej potom premietajú iné obrazy. Pri stole sedí celá rodina a ona ich častuje tými najchutnejšími jedlami. Či im bude len dobre, budú zas spolu. Od šťastia sa jej tvár rozžiari.

Gazda tiež robil, čo mu bolo súdené na každý každulinký boží deň. Priniesol z pivnice za opálku krumplí, ktoré starká postavila variť pre prasa. Potom pod šopou namrvil do slamenice kukuricu a ručne ju zošrotoval. Hotové pomyje vyniesol vo vedre a vylial ich do hranta. Aj sliepkam nasypal kukurice a nalial vody. Keď sa vrátil k raňajkám, bol už celkom zmorený.

Zasadli za stôl. Ich tváre prezrádzali akúsi spokojnosť z čistého, neskorého jesenného rána, keď sa slnko už rozložilo nad Komínovou skalou a svojimi chladnými lúčmi nazeralo rovno do ich kuchyne. Toto ráno im sľubovalo pekný deň a dobrú pohodu.

Keď sa vrátili z malej omše, čas rýchlo utekal. Kuchyňou sa ťahala dráždivá a vábivá vôňa hodových jedál, mäsovej polievky z husacích drobkov, pečienky i mäsa. V trúbe sa už piekol aj kapustník, ktorý nikdy nemohol chýbať, keď syn navštívil svojich rodičov.

– Mohli by už tu byť, – ozval sa starec netrpezlivo.

– Ešte je skoro, Jožo, priskoro... Neboj sa, iste dójdu, – usmieva sa starká, – na obed už tu budú, len aby sme jich stačili obslúžiť...

Gazdiná sa vrtí okolo šporheltu, gazda má na starosti pijatiku, robí inventár z fliaš koly, minerálnej vody i piva. Potom ho napadne, že hodový obed bez jeho domáceho vína by veru nestál za nič. Rozhodnými krokmi namieril k pivnici, kde stáli dva stopäťdesiatlitrové sudy, ktoré ešte pred oberačkami natrel proti plesni jedlým olejom a z ktorých jeden je plný bieleho a druhý červeného vína. Vybral si červené. Naklonil sa nad čap suda a litrový pinták napustil plný. Potom, akosi na vlastné posmelenie, nalial si z vína do dvojdecáka a na dúšok ho pustil dolu hrdlom.

Vkročiac do kuchyne jedovate sa prihovára žene:

– Kde v riti sú tak dlho? – pozerá oknom na ulicu. – Dávno tu už mali byť.

Starká teraz už nenamieta. Aj ju schvátili obavy, či sa im dačo nestalo cestou, alebo ešte skôr, doma, pred odchodom. Či sa im nepokazil motor, alebo či neochoreli? Kto vie? – vzdychá.

– Netáraj somariny! – nasrdil sa starký. – Že by nedošli akurát na pút? To nemôže byť!

– Mám prestret stól? – spýtavo sa zahľadela starká na muža, ktorý iba kývol na znak súhlasu.

– Na kolko osôb? Len pre nás dvoch?

– Ale, zase táraš somariny, – pajedil sa muž strojene. – Na šesť osôb...oni sú štyrý a my dvaja... To je spolu šesť. Tolkí aj budeme... Nevíš rátať?

Sedeli za prestretým stolom a mlčky čakali. Ukradomky často vrhali pohľad na kyvadlové hodiny, ktoré v nerušenom a dlhočiznom tichu im jednostajne pripomínali neodvratné plynutie času. Postupne v nich dozrievalo tušenie, až napokon strach, že čakajú márne. Obaja dlho mlčali, ako nemí, a tým nekonečným mlčaním bolestne trpeli. Aby predsa len tak nečinne nesedeli, chlípli si trošku polievky a zhlkli z vareného mäsa. Aj to pomaly, nasilu, nič viac, lebo chuť do jedla, predtým tak silná a radostná, zmizla ako para.

– Milá moja, – ozval sa muž s bolestným tónom v hlase, – títo už nedójdú. Lebo keby boli sceli, už dávno sú tu. Je čas nakrmit prasa a slépkky.

Starká mlčí. Aj jej obavy sa už dávno premenili v istotu, že tí, ktorých tak túžobne očakáva, dnes veru už neprídu a prísť ani nemôžu. K tomu je už neskoro, prevelice neskoro.

Medzitým sa za oknom nenazdajky aj zvečeriло. Od Bílej skaly sa zniesla nad dedinu rosná hmla neskorej jesene. A keď aj tma zhustla a pokryla celý kraj, pozdĺž hlavnej ulice sa rozsvietili lampy.

– Zavrem bránku, dobre? – ozval sa starký po dlhočiznom tichu.

– Zavri, – prikývla starká s bolestným výrazom na tvári.

Muž a žena sa bez slova, potichu, pomalými, vymeranými pohybmi vyzliekli. Stalo sa im, čo doteraz počas šesťdesiatich rokov nikdy. Prvýkrát sa nešli ani len mrknúť na hlavné námestie, kde sa hudba ozýva ohlušujúcou silou a kde sa okolo strelníc, kolotočov a šiatrov tlačila celá dedina.

Pivnica

Sotva svitá, dedina ešte spí. Jozef Kara, družstevný dôchodca, prudko zhodil zo seba ťažkú duchnu, spustil nohy z postele a pudovým pohybom ich vopchal do obnosených bačkor. O tomto čase iste nebolo v dedine človeka, čo by bol takto skoro na nohách. Staroba ho necháva hore, oči mu otvára.

Načo by aj polihoval ďalej, pomyslel si, veď od polnoci ani oka nezažmúril, iba sa na posteli prehadzoval. Dusilo ho a celý čas pokračiaval. Po hriechne krátkom spánku sa mu myšlienky poberali tým istým, dávno vyšliapaným chodníčkom. Už vyše štyri roky, odkedy ho tu navždy nechala jeho verná družka, po nociach rozmýšľa zavše o jednom-jedinom, o neúprosnom plynutí času, o blížiacom sa konci, ktorého sa už dávno nebojí. Skôr naopak, očakáva ho, aj po ňom sám túži. Veď žil dosť, dnes-zajtra oslávi osemdesiatosem. Dlhý je to čas, dlhočizný. Zo dňa na deň sa cíti čoraz slabším a nevládnejším. Táto nemohúcnosť ho vždy privádza do zúfalstva a v takéto čas, či chce, či nie, myslí na smrť. Dokonca po nociach sa jej aj prihovára. Sotva usne pod teplou duchnou, na dvore jeho starý, už celkom slepý pes zaskučí, na čo sa neraz aj zobudí. Zostrí sluch, načúva a jasne sa ozvú kroky, nato vrznú aj dvere. Musí veriť vlastným očiam: tá s tou kosou si tam stojí oproti jeho posteli! Po chvíli sa k nemu nahne a dotkne sa mu pleca. „Mám sa pobrat?“ opýta sa jej nebojácne, ale tá sa tvári, akoby nič nečula a ako rýchlo sa objavila, tak náhlivo aj zmizne a nechá ho tam poníženého trápiť sa ďalej v neistote.

– Po slnku ešte ani chýru ani slychu a ja som už celkom zmorený, – povedal si Jozef Kara nahlas. Áno, nahlas, a niet sa čo diviť, že sa zhovára sám so sebou. Už štyri roky, odkedy je sám v dome, keď chce počuť hlasné slovo, nuž, rozpráva sám sebe. Na to všetko si aj celkom privykol, ba, je to jeho rata, účinná medicína proti skľučujúcej ťarche samoty.

Pomaličky podišiel k oknu, vyľakane a s nesmiernou ľútosťou zočil, že sneh na bielo pokryl celý dvor a husto sa sype, akoby niekto

na oblohe vytriasal obrovskú perinu: vločka za vločkou sa ukladajú na všetko, čo vidí v prikrádajúcom sa šere cez sklo obloka. Večer primrzlo, aj cez noc bola zima, preto tento sneh nezmizne, pomyslel si znechutene. A v duchu sa zriekol aj chystaného odchodu do pivnice, čo mu došlo prevelice ľúto, lebo na dnešok, práve na božiu nedeľu, v dome nemá ani glg vína.

– Precca len pójdem, veruže pójdem! – vyhrklo zo starca a vzápätí nohy s námahou už aj džgá do vyšmatlaných čižiem, oblieka si osúchaný, ťažký zimník a až po uši si nasadí moľami sem-tam už dávno povyžieranú baranicu.

Jozef Kara v duchu už prichystaný na ťažkosti z cesty do pivnice dá si pred dvere trojlitrový demižón, potom zdrapí prútenú metlu a rovno k bránke si začína raziť chodníček. Postupuje pomaly, krôčik za krôčikom, spod metly na strany frka čerstvo napadaný sneh. Pri bránke sa vyčerpaný zastaví, trošku si odfúkne a potom rozhodným krokom sa vráti po demižón.

Starec zhrbený od zimy kráča vymretou ulicou na vrchný koniec dediny, kde sa začína rad vínnych pivníc. Po celom tele cíti studený vietor, čo sa ženie od Bílej skaly a prečesáva celú dedinu. Po chvíľke už rýchlejšie dýcha, z nosa i z úst mu stúpa para.

– Ale pritahuje... Len tak praščí... – vyletelo z neho. – Neni síce ani psa ven vyhnat, – hovorí pre seba a banuje, že prenáhlene opustil teplú kuchyňu svojho domca. Zdalo sa mu, že sa už prevelice dlho brodí v snehu; pevne pociťuje, ako sa mu chôdza spomaľuje a že už nemôže ďalej, lebo nohy mu akosi olovnatejú. Musel sa zastaviť. Keď sa narovnal a zdvihol zrak, v skorom svite zbadal, že je, chvála bohu, už na konci dediny, presnejšie pri predposlednom dome, kde pod mohutnou lipou stojí kamenný kríž. Ako od detstva vždy, aj teraz sa tu prežehnal, tak ako vídal svojho otca. Bože, koľkokrát len prešiel popri tomto vždy vencom ozdobenom kríži, pomyslel si. To sa vari ani zrátať nedá. Onoho času v detstve, jasne sa pamätá, sa držal otcovej teplej ruky a obaja s rozpálenými lícami kráčali k pivnici po chodníku chrániacom stopy predkov. Aj teraz, po dlhých

desaťročiach, pociťuje v duši tú istotu a ochranu, ktorú vyžarovalo teplo otcovej ruky.

Jozef Kara postojí a v spomienkach hľadá otcovu tvár, ale tá ostáva akosi zahmlená. Nedokáže si oživiť kedysi tak známe črty tváre, otec ani čo by nebol žil. Má pocit, že sa naňho pozerá cez sotva priesvitnú záclonu a vidí iba rozmazanú postavu s neviditeľnou tvárou. Kde je už otec, a kde sú tí druhí, čo tu kedysi chodili pred ním? Všetci sú preč, ostal sám, samučičký, ako táto stará lipa verne chrániaca kamenný kríž. Aj tá sa raz vyvalí, ako aj on sám, lenže on omnoho skôr ako toto mohutné stromisko.

– Dost, preč s takýmato márnostami! – zasyčal a keď sa lepšie rozhlíadol, prekvapilo ho celkom pekne rozvidnené okolie. Pravda, snežiť neprestalo, z tmavošedých snehových mrakov jednostaj sypalo, až nahrubo pokrylo dobre známy kraj. Potom ho prekvapil pohľad na krídla čiernych vtákov, na krákajúce vrany, čo leteli nad zasneženou dedinou, potom tiahli nad lúkami smerom k neďalekej Komínovej skale, kde ich nakoniec jeho zrak stratil.

Starec pokračuje vo svojej ceste, od námahy dychčí, ale posmeľuje ho vedomie, že každým krokom je bližšie k pivnici, v lone ktorej, ako zavše, aj teraz istotne nájde útočisko. Každých desať-pätnásť metrov sa na kratučký čas zastaví, aby si oddýchol. Pri takomto naberaní síl si hrčovitými prstami utiera od mrazu stuhnuté fúzy a pohľadom zablúdi kamsi nad vysoké skalisko, kde pred chvíľkou zmizli vrany. Zima, čo lomcovala jeho telom, ho zároveň poháňala ďalej. A súrila ho aj túžba po mihotajúcom svetle sviečky a po vlastnom domácom vínečku, ktoré sa pri plamienku voskovice tak vábivo ponúka zo skleneného pohára. Už nemyslí na útrapy, na zimu a sneh, na nesmiernu únavu v tele, ale na potešenie, ktoré ho čaká vždy v pivnici. Čím bližšie k nej, tým si je už istejší, že pre túto radosť by sa bol vydal na cestu aj keby cigánčatá padali z neba. Pre Jozefa Karu je to jedno-jedinké, čo ešte zo slasť života môže mať a čo si za nič na svete nedá ujsť. Toľkoto a nič viacej, lebo aj pôžitok z tepla ženského lona je už prevelice dávno tam. Pre neho toto horúce žriedlo rozkoší už

vychladlo. Pochoval kedysi tak mocnú túžbu potešiť sa so ženou do hĺbky spomienok, ktoré aj keď sa občas vrátia s troškou vzrušenia, ako rýchlo vzplanú, tak rýchlo aj zhasnú a rozplynú sa ako dym.

Starec si konečne mohol vydýchnuť pred dverami prešovne, ktoré len ťažko otvoril jednou rukou, kým v druhej držal demižón. Niekoľkokrát dupol opätkami a otriasol sa od snehu, potom rozvážne vstúpil do prítmnia prešovne. Po zapálení sviečky sa pudovo rozhlíadol, či je všetko ako to tu pred týždňom zanechal. Pohľad po miestnosti mu aj teraz zoviera hrdlo, z pôvodného zariadenia tu ostalo len málo vecí. Pravda-pravdúca, už ich ani nepotrebuje. Pýcha jeho pivnice, mohutný švábsky preš, ktorý zdedil po starom otcovi, dnes už obdivujú návštevníci dedinského múzea. Tam stojí na dvore pod strechou v plnej svojej paráde, obnovený, prefarbený; čitateľné je aj meno starého otca umne vryté do hrady preša – Jozef Kara – a švábsky majster zo susednej dediny nezabudol ani na rok zhotovenia preša: 1883. Čo by si len počal s takýmto pomocníkom, ktorého iba závažie vykresané z kameňa má takých štyristo kíl. On už žiadny preš nepotrebuje. Viníc sa dávno zbavil, tých dvesto kíl hrozna, čo sa mu urodí v záhrade, vyprešuje sused a mušt mu dopraví rovno do pivnice. Akurát dosť na celý rok, viacej by ani nepotreboval. Týždenne tri litre. Nič viacej. Z toho sa sem-tam pohárik ujde aj susedovi. Zbavil sa aj putní, kadí, meričiek i sudov. Čo sa dalo, predal, čo nie, porozdával. Ostal tu iba dubový stôl s lavicou a dvomi ťažkými dubovými stoličkami. Zo stropu prešovne tu už oddávna nevisia strapce hrozna, ani domáca šunka a klobása zahalená do siete proti muchám. Dávno sa zbavil aj šezlónu, čo slúžil pre oddych počas nedeľných popoludní v pivnici. Poličky na stenách sú takisto prázdne, nechal zavesených iba zopár zarámovaných čestných diplomov, ktoré mu dali na miestnych alebo okresných košovkách vína. To je všetko.

Jozef Kara v jednej ruke má horiacu sviečku, druhou rukou zvesí zo steny sklenenú tekvičku – ako sa tu nazýva hever – a namieri si to schodmi do pivnice. Tu pod kamennou klenbou kedysi mal

zoradených – od päťdesiatlitrového až po sedemhekták – dvanásť sudov. Ostali mu iba dva, aj to malé. Dlho úctivo postojí pred nimi, čo naznačuje, že jeho vzťah k vínu je dôverný a priateľský. Ako to je aj pochopiteľné, veď vlastné domáce víno nie je iba nápojom radosti, sily a chuti do života, ale aj iné, znamená oveľa viac. Je zvláštnym spojivom medzi ním a tými, čo tu boli pred ním; víno vyčarí spomienky na predkov, ako aj teraz, keď mu príde na um, ako tu pred vyše sedemdesiatimi rokmi popíjal so svojím už dávno zosnulým starým otcom. A to domáce víno bolo akurát také ako jeho terajšie. Vôňa vína mu tu zavše pripomína aj veselé obaračky, horúce objímania, dávne, už odmlčané smiechy a dohorené vatry.

Starec uvažoval, z ktorého suda si má natiahnuť. Rozhodol sa pre červené, pre víno z frankúša. Odzátkoval päťdesiatlitrový súdok a namáhavým vdýchnutím natiahal do tekvičky. Kedysi na jediný raz naplnil litrový hever, teraz však, keď ukazovák napustil do dvojdecáka, čo mal prichystaný na sude, veru, sotva ho naplnil.

– Darmo-daromné, – zdvihol pohár do výšky očí, – ani plúca už neslúžia jak sa patrí, – povedal nahlas a rozhodol sa, že sudy narazí na čap.

Jozef Kara po celý čas pred sudmi pociťoval, že ho v krížoch drví bolesť a nesmierna únava v nohách mu nedovoľuje ďalej postávať. Pomaly, neisto sa mu kráčalo po schodoch nahor. Až keď v prešovni zasadol za dubový stôl, preložil si tenké nohy jednu cez druhú a laktom sa oň oprel, sa mu troška uľavilo. O chvíľku si z pohára odchlípol, ale víno nepustil dole hrdlom, len ho zohrieval v ústach a tak vychutnával. Dobré, velice dobré, pochvaľoval si, bol s ním spokojný. Akoby aj nie, veď je také, ako ho boh stvoril, pomyslel si. Pri stáčaní okrem hanšlógu do vína nikdy nič nepridával. Žiadne prášky a do muštu ani kvapky vody. Takéto vína pili aj jeho predkovia, takýmito častovali svojich hostí a čo bolo najhlavnejšie, takéto vína aj predávali. Bol to nepísaný zákon v ich rodine, ktorý nikdy nikto neporušil.

Po poháriku vína starec sa cítil tak dobre, ako predtým už veľmi dávno. Ako by ho boli celkom vymenili. Alkohol mu stúpol do hlavy nezvyčajne rýchlo a hneď ho prestali drviť všetky bolesti tela. Pripisoval to vínu, áno, vínu, veď dnes nič iné nevzal do úst. A troška aj pivnici, lebo tu sa zvykol cítiť ináč ako hocikde inde. Pivnica dajako upokojivo vplývala na jeho dušu. A nečudo, že v takýto čas s vďakou v srdci myslel na pradeda, ktorý v strmom kopci vykopal túto pivnicu, ako i na starého otca, ktorý z vápenca vymuroval jej klenbu. Aj otec pridal svoj podiel, k pivnici z váľkov pristavil prešovňu. Jemu neostalo už iné, ako hlinenú podlahu prešovne vydláždiť pálenými tehľami. Teraz v tejto pohode už nijako neľutoval, že sem prišiel. Bol vďačný Pánu Bohu, že ho nenechal vylakať sa zimy a snehu a nezdržal ho doma. O hodinu-dve na veľkej svätej omši sa mu za toto a vôbec za všetko aj modlitbou poďakuje.

Jozef Kara podišiel k dverám prešovne a dokorán ich otvoril, aby sa nadýchal mrazivého vzduchu. Pri pohľade na krajinu priam zmeravel: pokiaľ popíjal, vonku sa ešte furt husto sypal sneh a úplne pokryl stopy jeho čižiem. Skúmavo hľadá do diaľavy a dumá: či pod kopcom v dedine voľakto vie, že tu hore je ľudský tvor? Vôbec môže o tom niekto vedieť, veď v snehu niet ani stopy? Nemôže. Pravda je však aj taká, že keď si bude raziť cestu späť do dediny, nejaké zanechá. Aspoň na určitý čas. On osobne si myslí, že v tomto čase, v nedeľu ráno, by nemal byť jediným živým tvorom, čo sa zdržuje na kopci, na rade vínnych pivníc. Pokladá to za vylúčené. A hľa, v zápätí jeho starobou zakalené oči zbadali pohybujúcu sa postavu, ktorá kráčala rýchlym, rezkým krokom. O chvíľku mu je jasné už aj to, že má namierené rovno k jeho pivnici. Áno, je to tak, niet pochybností. A v tom okamihu ju aj spozná. Je to ona, čo ho po nociach navštevuje... Tá s tou kosou! A Kosatá mieri rovno k nemu. Starec jasne vidí aj to, že za sebou v snehu nenecháva žiadne stopy...

Nehoda

Zvonia na poludnie. Ján Dudík, družstevný dôchodca, napoly oblečený, so zatvorenými očami nevládne leží na kuchynskom šezlóna a načúva údery veľkého kostolného zvona. Cíti sa veľmi zle. Natolko zle, že sa predsa len rozhodne zájsť k doktorovi. Keby mu bolo len o trošičku lepšie, ani za celý svet by to neurobil.

V krku ho prenáramne bolí a darmo lapá dych, cíti, že sa ide zadusiť. Nemôže tu len tak polihúvať, pomyslel si, musí nazbierať toľko síl, aby sa dokázal postaviť. Po chvíľke si preto prísne rozkázal neležať tu ďalej nečinne a čakať, že sa nejakým zázrakom uzdraví. S vynaložením nemalej námahy si najskôr sadol, spustil nohy zo šezlóna a vzápätí ich vsunul do obnosených, vyšmatlaných poltopánok, obliekol si ošúchané sako a nasadil čierny, moľmi sem-tam povyzieraný masťný klobúk.

Ján Dudík sa pomaly vliekol po hlavnej ulici, mierne stúpajúcej do kopca, keď pri ňom nečakane prudko zastavilo auto.

– Kam máte namierené, ujo Jano? – oslovil ho prívetivo cez stiahnuté okno mladík, ktorého poznal iba z videnia.

– K doktorovi, – riekol stavec stroho, ale sotva čujne, lebo bolesť v krku bola už neznesiteľná.

– Nasadnite, ja vás ta zaveziem!

– Zaplac pánboh, syn mój! – ďakoval už zo sedadla pri vodičovi.

– A čo vám je, ujček?

Stavec pre ukrutnú bolesť v hrdle by najradšej ani nehovoril. Z vďačnosti k mladíkovi však zašepol:

– Nehoda.

– A čo sa vám stalo?

– Á, ništ to... spadol som, – mávol a kostnatou rukou si pohladkal boľavý krk. Horkosť mu však sťahovala hrdlo. Najradšej by bol zavzlykal, keby už dávno nebol zabudol plakať. Jeho oči boli bez slz, vysušené. Darmo-daromné, pomyslel si. Prečo je to, že človekovi po osemdesiatke aj slzy vyschnú?

– Za chvíľku sme na mieste, – poznamenal mladík na útechu a nevdojak mu utkvel zrak na vychudnutej stareckej tvári, ktorú navidomoči zastieral bolestný smútok. Pozornosť na starkom upútavali aj snehobiele, ako hodváb hebké vlasy, troška dlhšie, ale poslušne priliehajúce na oboch stranách hlavy.

Starec takmer nebadateľne prikývol, zatvoril oči a v duchu sa zamyslel nad tým, ako sa mu mohlo podariť dostať sa z kuchyne von. Nie a nie si spomenúť. Ale čo robiť, ako sa ďalej správať po tom všetkom, čo sa stalo? Kládol si otázky, odpovede na ne však nenachádzal. Keď otvoril oči, všetko sa okolo neho točilo a bolo mu na zvracanie. Lapal dych a pocítil, že mu na čelo vyráža s bolesťami v krku prichádzajúci studený pot. Vzápätí akoby ho boli ponorili do vriacej vody, horúčava sa mu rozliala po celom tele. V tej chvíli odrazu všetko okolo neho zmeravelo. Ustalo vrčanie motora, nepočul šum vetra, jeho zrak nevnímal nič navôkol. Všetko sa ponorilo do mŕtveho ticha a tmy čiernej ako noc. Upadol do mdlôb, ale hneď sa z nich aj prebral. V tom okamihu mladík zabrzdil a starcovo telo sa naklonilo dopredu natoľko, že čelom sa mierne udrel o predné sklo.

– Sme na mieste, ujo Jano, – otvoril mladík na starcovej strane dvere auta.

– Pomôž, synák... z auta sám nevládzem, – riekol starec pro-sebne.

Vystrašený mladík iné ani nemohol, iba vziať starca do náručia. Prekvapilo ho, aký je ľahučký. Ľahučký ako pierko, pomyslel si.

– Uložte ho na posteľ, – povedal lekár. – Čo sa vlastne stalo? – opýtal sa statočného mladíka, ktorý v pomykove stál pri posteli uprostred ordinačky.

– Prišlo mu zle. Presnejšie, neviem, čo sa stalo. Mal namierené k vám, keď som ho na ulici vzal do auta.

– Múdro. Sestrička, ujmite sa pacienta, kým dopíšem tento recept, hneď som pri vás, – riekol s rutinou lekár, čo znamenalo, že pacienta prijal do svojej starostlivosti.

Sestrička medzitým pohladkala starcovu mramorovú tvár, prs-
tami mu šikovne nahmatala pulz, rozopla golier na košeli a tak ho
pripravovala na lekárske vyšetrenie.

– Ujo Jano, ujo Jano, otvorte oči! – pobádala starca.

– Kde som? – opýtal sa tíško zlomeným hlasom.

– V ordinácii. Pán doktor vás hneď vyšetří.

– Ako sa vám to stalo, ujko? – ohmatával lekár krvou podliaty
krk pacienta. – Vari vás chcel niekto uškrtiť?

V myslí starčeka sa vynoril obraz rozžúreného útočníka. Mo-
hutnou bradou a fúzmi zarastená tvár, krvou podliate oči a na čele
jazva z detstva...

– Pušť ma, syn mój, – zastonal zúfalo starec. Chcel ešte niečo
dodať, ale odrazu sa mu hlas zasekol v hrdle. Pery sa mu sotva ba-
dateľne, ale citeľne rozochveli.

– Sestra, zavolajte políciu i sanitku! – rozkázal lekár zvýšeným
hlasom. – Ujo musí ihneď do nemocnice.

Starec so sadrovým golierom na krku nehybne leží na nemocnič-
nej posteli. Dusí ho plač, hanba a strach. Áno, je plný obáv, lebo vie,
že s jeho nehodou sa zaoberajú nielen v nemocnici, ale aj na polícii.
Preveľmi sa bojí. Nemá odvahu ani len oči otvoriť, predstiera, že spí.

– Nemôžem ho zobudiť, – počuje sestričku. – Spí. Hádám by
ste mohli prísť neskôr, povedzme za takú hodinku, alebo...

– Nie, ihneď ho musím vypočuť, – namieta mužský hlas. –
Mám rozkaz a od primára aj povolenie. Ide predsa o lúpež a pokus
o vraždu.

V starcovej hlave je všetko pomätené. Panebože, je tu polícia!
Kto ho chce vypočuvať? A čo im on môže povedať? Nič iné, iba to,
že to bola nehoda. Ale či mu uveria? Veď to sú všetkými masťami
mazaní chlapíci! Alebo má povedať, že ide iba o nedorozumenie?
Áno, to by pre nich znelo hádam pravdepodobnejšie. Nevie, čo robiť,
je celkom bezradný.

Od krutej bolesti v krku a mučivého smädu naostatok oči predsa len otvorí. Zočí, že pri posteli stojí chudý, vysoký mladý muž, jeho tvár zdobí hustá, už sivejúca brada a široké fúzy. V tej tvári pobadal aj akúsi ľútosť.

– Som nadporučík Štefan Kováč, – predstavil sa jeho návštevník. – Ako sa cítite, ujo Jano?

– Mnohem horší jak pes v hlbokkej studni, – odpovedal. – Uverte mi, že mnohem horší...

– Verím, – upokojoval ho vyšetrovateľ. – Prepáčte mi, že som nútený vás aj tu vyrušovať a položiť vám niekoľko otázok.

– Áno, chápem...

– V dome bývate sám?

– Sám. Odkedy mi žena umrela.

– Do vášho domu sa vlámali.

– Nevlámali, – riekol vzdorovito. – Kto vám to povedal?

– Váš lekár a sestrička. V ordinácii, kde som bol...

– Já som také nikemu nepovedal. Ani doktorovi, ani sestričke...
Vyšetrotaveľ sa na chvíľku zarazil, nechápal, kam mieri stavec.
– Koľko peňazí ste mali doma?
– Mám tisíc forintov...
– Iba ste mali, – dodal rýchlo vyšetrotaveľ. – Ukradli vám tú tisícku... a celý dom máte hore nohami...
– Ukradli? – vypúľil stavec oči. – A dom poprevracali?
– Presne tak, – prikývol vyšetrotaveľ.
Stavec opäť zatvoril oči. Panebože, ten chlapec sa v živote už nepolepší! – pomyslel si. Na koho sa len ponáša, veď v rodine sme nikdy nemali zlodeja? Bože môj, čo len s ním bude?
– Kto bol včera u vás?
– Nikto.
– Ujo Jano, prečo nám nechcete pomôcť? Predsa my už všetko vieme, chceme si to iba overiť. Prečo tajíte pravdu?
– Já niš netajím... len som prevelice ustatý...
– Ujko, pochopte, ide o závažnú vec. Stala sa lúpež vo vašom dome a vás chceli zavraždiť, čo je najväčší zločin zo všetkých previnení. Povedzte nám všetko, pekne jedno za druhým!
– Už som povedal, stala sa nehoda.
– Páchatela sme už zaistili, – zaútočil vyšetrotaveľ. – Vystrájal v miestnej krčme, bol spitý na mol. A viete, že sa ku všetkému aj priznal? Nič nepopieral.
– A čo povedal? – zdvihol stavec pohľad na ustarostenú tvár vyšetrotaveľa.
– Priznal sa, že potreboval vaše peniaze.
– Tú tisícku?
– Tú. S väčšou sumou ani nepočítal. Prosím vás, povedzte mi všetko, čo o tejto veci viete! Nezastávajú sa toho chlapca, ten si to vôbec nezaslúži.
– Nemám sa zastávať vlastného vnuka? – s námahou vycedil z hrdla otázku plnú obáv a rozhorčenia.

– Tak. Chápem. Bol to teda váš vnuk. Musím spísať zápisnicu a vy mi ju podpíšete.

Vyšetrovateľ čakal, že sa stavec s ním podelí o svoje tajomstvo, ale ten iba mlčal, s pevne zovretými perami sa pozeral do očí vyšetrovateľa. Ozval sa až po dlhšom napätom tichu:

– Pán nadporučík, čo myslíte, koľko rokov mám já?

– Viem, koľko. Máte osemdesiatsedem rokov.

– Nuž uvážte, pán nadporučík! Mój vnuk má len dvadsaťšesť. On potrebuje ochranu, on potrebuje, aby som sa ho zastál. Mna sa už zastát nikdo nemosí. Preto vám hovorím, bola to nehoda. To napíšte do téj zápisnice! Já vám len to podpíšem, ništ iné.

Stavec na ďalšie otázky, prosby, neskôr aj vyhrážky vyšetrovateľa nevydal zo seba ani slovka. Zatvoril oči a čakal, aby ho spasili ďalšie milosrdné mdloby.

Vianoce tetky Karovej

Krídľ čiernych vtákov smútku, krákajúcich vrán, tiahol nad dedinou rovno ku katolíckemu kostolu, kde začal krúžiť okolo veže. Tetka Ilča Karová nevdojak prestala zametať dvor, oprela sa o prútenú metlu, vystrela údy a rozhliadla sa vôkol seba. – Na Vianoce bude zasa tuhá zima, – blyso jej myslou. Zdvihla zrak ku kostolu a uzrela neúnavne krúžiace vtáky.

– Vransy vždycky dobre prezradá, jaké bude počasí, – dumala ďalej.

Kým zamietla dvor, veru často sa musela zastaviť, aby si narovala driek. Pálila ju tupá, takmer neznesiteľná bolesť. Pravda, v poslednom čase jej prekážal v robote a bránil v pohybe nielen boľavý driek. Postupne ju opúšťali sily, cítila sa čoraz slabšia. Ráno sa ťažko dvíhala z postele a večer do nej padala takmer bezvládna. Bolesť sa neutíšila ani po užití liekov, naopak, rozliezla sa jej po celom tele.

Pred dobrým rokom na čistučko vymietla dvor ešte za necelú polhodinu a teraz jej to trvá toľko, že kedysi by za ten čas došla aj do svojho najvzdialenejšieho vinohradu pod skalami, šomrala si mrzuto popod nos. Preveliké šťastie, že svoj starý dom z váľkov vylíčila vápnom ešte v novembri, k hodom na svätého Klementa. Dnes by už istotne nemala sily do takejto velikánskej roboty. Pred časom, ešte začiatkom jesene, kdesi prechladla a následok bol zúfalý: dlhé dni ňou lomcovala horúčka a pľúca jej trhal silný kašeľ, div sa nezadusila. Vtedy už myslela na to najhoršie: že ju môže uzdraviť iba kopec hliny nad zatvorenými očami. K lekárovi však ísť nechcela. Starý doktor, ktorému možno aj dôverovala, sa pred dvoma rokmi pobral na večný spánok na svah nad kostolom. Pravda-pravduca, mladý lekár prišiel aj bez zavolania a neúprosne jej pichol dve injekcie. Bez týchto možno – ako neskôr uvažovala – aj ona by sa bola musela presťahovať na tú strminu pri kostole. Vtedy nemala už ani toľko sily, aby vstala z postele, iba ležala ako poleno a hľadela na bielučké steny a strop kuchyne. Nikdy za uplynulých osemdesiatosem rokov

sa necítila taká chorá a slabá ako vtedy. Na tretí deň po injekciách jej bolo oveľa lepšie, cítila sa byť zdravou. Ešte šťastie, že sa mohla spoľahnúť na dobrú susedku, na Marču, ktorá jej okolo domu všetko porobila. Pre svoju chorobu dobrej susedke veru narobila dosť starostí. Kvôli nej musela vstávať oveľa skôr, aby nakŕmila statok, aby nenechala hladovať sliepky, králiky, ani psa, ba aj mačke naliala trošku mlieka. Chudera, veď aj tá má dosť svojho trápenia a navyše ani mladšia nie je ako ona. Aj doktorovi určite Marča odkázala, ale jej to neprezradila. Ľudia sú dobrí, uvedomovala si tetka Karová.

Jej zdravie, ako sa čoskoro ukázalo, malo krátke trvanie. Odvtedy sa jej všetko darí robiť oveľa ťažšie a oveľa namáhavejšie. Kdeže sú už tie časy, keď spolu s manželom raz-dva zvládli čo ako únavné práce? Tie sú už tam, nikdy sa nenavrátia.

Starenka sa dodnes pevne drží zvyku, podľa ktorého na Štedrý deň má byť v dome i okolo neho všade čistučko a všetko v najlepšom poriadku. Dom zavše zvonku i zvnútra vápnom vylíčili, zabíjačku mali už dávno za sebou, v komore už rozvážali čerstvo vyúdené klobásky a šunky, v pivnici za domom boli zoradené sudy, plné už raz stočeného znamenitého domáceho vína, zdroja radosti, sily a chuti do života.

Tetka Ilča rada spomína na tie dávne Štedré dni, keď sa schádzala celá rodina. Na časy, keď ešte žili aj jej rodičia, sestra Anka a brat Jožo a bola tu aj jej jediná dcéra, ktorá nesie jej meno. Bolo to veru preveľmi dávno. Ako prvý rodinu navždy opustil otec, ostal v niektorom z prekliatych gulagov na Sibíri. To peklo, tie hrôzy a utrpenia neprežil. Ani ich prežiť nemohol, veď už nebol mladý. Zmizol bez dôstojného pohrebu v hromadnom hrobe s mnohými úbožiakmi z dediny, ktorých spolu s ním odvliekli tak preveľmi ďaleko na nútené práce. Otec teda ani nemôže ležať ako by sa patrilo v cimiteri pri kostole. Jeho pamiatku pripomína iba náhrobný kameň s menom a dátumom narodenia a smrti. A kde je už aj mamička, ktorá k sviatku narodenia Pána zavše, aj v tých najbiednejších časoch, vyčarila dajaké darčeky pre každého z rodiny? Dávno spí aj ona svoj

večný spánok. A súrodenci? Brat a sestra? Ich náhrobky sa tiež nájdu tam pri matkinom a otcovom kríži. A ta sa dostal pred piatimi rokmi aj jej manžel. Jeho smrťou sa dom vyprázdnil, iba ona ostala v ňom sama-samučká. Pravda, mohla by tu bývať aj dcéra, ale tú osud a láska odvábili veľmi ďaleko, až kamsi za more. Došiel si po ňu chlapec, dcérina láska z detstva, ktorý ešte v päťdesiatom šiestom našiel nový, pre neho istejší a bezpečnejší domov v Amerike. Rozlúčka s dcérou bola pre matku prenáramne boľavá, takmer neznesiteľná. Div jej srdce od toľkého žiaľu nepuklo. Život sa však nezastavil, každý deň bolo práce neúrekom. Len po nociach poplakávala, do vankúša zabárala uslzenú tvár. Navonok však nedala znať nikomu, že trpí, že jej smútok zoviera srdce. Jedinou jej potechou bolo, že každé dva roky, zavše v novembri na hody, prišla ju dcéra navštíviť. Spočiatku iba sama, neskôr s mužom i deťmi. Tie dni boli pre ňu naozajstnými sviatkami, plné nesmiernej radosti a pohody.

Pomaly budú už štyri roky, čo sa s dcérou a jej rodinou nestretla. Vtedy jej napísala, že je chorá a nemôže sa vydať na takú dlhú cestu. Pred dvoma rokmi jej takisto v liste ohlásil zať, že jeho manželka, teda jej dcéra, v žiadnom prípade nemôže cestovať. Odvtedy zo zámoria nedostala nijakú správu. Ani zlú, ani dobrú. Nečudo, že ju to vylakalo a deň čo deň si líha do postele s nesmiernou obavou o jediná dcérku. Veru, často myslí už aj na to najhoršie, že svoje dievčatko nikdy živé-živúce viacej neuvidí.

Tetka Karová dozametala dvor a s úľavou si zhlboka vydýchla. Na tvári pocítila akúsi vlhkosť, preto opäť zdvihla tvár smerom ku krákajúcim vranám a akoby sama sebe prikývla:

– Vedela som. Precca ste len donесли sneh! Prvý sneh! – riekla polohlasne a rukávom si z tváre utrela kvapôčky roztopených snehových vločiek.

Starenka namierila zrak hore na drevený trnác, odkiaľ sa obrátila smerom k záhrade a očami pohladkala obrovský orech s holými konármi, ktorý zasadil onoho času ešte jej nebohý otec. Ostatné

ovocné stromy vysadil jej manžel a brat, potom aj ona sama, vdova, keď už pri dome nebolo mužskej ruky.

Tetka Karová sa ocitla pred dverami kuchyne, dupla niekoľkokrát opätkami, aby z nich striasla tú trošku snehu a blata. Tichučko zatvorila za sebou dvere, pridala niekoľko polienok dreva do šporáka a potom sa pustila do ukladania vecí. O malú chvíľku hlasito zalapala po dychu, cítila, že ju sily celkom opustili, nohy ju vôbec nechcú poslúchať. Ako keby ani nepatrili k jej telu. Musela si sadnúť na peľasť. Vyčerpaná civela na malú jedličku na truhlici, ktorú už pred časom dala do väčšieho hrnca naplneného žltou hlinou. Vianočný stromček bol už ozdobený malými sviečkami, papierovými stužkami vo farbe zlata a striebra a ovešaný salómkami.

Vonku sa medzičasom celkom zotmelo. Tetka Karová potrebovala všetky svoje sily k tomu, aby vstala a podišla ku kredencu po zápalky. A keď sa už všetky sviečky rozhoreli, pudovo dvíhajúc nohy malílinkými krôčikmi sa vrátila k posteli. Opäť sa posadila a chrbát si oprela o veľký vankúš. Takto hľadela do malých plamienkov, ktoré sa pomaly vzťahali, až napokon žiara zaplavila celú kuchyňu.

Oči starenky od toľkého svetla priam jasali nesmiernym šťastím. O chvíľku však vôbec nechápala, kde sa vzali v tejto velikej, až oslepujúcej žiare jeden za druhým jej najmilší: vpredu otec s matkou po boku, za nimi brat Jožo so sestrou Ankou a potom manžel s ich jedinou dcérou Ilkou. Všetci kráčali rovno k jedličke, ale starenka nezačula žiadne kroky. Všetci sa zoradili pred ozdobeným stromčekom tak ako nikdy predtým. Sestra s bratom začali tichučko spievať: „Narodil sa Kristus Pán, veselme sa!“ O chvíľku sa pridali aj ostatní, spievali všetci spolu. Tetka Ilča v tomto zbore jasne rozpoznala oceľový hlas svojho muža, ktorý rukami dirigoval tento vianočný chór. Vstala z postele a všetkých si naraz pritúlila k ňadrám.

– Pokojné Vánoce! – riekla šeptom a jedného za druhým každého pobožkala na obidve líca.

Všetci do radu sa pochytili za ruky a kuchynskými dverami odišli von, kde sa vznášali husté vločky a tichúčko dopadali na zem. Sluch tetky Ilči Karovej ešte zachytil hlasné volanie susedky:

– Ilča, kde si? Otvor!

Tetka Karová neodpovedala. Kráčala s rodinou po bielom koberci čerstvého, mäkučkého snehu, ktorý tenulinko pokrýval celý dvor.

Balada o starkej

Sily ju postupne opúšťali, zo dňa na deň sa cítila čoraz slabšia a nevládnejšia. Najprv ju iba nohy nechceli poslúchať, ako keby ani nepatrili k jej telu. Už ráno po niekoľkých krokoch sa kostnaté kolená rozklepali a po celom tele sa rozliala nesmierna únava, ako keby bola pokopala osemriadkový a takmer kilometer dlhý vinohrad v Hérigoch, čo sa tiahli na hodný kus od dediny. Choroba sa neutíšila ani po prehltnutí liekov, ba časom sa rozliezla po celom tele ako mravce po ovocí spadnutom pod stromom.

Nevládnosť ju privádzala do zúfalstva, choré telo ju znervózňovalo. Tejto nevoľnosti pripisovala neskôr svoje nešťastie, svoj bôľ a trápenie. Vraj táto nervozita bola príčinou modrín, ktoré zanechali na vyschnutom tele časté pády na dvore a na ulici. Posledný sa ukázal byť osudným, zlomila si beztak boľavú, bezvládnú pravú nohu. Na najhoršom mieste, v členku. Modlila sa a vzdychala, aby sa len uzdravila, bude si dávať pozor, z domu sa ani nepohne, ani do obchodu nepôjde, o nákupy pekne poprosí susedu. Všetko bude ináč, ináč musí žiť ako doposiaľ; medzi štyrmi stenami a na kúsku dvora svojho domu. Zbohom, vinohrad v Hérigoch, do nedovidenia rolička na Vyfukoch a záhradka pri soche svätého Urbánka, ktorému ktosi, nejaký bezbožník, z pomsty zlomil ruku, lebo vraj nezachránil jeho vinohrad pred krupobitím.

Ležiac na nemocničnej posteli v duchu sa lúčila s prácou vo vinohrade, kam už dávno chodila o palici a len občas ju ta vozil autom zať, keď ju prišli z mesta navštíviť. Lútosť jej zovierala hrdlo, lebo vedela, že nebude viacej prerezávať svoj vinohrad. Veru nie. Už nikdy nezažije radosť, ktorú mávala z toho, ako len poslúchali jej slabú ruku nožnice, ostré sťa britva. Keď zrezali, vždy pozbierali révu, nenechali ju na konci vinohradu ako mnohí iní, ale zobrali domov a pod šopou ju nechali vysušiť. Celú zimu mala čím rozkladať oheň.

Zo všetkých prác vo vinohrade najväčšími sa jej páčilo plenie a viazanie. Väčšími ako samotná obaračka, keď sa vinohrad veľký-

mi usmievavými strapcami hroziem zavďačuje gazdovi za celoročnú námahu. V týchto prácach sa jej z celej rodiny nikto nevyrovnal. Bleskurýchlo obtrhala zbytočné výhonky viniča a potom nie menej šikovne priväzovala k šteku už dorastené a strapcami posypané prúty. Samá radosť dívať sa na poviazaný vinohrad, kde rovnučké rady štekov ako útvary v pozore znehybnelých vojakov hľadajú do očí veliteľa.

Tomuto všetkému je koniec. Ako ďalej? Už aj doposiaľ jej sily sotva stačili na práce, ktoré sú predpokladom púheho živobytia. Aj naďalej by mala vstávať zavčas, aby prichystala pre prasa pomyje, nakrmila sliepky, sebe navarila čaj na raňajky. Okolo domu je vždy kopu roboty, potom je tam aj záhrada. Bože, čo sa len na ňu zruť, ak už nevláďde pracovať; z čoho vyplatí daň za dom a vinohrad?

Myšlienka na smrť prepadla starkú prvýkrát na nemocničnej posteli. A istota, že uzdraviť ju môže iba kopec hlíny nad zatvorenými očami. Veď žila dosť, dnes - zajtra oslávi osemdesiate šieste narodeniny. Dlhý je to čas. Veru dlhočizný. Sedemdesiatpäť z týchto rokov odpracovala bez oddychu. Ležala zopár dní iba vtedy, keď porodila dcéry. Ani predtým, ani potom nikdy viac. Aj keď bola chorá, nepolíhovala. Nemohla si to dovoliť. Skoro vstávala, musela chystať frištuk rodine, kravu podojiť, zabehnúť s mliekom do mliekarne, nakrmiť hydinu, prasce, dopoly nachystať obed, aby jej ostalo iba dovariť, keď sa vrátili z vinohradu alebo z role. Popoludnie už ubehlo pri práci okolo domu, ani sama nezbadala, a už bola tma. Večne sa zruťila posledná do postele. Takto ubehli roky jeden za druhým. Desaťročia, celý život...

Na nemocničnej posteli ju horké zúfalstvo donútilo, aby poslúchla dcéru a zaťa. Keď sa jej trošku uľavilo, keď bolesti utíchali a máličko sa uspokojila, požiadala sestru, ktorá sa vrtela okolo nej ako keby vlastné dieťa opatrovala, aby poslala telegram dcére a zaťovi do mesta.

„V sobotu ma mali doma navštíviť,“ vysvetľovala starká, „a ja tu ležím chorá, bezmocne... nečinne...“

„Nebojte sa, tetka, budete s tou nohou ešte aj tancovať,” usmiala sa mladá prsnatá sestra so širokou tvárou, nápadnými šikmými očami a krátkymi vlasmi ani športovkyňa. „Nebojte sa,” upokojovala starkú, „všetko zariadim,” obrátila svoje čierne oči k posteli a opäť sa milo usmiala.

Starká vyše roka – odkedy jej umrel muž – tvrdohlavo odmietala návrhy alebo skôr prosby mladšej dcéry i zaťa. Ani počuť o tom, aby sa presťahovala k nim, aby bývala u nich v meste. Márne ju lákali útulnou kúpeľňou, v ktorej zo steny tečie horúca voda do vane i umývadla, ktorou by si hádam mohla liečiť boľavé nohy. A ústredné kúrenie! To vám je boží dar, veď bez toho, že by kúrili, kovové rebrá vyžarujú teplo cez zimu. Že by sa nudila medzi štyrmi stenami? Vylúčené, ubezpečovali ju. V kúte je televízor s viacerými programami. Môže si z nich vyberať od rána do večera. Zunuje sa jej vysielanie Budapešti, prosím, prepne na Bratislavu a bude sa cítiť ako doma so susedou. Ale starká netúži po meste. Akože by mohla odísť stadiaľ, kde pozná okrem tých najmenších každého, každý-každuliný kút dediny, každý dom i chodník rodného chotára. Aj ju všetci poznajú. Nevládala sa odhodlať na odchod, veď tu má pochovaného muža, k hrobu ktorého chodila každú nedeľu po malej omši, ale často i v pracovný deň sa išla s ním v duchu poradiť. Keby odišla, kto by opatroval tento hrob i hroby rodičov? Nie, pred rokom odmietla urobiť tento krok. Ani predstaviť si nevedela život bez vinohradu, ktorý takmer po celý život s toľkou láskou a starostlivosťou obrábala a keď sa na krátke chvíle odpočinku v práci narovнала, kochala sa všetkou tou krásou vôkol, ktorú tomuto kraju uštedrila príroda.

Zopár krokov od vinohradu začína listnatý les, čo sa štvára po strmom svahu k štítom, zďaleka pripomínajúcim dvojhrbú ľavu, k Bílej a Starěj skale. Povetria ako tu iste v meste niet. Zo strany hory: samý listnatý les s fľakmi smrekov a čistín, lesy a lúky, čo od ranej jari do súmračnej jesene ponúkajú svoje plody, rozličné hríby aj bobuľnaté ovocie. Počas prác vo vinohrade hocikedy, keď si zmyslela, zabehla do lesa, alebo prešla pastvinou pod skalami, a už

aj mala plný košík húb. Už dávno nejedla takú chutnú polievku, akú často varievala z hromadiniek alebo špičiek. S ľútosťou pomyslela aj na to, ako len dávno zbierala pečiarky alebo dubáky, ktoré najčastejšie upražila a všetkým chutili až si prsty oblizovali. V dome po celý rok nebola núdza o hríby, s mužom nazbierali vždy toľko, že ich nevládali zjesť čerstvé, takže zvyšok nechávali usušiť. Celú zimu bolo čím vylepšovať voňavú kapustnicu, veď tá na žiadnom náročnejšom stole by neobstála bez sušených hríbov a sliviek. Koľko sa len nazbierala drienok, lieskových orieškov alebo mrazom uštipnutých šípok. Deti mali čo chrumkať po celú zimu. Každú jeseň sa kochávala v čiernych černicových a červených šípkových kríkoch, ktoré akoby horeli, tak ich pokryli dozreté plody.

Na druhej strane z vinice vidieť údolie od Nýrov až po Pasúanky a pri čistom, bezoblačnom slnečnom počasí zočila zavše v dialke sa hadiaci Dunaj.

Pohľad na riekú ju vždy nezvyčajne vzrušil. Nielen preto, že úsek, na ktorý dovidela, oddeľoval dve krajiny, ale hlavne preto, lebo v dedine za riekou žila jej staršia dcéra. Vždy ak v práci ustala, utiahla sa v tísine pod košatý orech, telom oddychovala a myslou zaletela k dcére. Čo asi robí v takýto čas? Šťastná je s manželom, ktorého poznala ako statočného muža? Teší sa zo svojich detí? Otázky, na ktoré dlhoczisne-dlho nedostala odpoveď. Ani sa jej nemohla dočkať v prvých rokoch po dcérinom odchode.

Ako len túžila nahliadnuť do neznámej podunajskej dediny, pozrieť si neznámy sedliacky dom, v ktorom žije svoj každodenný život dcérina rodina.

Dunaj však pokojne plynul k moru, ľahostajne nebral na vedomie matkin žiaľ a jej túžbu dostať sa na jeho ľavý breh. V tých časoch to bolo nemožné. Aj pohľad na spustošené nahé piliere mosta, barbaricky vyhodeneho do vzduchu, ktoré vídala každé dva týždne pri svojich cestách do mestečka na trh, ju vrhal do zúfalstva. Granitové torzá akoby ju vystríhali a napomínali, že tu sa živá duša nemôže dostať

na druhý breh rieky. Iba vtáci voľne tiahli nad hladinou, tým v tom nemohli zabrániť, tieto nemohli sputnať hranicami. Ľudí však hej.

Dlhý čas nevedeli s dcérou nič o sebe. Iba o nejaké tie mesiace, keď si už smeli písať. Ony dve, peru i ceruze neprivyknuté. Nuž mrchavé časy to boli, zle na ne čo aj len pomyslieť...

Bože, koľké trápenie jej narobila táto dcéra! Nie raz, ale možno povedať, že dvakrát ju opustila. Obe rozlúčky boli pre starkú prenáramne boľavé, takmer neznesiteľné, vražedné. Div jej srdce nepuklo od žiaľu. Ani počuť nechcela o prvom dcérimom odchode v štyridsiatom ôsmom, ale zabrániť mu nevládala.

Miesto ženy je pri svojom mužovi, povedala jej dcéra, ktorá bola vtedy už dva roky vydatá a starala sa o dieťa. A starká, v tom čase ešte mladá babka, voľky-nevoľky musela rozumom pripustiť, čo srdce nikdy neuznalo: že dcéra vraví pravdu pravdúcu a na jej rozhodnutí nič nezmeníš ani nenapravíš, lebo nie je to iba jej vlastné rozhodnutie. To agitátori, ktorých slovo je lacné a život ľudí ich od zajtrajška nebolí, pomútili zaťovi hlavu úplne, do zbláznenia.

Do dnešného dňa sa jej premieta pred očami, ako všetci prosíkali zaťa, aby zostal doma, veď aj tu nastáva nový, lepší život. Lenže tu už boli všetky slová márne, ani vypočuť ich nechcel. Deň čo deň ho vídávali v spoločnosti niektorého z pracovníkov presídľovacej komisie, ktorí – len čo je pravda – sa nezľakli nijakých prekážok, len aby zlákali ľudí a nasľubovali im ešte aj hviezdy z mesačnej oblohy v novej vlasti. V rodnej vlasti, ako ju nazývali.

V tom čase, a ešte aj mesiac si dobre pamätá, lebo to bolo v máji, raz týždenne prichádzal kišbíró s bubnom na krku a s dvoma palicami zastrčenými za koženým remeňom z horného konca dediny, aby zvolával ľudí do kultúrneho domu. Pred ich domom sa vždy zastavil. A keď bubon dorapotal, vytiahol z vrecka pokrčený papier, vyčkal, kým sa ľudia v bránach odmlčia a chriplavým hlasom vyrevúval: „Dáva sa každému na vedomí, že dneská o šestéj hodine sa začína díliť v kulturi...”

Raz aj ona chcela ísť do toho kulturu, zo zvedavosti, keď už prvá skupina presídlencov, prvých šesť rodín, opustila dedinu a ďalšie si zasa balili veci, chystali sa na cestu. Vtedy už pokoj dediny narušili obrovské nákladné autá, ktoré sa s pekelným hukotom valili po úzkych, zaprášených uliciach, odvážali všetko, čím sa len dalo pohnúť, do neďalekej susednej dediny na železničnú stanicu. Tu všetko naložili do nákladných vozňov, ktoré potom parný rušeň syčiac, sťažka odfukujúc odviekol smerom na sever.

Napokon nezašla do kultúrneho domu. Kdeže jej vystával čas na politizovanie! Iba sa stráchala o staršiu dcéru. Mladšia bola ešte iba decko, poslúchala ju aj muža, čo ani počuť nechcel o presídlení.

„Kto to kedy slyšal, že človek si zmyslí a jednoducho si sadne do majetku iných, ktorých v živote nevidel?“ hovorieval pri večerách, keď sa zišla celá rodina. „A čo je to za spravodlivosť, že ak chcem, za nič môžem dostať dom, rolu, vinohrad, nástroje a bohvie čo ešte? Veď za to všetko sa iný mordoval, to všetko je ovocím krvi, potu, mozoľov iného,“ vysvetľoval rozhorčene.

Zať, ináč vážny, robotný a statočný sedliak, ktorého už ako mládenca vídali v dcérinej spoločnosti, bol celkom inej mienky. Pred dcériným odchodom si už do tej miery nerozumeli, že koľkokrát sa stretli, vše sa rozvadili ako psi. Tvrdohlavo trvali obaja na svojom, popustiť nechcel ani jeden.

„Otec, uvážte, je to pre nás všetkých obrovská možnosť,“ presviedčal zať. „Nová vlasť nám ponúka robotu, role a čo je hlavné, väčší kus chleba. Pre deti školy, vzdelanie v našom jazyku.“

„Vyprávaš ako tamtí v kulturi,“ nasrdil sa muž a ona už vedela, že si ľahnú do postele s hnevom v srdci.

„Si vari slepý a nevidíš, že aj sem prichádza lepší život?“ dodal a pozorne premeriaval zaťovu tvár, akoby skúmal, či vôbec vážne myslí to, čo vraví, alebo len opakuje po iných.

Zať však nemal chuť žartovať a prudko zaútočil:

„Kto chce, nech ostane, nech tu zdochne! Tu, kde mi nie raz vylepili v škole zaucho preto, lebo som v prestávkach hovoril rečou,

ktorej učiteľ nerozumel. Či vám ešte nikdy nikto nešľahol do ksichtu, že buta tót? Mne sto razy obúchali o hlavu, že cí chlieb ješ, toho rečou hovor. Ja mám tohoto všetkého dosť! Raz a navždy,” reval zať s rozpálenou tvárou. „Ja odtiaľto odídem a nikdy sa sem nevrátim a ubezpečujem vás, že sa sem nevrátia nikdy viac ani moje deti.”

Starkej muž sa však tiež nedal. Ani jeho nevystrúhali z mäksieho dreva. Dobre si pamätá, čo povedal na tieto výčitky. A ona dala za pravdu mužovi.

„Tak, a ty si myslíš, že tam, v tej zaslúbenej zemi, vás každý bude čakať s otvorenou náručou? Veď tam vás budú nenávidieť ako prašivých psov, ako zlodejov! Vy idete rabovať, vy si sadnete do majetku iných, do gazdovstiev, do ktorých vás nič. Budú vás oplúvať, budú vami opovrhovať ako nejakou hávedou. Ver mi, v očiach tamojších gazdov budete jednoducho iba nežiaducimi votrelcami.”

„Nech si každý myslí o nás, čo chce! Jeho vec,” odvrkol zať a aby zdôraznil, že mu je to všetko ľahostajné, len tak rukou hodil. „My si prideme na svoje, v tom som si istý. Ideme do krajiny, v ktorej je lepší svet a ktorá si nás uctí. Tam dostanem dom, tu ho nemám, žijeme s vami. Tam dostanem toľko a takej zeme, koľko a akej som mal tu, ba možno oveľa viac a oveľa lepšej. Okrem toho všetko, ale všetko, čo je tu moje a čím môžem pohnúť, zoberiem so sebou, či sa vám páči a či nie,” a vykročil z kuchyne, zatresol za sebou dvere tak, že aj sklené tabule v oblokoch zarachotili.

Starká odvtedy nenachádzala pokoja ani úľavy. Často sa rozplakala, keď sa jej v mysli vynorila dcérina tvár. Ak to muž zbadal, prenáramne sa nahneval, vyhrešil ju a preklínal zaťa.

Život sa však nezastavil. Celý deň bolo práce neúrekom, za-
vše nevedela, čoho sa skôr chytiť. Ale tie noci, len tie keby neboli! Vzdychala, poplakávala, prehadzovala sa na posteli, ale tajila, že trpí, že jej smútok zoviera srdce. Raz do roka, vždy na hody, v polovici septembra na deň Márie, prišla ju dcéra navštíviť. Ten deň bol pre ňu naozajstným sviatkom, dňom radosti a šťastia!

Ale už tri roky nie sú tieto hody vonkoncom radostné. Pred tromi rokmi prišla o staršiu dcéru druhýkrát, ale teraz už navždy; nikdy ju živú viac neuvidí.

Keď prečítala telegram, v ktorom jej oznámili preukrutnú zvesť, najskôr nič nechápala, iba sa jej zdalo, akoby sa jej srdce zastavilo. Myslela si, že túto neznesiteľnú správu neprežije. Nechápala, nepochopila a do dnešného dňa nechápe, ako je to možné, že ona, chudulinká, chorľavá a takmer bezvládna stará žena žije, kým oveľa mladšia, mocná, vždy zdravá dcéra odišla na večnosť.

Ani na pohreb nevládala odcestovať. Nemala toľko síl, nebola schopná sa sústrediť, aby ovládala svoje pohyby. Hodiny presedela na peľasti s ovisnutými rukami a so sklonenou hlavou bez toho, že by bola slovíčka prehovorila. Mlčala, cez zovreté hrdlo sa nedostalo ani len hláska...

Starká mlčala. Ale trpela od prvého dňa, ako sa nastahovala do mesta k mladšej dcére a zaťovi. Jednoducho ukrutne trpela a neprekonateľne ju to ťahalo domov. Nebola schopná uveriť, že vydržala v dvojizbovom panelovom väzení poldruha mesiaca. Áno, povedzme si to tak ako je – iného východiska po nemocnici takrečeno nebolo. Veď vyše mesiaca nemilobohu polihovala, kým sa jej noha aspoň do tej miery zahojila, aby s barľami pod pazuchou vládala urobiť zopár krokov.

Tisíckrát oľutovala, že podľahla dcérinmu prosíkaníu, poddala sa jej argumentom „Kto vám podá doma pohár vody? My vám zabezpečíme najväčšie pohodlie, o akom ste nikdy ani nesnívali. Som presvedčená, že vám bude u nás dobre,” prehovárala ju dcéra.

Napokon je to pravda, že dcéra, ktorej deti už vyleteli z hniezda, všetko urobila, aby sa čím skôr uzdravila. Nie, naozaj jej nemôže vyčítať, že by ju nebola volala láskavým slovom. Ba skúšku oddanosti, starostlivosti a pohostinnosti zložila na výbornú. Niekedy sa správali voči nej tak, že to bolo až trápne. Raňajky dostala do postele, obed prichystali, starká si ho iba ohriala. Aj to sa stávalo iba zriedka, lebo

dcéra takmer vždy pribehla okolo obeda a obslúžila ju. K večeri si sedávali spoločne a jej nikdy ani len toľko nedovolili, aby pod prúdom horúcej vody umyla riad.

Od prvého dňa, ako po ňu zať s dcérou prišli, trpkosť sa v nej kopila ako dym v krčme preplnenej fajčiarmi. Bože, celý deň medzi štyrmi stenami! Dobré, uznala, že je chorá, ale doma by mohla aspoň vysedať na dvore alebo na lavičke pred domom. Mohla by sa schádzať so susedou, ktorá by jej akiste vo všetkom vyšla v ústrety, veď je len o čosi mladšia a vždy si dobre rozumeli. Ale tu bola odsúdená na nečinnosť; ona, ktorá za celý život ani desať minút nevydržala nehybne sedieť. Pozerala by ona povedzme televízor, ako jej dcéra odporúčala, ale už po polhodinke cíti v očiach neznesiteľnú bolesť, ako keby jej do nich ihlami pichali. Nielen oči, ale aj hlava ju strašne rozbolí.

Kedysi s veľkou obľubou čítala, doslova všetko, čo sa jej dostalo do rúk. Vtedy však bolo na čítanie málo času. Teraz by už mohla, no daromné úsilie, lebo po prečítaní niekoľkých riadkov sa jej pred očami písmená rozlejú. Do diaľky ešte ako-tak vidí, ale nablízko nie a nepomôžu už ani okuliare. A potom darmo by aj čítala, všetko jej ihneď vypadne z hlavy. Po prečítaní tretej vety na prvú už zabudne. Čiže aj čítanie je pre ňu vonkoncom zbytočná námaha.

Konečne, panebože! Konečne zasa domov, zaliala starkú v zaťovom aute na diaľnici vlna radosti a šťastia. Vylakane hodila očkom po zaťovi, lebo si nebola istá, či to nepovedala nahlas. Zaťova tvár však nič také nenaznačovala, s rovnakou vážnosťou pozoroval nekončné pruhy betónu pred sebou. Starkej sa uľavilo. Božechráň, aby ho urazila, veď to si naozaj nezaslúži.

Dlho nepadlo medzi nimi ani slovíčko. Zať navidomoči trošku sklamaný s nehybnou a meravou tvárou sa oddal riadeniu. Starká zase šťastne občas pozerala oknom na krajinu ponárajúcu sa do jesene.

Neskoré ráno. Slnko už dávno vyšlo, ale mračná plávajúce na horizonte ho zakryli. Všimla si, že oblaky sú jantárovej farby a slnko

akoby sa s nimi hralo na schovávačku. Ale zbadala aj to, že tu i tam sa začali už trhať a že okolo poludnia sa mraky akiste vonkoncom poddajú a slnko v tejto večnej hre zasa zvíťazí. Niekoľko hodín predsa len bude ohrievať od rosy zvlhnutú zem a jeseňou sfarbené stromy. Všimla si, pozdĺž cesty sa zelená farba trávy zmenila na žltkastohnedú, zo stromov už začínajú padať polosuché listy a na elektrických vedeniach sa už v dlhých radoch zoskupujú lastovičky. Aj tieto sa chystajú odletieť do svojich druhých domovov, pomyslela si. A hádam sú to ich vlastné domovy, ako mne moja dedina a iba my si navrávame, že sa k nám vracajú domov. No nikdy sa u nás nedokážu usadiť natrvalo, ako ani ja v meste, dumala starká.

Po poldruhamesačnej výhybke sa aj ona vráti opäť na správnu koľaj, postaví sa na vlastné nohy, aby čas, ktorý má ešte pred sebou, bol naozaj naplnený životom, jej vlastným životom. Po nerozvážnom kroku spreď poldruha mesiaca musí život pokračovať tam, kde sa narušil. Jej kostnaté, modrými žilami a spleťou vrások popretkávané ruky budú opäť prívetivo láskaať korene vo vinohrade, aby ich obrobila ako sa patrí. Aj dvor dá do poriadku, vytrhá a spáli nežiaducu burinu, potom ho vymetie na čistulinko prútenou metlou, ktorú viazal ešte nebohý muž. Vie, aj trúchlivá hlinená podlaha povaly a odpadnutá omietka zo stien si vyžaduje starostlivosť jej takmer bezmocných rúk. Znovu bude chovať sliepky a kačice, ba zaopatrí si aj prasa, nech majú tamtí v meste čosi do zásoby. Aj v záhrade vysadí zeleninu, aby im pomohla, veď je prenáramná drahota.

Starká ľutuje, že nie je jar, keď treba prerezávať vinohrad. V mysli sa razom ocitne v ňom, už ho reže, v rukách drží ostré nožnice a mimovoľne zoviera dľaň. Aj napriek hluku motora a ruchu diaľnice dolieha k jej sluchu praskot viničných prútov, čo zviera vo svojich suchých, zvädnutých prstoch. Potom sa ocitla na vlastnom dvore – pohľadala motyku, hrable a prečesala burinou zarastený dvor. Hlboko vdýchla horkastý a štiplavý dym horiacej suchej trávy a buriny, ktorý jej v očiach vyčaril slzy. Vybrala si z ošúchanej tašky ručníček a ukradomky si ich utrela.

Zať nič nezbadal.

Starká už miesila hlinu s plevami, potom s veľkou námahou natierala trhliny na povale a fľaky padajúcej omietky z hlinených múrov. Od námahy sa celkom spotila.

Skok v myšlienkach a už sa ocitla pri sporáku. Ohrieva pre prasa pomyje, do ktorých pridala aj trošku varených drobných zemiakov a kukuričného šrotu, aby boli výdatnejšie. Niekoľko mesiacov a môže chystať zabíjačku. Pravda, ona si už musí dávať pozor na bravčové mäso, najmä na údené, nuž ale bude aspoň pre dcérinu rodinu. Aj tak sa chudáci zriedka dostanú k chutným dedinským hurkám, klobásam alebo sedliackej šunke.

Jaj, aj sliepkam i kačiciam musí hodiť trošku zrna, naliať im čerstvej vody. Už beží! Aj vajíčka treba pozbierať v chlieve...

Auto pribrzdilo a zastavilo sa na mostíku pred domom, po ktorom starká tak veľmi túžila, na ktorý tolko myslela. V celom tele pocítila nesmiernu únavu, nohy sa jej roztriasli, nebola schopná pohnúť sa. Kostnaté dlane si položila na ostré kolená a usilovala sa ich trasenie aspoň zmierniť. Trvalo to hodnú chvíľu, pre ňu priam večnosť.

Zať otvoril dvere auta a čakal, kedy dá starká najavo, že chce vystúpiť. Pomohol jej, ale zbadala, že si ju ukradomky premeriava. Zahľadela sa do zaťovej tváre a vyľakal ju jeho pohľad. Jeho oči odzrkadľovali nesmiernu ľútosť zmiešanú so strachom. Bojí sa o ňu, určite sa bojí. Možno oľutoval, že ma sem doviezol? – pomyslela si.

„Všetko je v poriadku, syn môj,“ uistovala ho pevne a iba ona sama nezbadala, že hlas sa jej chveje. „Iba mi pomôž s batožinou a vráť sa pokojne domov. Ja si už poradím.“

Videla na zaťovej tvári, že ju nemieni poslúchnuť. Premohla sa a zopakovala svoje slová dôraznejšie. Ustavične cítila na sebe jeho skúmový, nedôverčivý pohľad. Vonkoncom sa nezdal byť presvedčený o tom, že sa svokra cíti dobre, ba výborne.

Ale veď to ani nebola pravda! Len čo vkročila do pitvora, srdce sa jej rozbúšilo, ale tak, ani čo by chcelo zaraz z hrude vyskočiť. V tejto sekunde sa vyľakala prenáramne a naozaj. Tento trepot srdca poznala iba z dievockva, keď zočila svojho nastávajúceho, alebo sa s ním potajomky niekde stretla. Oboma rukami stlačila svoju zvädnutú hrud'. Dlane na prsiach jej dali pociť, ako to srdce pod nimi nepravidelne búši. Ale držala sa statočne, priam bohatiersky, kým zať navidomoči znepokojene a azda aj namosúrene nasadol do auta a vonku zavrčal motor. Až potom si uvedomila, že s ním naložila ani s nejakým nosičom alebo sluhom. Ani ho neusadila, ani ničím neponúkla. Darma, no, na toto jej sily už nevystávali. Ak tu zať ešte minútu alebo dve pobudne, zbadá to, čo pri sústredení sa na cestu nemohol. A zbalí ju nemilosrdne a odvezie naspäť do mesta, alebo hoci aj do nemocnice.

Trvalo to zopár minút, kým osemdesiatšesťročné srdce trepotalo ako vtáčik, čo opúšťa prvýkrát svoje hniezdo. Lapala dych, na čele sa jej zaperlil studený pot. Potom práve tak ako vtáčatko, keď sa opäť umiestni vo svojom hniezde, aj jej sa srdce nečakane vrátilo na svoje miesto a pokračovalo vo svojej pravidelnej činnosti.

Trochu jej bolo lepšie, zhlboka vzdychla a utrela si z čela studený pot. Zatúžila po čerstvom vzduchu.

Vyšla na dvor a sadla si pod košatý orech. Zhlboka dýchala, až jej vyschlo v hrdle. Bola by sa chcela napiť trošku vody, alebo radšej domáceho vína, ktoré by jej určite pomohlo, ale bála sa vstať. Bála sa, že padne od slabosti. Chrbtom sa oprela o kmeň orecha a zrak dvihla k slnku, ktoré sa náhlilo zapadnúť za maštal'. Kým sa stihlo úplne schovať za strechu maštale, starkú ešte dvakrát zalial s bolestami prichádzajúci studený pot. Vzápätí ako by ju boli ponorili do vriacej vody, po celom tele sa jej rozliala horúčava. Postupne sa jej zmocňoval predtým nikdy nepoznaný pocit; hrôza poznania, že to je začiatok konca, že koniec sa nezastaviteľne blíži.

„Bože, zmiluj sa, nedaj mi tu takto zomrieť,“ orodovala.

Padla na kolená, chcela sa modliť, ale ani jedna modlitba jej neprišla na um, jednoducho si nemohla spomenúť na prvé slová.

Rozplakala sa.

Ubehli vari dve hodiny, keď sa zviechala z bezvedomia, keď už v polotme začala vnímať predmety okolo seba. Nemohla vedieť, ako dlho trval ten strašný stav. V jej vedomí však blysla nádej, že sa bezvedomie čoskoro nezopakuje. Opäť počula, ako jej srdce bije, cítila, ako sa jej krv rozprúdila po celom tele. Potom jej chrptom šibol chlad vetra, čo striasol niekoľko listov z velikánskeho orecha. Sluch zachytil hukot nákladného auta, ktoré zrejme značnou rýchlosťou uháňalo po hlavnej ulici dediny a prefrčalo popred jej dom.

„Vidím a počujem,“ zašepkala a pokúsila sa pomaly vstať.

Od tejto chvíle každý-každulinký pohyb závisel od zvyškov síl umoreného tela. Opatrne urobila prvý krok smerom ku kuchyni. Nič sa nestalo. Očami hľadala mesiac v nádeji, že jej posvieti k tým niekoľkým krokom, s ktorými sa musí ešte pobrať. Urobila ďalší a potom ešte ďalší krok.

Nič sa nestalo, nezopakoval sa predchádzajúci záchvat. Možno bol iba náhodný, alebo – môže sa myliť – snád to ani nebol záchvat.

Už len jediný krok, potom dva nízke schody a už sa môže zachytiť o kľučku pitvora... V tej chvíli sa to stalo, ako keby z jasného, čistého neba hrom udrel, naraz všetko okolo nej zmeravelo. Ustal šum vetra z dvora a neprenikal k nej ani hluk z ulice. Zrak jej zmeravel. Všetko, ale všetko, čo bolo alebo je, zapadlo do mŕtveho ticha a tmy čiernej ako noc.

Studený pot jej opäť zalial celé telo a teraz už s nadľudským vypätím síl, už iba pudove dvíhala nohu za nohou. Prikročila k dverám a otvorila ich...

Potkla sa na prahu už otvorených dverí a celým telom padla na kuchynskú dlážku. Premohla sa a uvedomila si, že tu takto predsa ostať nemôže. Iba chvíľku trval bolestný oddych na podlahe, potom akosi horko-ťažko zatvorila dvere.

Od tejto chvíle jej pohyby už neboli pudové. Darmo ju lákala pohovka v kuchyni, neľahla si na ňu, ale opierajúc sa o stenu dovliekla sa do prednej izby, zažala svetlo a privliekla sa ku skrini. Zvyšky síl jej už na iné nestačili, len aby sa vyzliekla a potom zo známeho miesta mechanicky povyberala najskôr bielizeň. Nenáhľila sa, lebo nebolo prečo a nebolo kam. Teraz už mala času dosť, azda prvý raz počas svojho života. Pomaly, hoci namáhavo si navliekla čistú bielizeň, pripravenú práve pre túto príležitosť. Potom si obliekla čierne sviatočné šaty.

Od zastlanej postele ju delili iba tri kroky. Už sa nevliekla, podišla k nej takmer pevnými krokmi a horeznak sa na ňu uložila...

**Z ÚCTY
K RODNÉMU KESTÚCU**

„Ach, to kestúcke víno!”

(1979)

„Ach, to kestúcke víno! Nie nejaká túžava, ale dobré, zname-nité, hlava nebolí. Ste veselí od neho, vtipní, smežete sa, azda si aj zatancujete, ale že by vás hodilo, to nie!” – písal nadšene pred takmer osemdesiatimi rokmi klasik slovenskej literatúry Jozef Gregor Tajovský. Svoje pekné zážitky a hlboké dojmy z dvojdňového pobytu na Turíce r. 1902 v tejto Slováckmi obývanej pilíšskej obci opísal v cestopise „Z Martina na Kestúc”. Ako dobrý pozorovateľ, keď išiel pešo zo „švábskeho” Dorogu, prvý pohľad na dedinu opisuje nasledovne: „Vyjdúc z horičky zazreli sme na úbočí nad dedinkou kostol, pod ním domy a rozľahlé háje, ako sme sa hneď presvedčili, viníc a ovocných stromov”. Ešte niekoľko citátov Tajovského o kestúckom víne, ktoré podľa všetkého zapôsobilo naň dobrým dojmom. „Sú gazdovia, ktorí majú viac vína, ako u nás niektorí traja krčmári... Ešte i najbiednejší hofier (želiar) má šesť-osem hektov... Vodu majú planú, tak pijú viac víno. Ba že do týždňa, do mesiaca poniektorí vody nepijú, len víno. A preto nie div, že predošlý farár slávil dvadsaťpäťročné jubileum, čo vody nepil... Že ho teda i nám ponúkali, to sa samo sebou rozumie, hneď ako sme pozdravenie povedali a do izby vošli.”

Najviac vína ponúkal spisovateľovi akýsi Geliš báči. Takých je aj dnes na Kestúci veľmi veľa. Akonáhle zájdeš k niekomu, prvé je, že ťa ponúkne vínom. Obyčajne červeným. Chceš, nechceš, musíš piť, alebo aspoň „okoštovať”. Nepiť z ponúkaného vína Kestúčania pokladajú za hrubú urážku.

Oberačka hrozna bola na Kestúci odjakživa veľkou udalosťou. Aj dnes je. Ľudia sa na ňu pripravujú starostlivo, ohľaduplne a s veľkým očakávaním. Tesne pred oberaním hrozna ožije rad pivníc; ľudia upratujú v gunobách, ako prešovne na Kestúci nazývajú, narábajú so sudami, kaďami, diežami. Tieto prípravy často trvajú niekoľko

dní. „Obrať hrozno nie je kunst, ale spraviť z neho dobré víno. To je chlupská robota!“ – počul som podobné výroky pri rozhovoroch o hrozne a víne.

Prešovňa Ipola Hertlika je jedna z najkrajších a najväčších v rade pivníc na konci dediny. Z nej na ľavej i na pravej strane sa otvárajú dubové dvere do dvoch dlhých, do kopca vykovaných murovaných pivníc. V obidvoch pivniciach stojí rad čistučkých sudov, je ich spolu presne dvadsať. Do najmenšieho sa zmestí 15, do najväčšieho 520 litrov vína. Miesto niektorého suda je teraz prázdne, lebo gazda ho vyniesol pred prešovňu, aby ho dôkladne vymyl a potom nechal deň-dva sušiť.

Ipol Hertlik má šesťdesiatpäť rokov, je nízkej, ale silnej postavy. Pri častých úsmevoch z jeho opálenej tváre zažiaria krásne biele zuby. S kladivom v ruke chodí okolo väčšieho suda a pri každom kroku udiera na obruče, čím sťahuje rozsušené dúhy suda. Potom ho horúcou vodou hojdavým pohybom vymýva. Zastane a skúmavým okom pozerá, či niekde neuniká horúca para. Zopakuje to niekoľkokrát, ale neskôr už so studenou vodou, až kým zo suda netečie krištáľovo čistá voda.

– Povrávajú, že vaše vína patria k najlepším na Kestúci.

– Možno je to tak, ale na rok to už asi nebude. Zobrali mi najlepšiu vinicu na stavebný pozemok.

– Mnoho ľudí nemá taký dom ako vy prešovňu.

– Prešovňa, pivnice, dobré víno – to je môj život.

– Koľko máte vína?

– Priemerne takých osemnásť-dvadsať hektolitrov.

– Vracia, hlavne v susedných dedinách, že terajšie kestúcke vína sú od „novy a otella“ zlomyselne divé, kyslé a ohlupujúce.

– Vôbec tomu nie je tak, – protestuje.

Posadili sme sa v prešovni a ochutnali sme najskôr z bieleho. Pochválil som ho.

– To je niš, – odmietal pochvalné slová. – Ochutnajte červené. Ja ho volám „kestúcky bikavér”.

Hej, v tom by sa nesklamal ani ten najnáročnejší znalec vína, ani ten najprieberčivejší labužník!

Ipol Hertlik mi potom vysvetlí, že ešte i počas prvej svetovej vojny boli na Kestúci iba samé ušľachtilé odrody viniča – ako ich Kestúčania nazývajú – „staré fajty”. Značná časť ich pre choroby vyhynula a na ich miesto gazdovia a baníci vysadili chorobám viniča odolné americké odrody, tzv. „novu” a „otello”. Z týchto je však víno protivné, so zvláštnym, nepríjemným zápachom. Ľudia čoskoro spoznali ničivé účinky „bieleho a červeného otella” na ľudský organizmus a preto sa snažili rozmnožovať radšej korene „starej fajty”. Začiatkom päťdesiatych rokov miestne poľnohospodárske družstvo – po sceľovaní pôdy – dalo vyklčovať a zaoarať vinice s neušľachtilými odrodami. Dnes už vysoko prevládajú vinice so „starými fajtami”.

Lúčim sa s mojím hosťiteľom, má ešte veľa roboty: chce umyť obrovský, takmer storočný preš, kade a mlyn na mletie hrozna.

Zajtra bude v jeho viniciach oberačka...

V posledných septembrových a prvých októbrových dňoch pretrvávalo krásne slnečné počasie opravdivého babieho leta. Po miernych nociach a ránach teplé slnečné lúče do poslednej chvíle sladili zrnká hrozien. Vinice na južných svahoch kopcov obsadili skupiny oberačov. Smiechom, výkrikmi, hlasným rozhovorom sa ozývali vinice pod „Kétághedom”, na „Čerešnešhátoch”, na „Vyfukoch” a v „Pánskych”, kde sa rodia najlepšie kestúcke vína. Nie náhodou tu mal vinice sám ostrihomský arcibiskup i ostrihomskí františkáni.

Tu v „Pánskych” oberal Imrich Kara, päťdesiatšesťročný muž strednej, chudej postavy. Pri oberačke mu pomáhal jeho švagor, baník na dôchodku Jozef Nagykéri. Keď sme sa pri nich zastavili, na chvíľku si oddýchli a gazda z poldruha litrovej fľaše naliel do pohárov vlašjšie víno.

– Aká je úroda? – opýtal som sa oberačov.

– Tento rok bol u nás na hrozno priaznivý, bolo dobré počasie, málo dažďov a veľa slnka, – odpovedal Imrich Kara.

– Radosť sa je aj pozrieť na tieto zdravé strapce! – dodal Jozef Nagykeri. – Nie ako vlani, keď nám úrodu zničilo krupobitie...

– Čo znamená pre vás vinica a víno?

– Bez nich si život ani predstaviť nemôžem, – hovorí presvedčivo Imrich Kara. – A nie iba teraz, keď som už na dôchodku, ale aj predtým. Vyše tridsať rokov som kopal uhlie v dorockých baniach pod zemou a že som si zachoval zdravie – som o tom presvedčený – za to môžem vďačiť vinohradom a vínu. Aj keď ho až tak mnoho nemám.

– A koľkože ho máte?

– Nuž to je všelijako. V dobrom roku aj pätnásť hektolitrov a v nedobrom sotva deväť-desiat.

– Čo s ním?

– Tolko nevypijem. Vyše polovicu predám.

– Máte aj „novu“?

– Kdeže, len samé „staré fajty“.

Na rozlúčku si dáme ešte pohárik zo starého, znamenitého rizlingu vlašského.

Tetka Stáza Jandová už obrala. Stretnem ju na ulici pred jej domom. Pozýva ma, vraj aby som „okoštuval, koľko cukru má jej mušť“.

– Sladulinký, to budete mať ale vínko! – chválím mušť červený ako krv. – A koľko ho je?

– Sedemhektový sud budem mať plný. Ale nemyslite si, že to všetko vypijem, – hovorí vdova. – Mám dvoch synov a dvoch zaťov, ktorí ma často navštevujú. Toto víno má svoje miesto. Známi sa ma mnohokrát pýtali, prečo tolko robím, keď to ani nepotrebujem. Taká žena, ako som ja, bez roboty nemôže byť. Ja ľúbim vinohrad, v živote som v ňom mnoho pracovala.

Podľa odhadov, ktoré som počul od miestnych obyvateľov, aj dnes ešte asi osemdesiat percent kestúckych rodín má „svoj vinohrad“ a v týchto dňoch spracúva úrodu.

V mnohých pivniciach už kvasí mušt. Na hody, ktoré sú v Kestúci na deň svätého Klementa, 23. novembra, budú obyvatelia piť a ponúkať hostom už tohoročné kvalitné, slovami spisovateľa „dobré, znamenité“ víno.

Tá kestúcka pálenica! (1980)

„Ak bolo včasnšie za rána, (Kestúčania) naliali do kalíškov terkelice, čistej ako krištál, ohnivej ako pahreba...”
(Jozef Gregor Tajovský Z Martina na Kestúc)

Žabárna. Takto sa nazýva časť, presnejšie v najnižšej polohe ležiaca kľukatá ulica Kestúca. Z jednej strany – od hlavnej ulice obce – ju oddeľuje strmý, miestami kamenným múrom opevnený breh a z druhej hlboko vymyté koryto potoka. Kto sa prejde touto uličkou, čo odporúčame iba za dobrého počasia, keď človek neuviazne v hlbokom blate, na jej konci uvidí domček o veľkosti izby a kuchyne. Chalúpku, aké stavali z nepálených tehál, z váľkov, v tejto časti dediny na prelome 19. a 20. storočia. Na prvý pohľad aj cudziemu je jasné, že v domčeku pri potoku pália pálenku.

Július Szivek, na roky mladý, ale skúsený páleník vysokej postavy s usmievacou tvárou, ma ochotne zaspäkuje do tajomstiev pálenia pálenky. Najskôr sa mi celé zariadenie pálenice – medené potrubia, kotle, dva chladiče valcovitého tvaru, ručné i elektrické čerpadlo – zdá neprehľadné a zložité.

– Technológia pálenia je jednoduchá, – hovorí mladý páleník. – Aby brečka – ako u nás nazývajú rmut – neprihorela, nalejeme ju do 300-litrového kotla s dvojitým dnom, pod ktorým kúrime. Prvý destilát sa dostane do chladiča a stadiaľ cez „rafinovane” merací prístroj do uzavretej nádoby. Poznám, že tomuto meraciemu prístroju neujde ani decík páleného, takže ukrátenie gazdu je celkom vylúčené. Z uzavretej nádoby ručným čerpadlom prečerpáme všetku prvýkrát vypálenú pálenku do druhého kotla. Pod týmto kúrime výlučne drevom, aby sme druhým destilovaním dostali zjemnený nápoj. Liehomerom stále kontrolujeme pomaly vytekajúcu, obyčajne 50-52-stupňovú pálenku.

Výroba liehu je v Maďarsku štátnym monopolom. Vari na to upozorňuje i niekdajší štátny znak, namaľovaný na medenú nádobu, v ktorej sa chladí už zjemnený „trunk”? Kto vstúpi do pálenice, ocitne sa zoči-voči tomuto, často kossuthovým znakom nazývanému štátnemu znaku s dátumom 1948.

V pálenici vládne nálada, aká býva iba počas oberačky hrozna v gunobách – ako v Kestúci nazývajú prešovne. Komu práve pália, pre toho je deň sviatkom. Pri procese – priam rituáli – pálenia je vždy prítomný aj gazda, alebo niekto z rodiny. Nie z obáv, že ho ukrátia, veď také niečo sa ešte nestalo a ani sa nemôže stať, ale preto, aby aj on sám pomáhal páleníkovi, aby spolu s ním vo vedrách ponosil „brečku” do kotla (ide o 300 litrov!), kúril pod ním, dával pozor na rovnomernosť ohňa, na teplotu chladiacej vody, kontroloval prístroje, slovom, aby podľa pokynov páleníka bol aktívnym účastníkom celého procesu. Pokiaľ sa neobjaví „vyskočka” – prvé decilitre pálenky – zatiaľ spolu fandia, sú vzrušení a plní obáv, či bude mať tohoročná slivovica, hruškovica alebo terkelica dobrú chuť, arómu? Veď akýže je to gazda, ktorý sem privezie skazený rmut, z ktorého vytečie iba kyselkavá voda? (Vlani sa v jednom prípade stalo, že zákazník odchádzal z pálenice s prázdnyimi demižónmi.)

V Kestúci sezóna pálenia trvá obyčajne štyri mesiace, od novembra do konca februára, alebo – ak je to potrebné – pália i v marci. Zákazníkom pália podľa poradia, v akom si podali prihlášky, ktoré registruje vedúci pálenice Július Szivek. Nikoho neodmietne, traja zamestnanci pracujú vo dne v noci, dokiaľ každý prihlásený nemá vypálenú pálenku pod strechou.

Keď som zavítal do pálenice, tenulinkým prúdom tiekla pálenka Benjamína Karu, ktorého prítomní oslovovali iba Beniš báči. Zavalitý starší muž so širokou tvárou zdravej farby mi s úsmevom podal ruku. Ihneď ma ponúkol kalíškom čerstvej pálenky a so skúmavým pohľadom čakal moju mienku.

– Veľmi chutná, aromatická, – uspokojujem ho.

– A viš jaká bude o rok, keď dozreje? – pýta sa už s hrdosťou. – Trunk prvej klasy, v kerem neni ani trošku cukru. Víš, mnohí, aby mali vácej, pobabrujú chut pálená s tým, že nakydajú do brečky cukru.

– My ihneď zistíme, kto cukruje svoju brečku, – vysvetľuje páleník. – Z jedného kotla necukrovanej brečky zo sliviek totiž vypálime priemerne 28-30 litrov pálenky. Keď vytečie 35 alebo viac litrov, gazdovi ihneď môžem vypočítať, koľko kilogramov cukru pridal. Mnohí protestujú, vraj oni veru necukrovali. Pravda, toto je ich súkromná záležitosť: každý pije také pálené, akú mal brečku a navyše, neplatí podľa akosti, ale podľa množstva. Okrem toho musí doniesť aj uhlie a drevo.

– Oplatí sa vám páliť pálené? – pýtam sa Beniš báčiho.

– Jak by né! Na zbírání sliviek máme času, aj tolko penazí našporujeme, čo pálené vyplatíme. Troška si z neho neháme a ostatné predáme. Dobré pálené má dobrú cenu.

Prichádzajú ďalší zákazníci. Vypyujú sa páleníka, kedy prídu na rad. Veru, niektorí musia dlho čakať a preto z dlhej chvíle sa tu udeje všeličo. Zisťujem, že pálenica je neraz akýmsi fórom, kde účastníci diskutujú nielen o záležitostiach obce, okolitých pilíšskych dedín alebo krajiny, ale aj o udalostiach vo svete. Jeden druhého sa pýtajú: „Povedz, môže byť vojna?“ „Len tá aby nebola!“ O chvíľu sa každý váľa od smiechu: na rade sú veselé historiky, skutočné príhody, hrdinov ktorých prítomní poznajú. Potom sa terčom žartov stane J. báči, postarší vysoký muž so šedinami. Narážajú na jeho dávny útek oknom v nedostatočnom oblečení. Usmieva sa aj on, v rozpakoch si dlhými kostnatými rukami s hrčovitými hánkami zakrýva bezzubé ústa.

– To neni pravda, – mrmle si popod nos sotva počuteľne.

Pozornosť prítomných sa potom obracia iným smerom. Opýtam sa Beniš báčiho, či spieva ešte v miestnom slovenskom speváckom zbore.

– Nechodíme ta už, chlapče! – zvažnel. – Ani já, ani moja žena. Po tolkých dlhých a pekných rokoch sa tam čil ľudé vadá, panuje tam

nedorozumení. Preveliká škoda, že je temu tak. Ta by bó potrebný schopný človek, taký organizátor, kerý by šecker držav v rukách, – mávne beznádejne rukou. – Myslím, že sláva našich speváková je už het.

Odmlčí sa, vidím mu na tvári, že nechce o tomto viac povedať. Potom ja rozprávam prítomným o tom, že v roku 1902 zavítal na Kestúc slávny slovenský spisovateľ Jozef Gregor Tajovský, ktorého tu hostil pán farár Jozef Šrobár. Tajovský nadšene písal o kestúckom víne a pálenke a vôbec o svojich tunajších zážitkoch.

– Je možné, že tú terkelicu, ktorou ponúkali spisovateľa, pálili v tejto pálenici? – pýtam sa.

– To je skoro isté! – odpovedá rozhodne Beniš báči. – Je pravda, že v tem čase mav Kestúc tri pálenice, ale táto bola najlepšia a najvačšia. Preto aj ostala. Na tí druhé dve sa pamatajú len starší ľudé. Faráli pálili v tejto pálenice.

Všetci počúvame Beniš báčiho, ktorý – ako vysvitlo – dobre pozná históriu kestúckych páleníc.

– Mám skoro osemdesát rokó a jak malý, desatročný chlapček sa pamatám, že aj mojí rodičé do tejto pálenice nosili brečku. Túto pálenicu dav postavit Rudolf Hertlik. Až do druhej vojny bola v jeho rukách.

Dozvieme sa, že Rudolf Hertlik, ako aj iní páleníci, toho času nepálili za peniaze, ale za každý stolitrový vypálený kotol pýtali jeden liter pálenky. Nemali žiadne prístroje a veru často sa stalo, že im kvas – nakoľko kotol nemal dvojité dno – prihorel. Vtedy nasledovala ťažká práca: kotol museli načisto vydrhnúť a začať s pálením znovu. Bez tohoto zásahu by pálenka mala neznesiteľný pach.

Aj kedysi, práve tak ako dnes, pálenica bola miestom spoločenských stretnutí, zábavy a rozptýlenia, dejiskom veľkých kartovačiek, práve tak ako i opíjania sa, triezvych, vážnych rozhovorov a priateľenia sa miestnych obyvateľov s obyvateľmi okolitých dedín, ktorí tu tiež pálili svoju pálenku. Široko-ďaleko je to – popri ostrihomskej – jediná pálenica na okolí.

– Keď ju naše poľnohospodárske družstvo chcelo zrušiť, lebo nemá z nej žiaden osov, – hovorí páleník, – Kestúčania protestovali: „Čo máme robiť s toľkým ovocím? Máme kupovať to drahé a nedobré pálené v sklepe? Kestúc mav odjakživa vlastnú pálenicu. A né ani jennu!” A mali pravdu. Škoda by bolo nechať pohniť toľké ovocie.

– Koľko pálenky sa tu ročne vypáli?

– Okolo 35 tisíc litrov, – odpovedá Július Szivek.

– Vidím, že niektorí nesú domov 60-80 litrov, ba aj viac. Toľko vypije jedna rodina?

– Kdeže! – protestuje páleník usmievavo. – Mnohí z nej predajú alebo darujú svojim príbuzným a priateľom. Za pálenku sa všeličo dá zohnať: odborná robota, tovar spod pultu a rôzne láskavosti. Nehovorím to preto, lebo aj ja som zamestnaný v pálenici, ale ak ovocie nepohnije pod stromom, z toho má každý osov, nielen pestovateľ, ale aj štát.

Pálenka Benjamína Karu dotiekla. Krištáľovo čistým a ohnivým nápojom naplnené demižóny a nádoby z umelej hmoty vynesieme z pálenice a uložíme ich na malý vozík. Beniš báči ho ťahá, ja tlačím zo všetkých síl. Brodíme sa hore kopcom v hlbokom blate. Verejného osvetlenia niet, sotva vidíme pred seba.

Práve minula polnoc.

Na Klementa na Kestúci (1980)

Patrónom kestúckeho kostola je svätý Klement. Deň Klementa, čiže 23. november, v tomto roku pripadol na nedeľu. Nakoľko hody sa poriadajú vždy v nedeľu, Kestúčania sviatok kostola v tomto roku nemuseli odkladať na iný deň.

Celá dedina sa týžдне chystala na „pút“ – ako hody nazývajú v Kestúci. Na hlavnej ulici bijú do očí olejovými farbami čerstvo natreté železné brány a ploty. V starej časti dediny, „na vrchnom konci“, staré ženy vápnom vybielili pouličnú časť domov. Muži – to je ich robota – hrabličkami očistili od smetí uličné jarky, veľkými prútenými metlami vymietli dvor, ba i chodník pred domom. Cez týždeň si museli nájsť čas, aby sa dali ostrihať. Mladé ženy za pomoci svojich dcér urobili veľké upratovanie, aby potom trpezlivo čakali u jedinej kaderničky, ktorá – pochopiteľne – nestačila s robotou a nestačili ani príležitostné kaderničky. Mnohé z nich preto zašli za krásou do dorockých i ostrihomských kaderníctiev.

Na sobotu, keď aj ja začínam oslavovať, chladničky (i komory) sú už naplnené všetkými dobrotami: očistenými a rozporcovanými vykŕmenými kačicami, husami; hláv zbavené sliepky a kohúty čakajú, až z nich v nedeľu uvaria žltkastú, priezračnú polievku s domácimi rezancami. Samozrejme, nechýba ani bravčové a hovädzie mäso, na ktoré mnohí prisahajú, že iba z neho je dobrá mäsová polievka. Na sobotu majú gazdiné už aj napečené: päť až osem druhov rôznych zákuskov, tort a koláčov.

V kestúckych pivniciach čistučké, tmavou orechovou farbou natreté sudy skrývajú ešte trošičku mútne, ale už dokonale vykysnuté nové víno.

– Od tohoto sa už dá nacengat, – poznamená môj strýko, hositeľ, s ktorým sme zvedaví na tohoročnú úrodu. Je v klobúku s bažantím perím, v tmavých šatách a v ligotavých čiernych poltopánkach.

Správa sa slávnostne a vážne. Nakoniec však rozhodne, že cez sviatky budeme piť vľahnújši, krištáľovočistý a ohnivý rizling vlašský, z ktorého odložil na hody päťdesiatlitrový súdok. K ponúkaniu hostí nestačí iba víno, pri dome musí byť najnovšie aj pivo a kvôli deťom i kola alebo ovocná šťava. Vyberiem sa teda do najbližšieho obchodu s potravinami (v obci sú tri) a stanem si do radu ešte na ulici.

– Už sa teším, že je koniec týždňa, – odpovedá vážne na moju otázku „Ako sa máš?“ predavačka Anna Kainová. – Obrat obchodu bol po celý týždeň v porovnaní s priemerom dvojnásobný, – hovorí s unaveným pohľadom. – Každý deň sme dali na poštu okolo dvadsaťpäť tisíc forintov. Dnes sme napríklad za pol hodiny predali štyridsať debien lacného piva. Máme už len drahé. Koľko si z neho vezmeš?

Pri platení mladá okatá pokladníčka, ktorá zachytila niečo z nášho rozhovoru, poznamenáva:

– Ľudia nešetria. Za tento deň strovia viacej ako inokedy za dva týždne... Pravda, hody sú iba raz za rok...

Celý týždeň mala podobný obrat aj jatka – predajňa mäsa (na výber si ľudia sťažovali) a rušno bolo i na poštovom úrade, kam prichádzali telegramy a listy, oznamujúce príchod na hody, alebo výhovorky so sľubom, že „narok určite prídeme“.

Kolotočiar prišli už vo štvrtok, aby na vyznačenom mieste – tradične na jedinom podlhovastom námestí dediny – postavili svoje kolotoče: jeden pre malé deti a druhý pre väčšie a dospelých. Majiteľ veľkého kolotoča Imre Szabó z Tatabáne sa prispôsobuje zmenám doby a nárokom mladých: na Kestúc prišiel s kolotočom „lietajúcich tanierov“, podobným tomu, aký je aj v budapeštianskom Vidámparku. V sobotu predpoludním na námestí blízko bistra postavili aj dve strelnice.

Veľkým dňom a sviatkom je nedeľa.

Z dvoch krčiem „vrchný šenk“ už od šiestej ráno láka smädých hostí. Nízky zavalitý krčmár s riedkymi červenkastohnedými vlasmi ako vždy i tentoraz s veľkou ochotou, zdvorilo a s láskavým

úsmevom plní poldecáky. Jeho počerná manželka má tiež čo robiť, veď akože ináč by sa mal začínať takýto slávnostný deň, keď nie slivovicou alebo terkelicou.

Baník na dôchodku, s ktorým sa dobre poznáme, si dá naplniť aj dvojdecovú fľašku.

– Nech aj tí doma si zohrejú žalúdek pred frištukom, – hovorí veselo a rukou si zakrýva bezzubé ústa.

Skoro ráno sa dostavili na námestie aj jarmoční predavači, navčičenými pohybmi postavili svoje stánky a s veľkou odbornosťou povykľadali z osobných áut svoju „portieku”.

– Budeme mať veľkú pút, – povrávajú staré ženy, ako kráčajú do kostola odeté od hlavy po päty v čiernom.

– Veru veľkú, – prisviedčajú starci s ligotavými očami a pozerajú na 100-150 metrov dlhý rad stánkov. Do kostola „na veľkú omšu” idú ťažkým krokom poväčšine starenky a starci, ktorým ťarcha života už ohnula chrbát. Mladí sa zastavia v bistre alebo pri stánkoch, aby sa pozreli na „ponuku”, čo kúpiť deťom, na čo im dať peniaze.

Hudba sa ozýva s frenetickou silou. Mladík pred kolotočom s mikrofónom v ruke hrá doslova rolu diskdžokeja, nabáda mládež:

– Chlapci a dievčatá! Ešte niekoľko miest je voľných na lietajúcich tanieroch. Nastúpte! Pri lete do neba vám zahrajú skupiny Eruption a Boney M. V nasledujúcom kole si môžete vypočúť skupinu Hobo Blues Band a slávnú speváčku Amandu Learovú.

– Nám boli dobré o takomto čase aj polky, – poznamená s opovrhnutím fúzatý päťdesiatnik svojmu spoločníkovi, na ktorom vidno, že dlhší čas strávil v bistre. – Títo, čo i ve sne prežúvajú rágógumu, – ukáže smerom ku kolotoču na mladých v texaskách, – hádam ani nevedá, čo je polka. – Potom beznádejne mávne rukou a ťahá svojho druhu naspäť do krčmy.

Predpoludním už takmer pri každom dome stojí auto. Pred niektorým aj dve-tri. A autá nielen s domácou poznávacou značkou, ale i s československou. Po dedine sa prevádzajú príbuzní – ako to zistím podľa poznávacích značiek – z okresov Komárno, Nové Zámky

a Galanta, kam sa po vojne presídlili viaceré kestúcke rodiny. Pri pivnici Vendelína Karu stojí škodovka z Bratislavy.

– Hody sú predsa hody, najlepšia možnosť pozrieť sa na príbuzných a na rodisko, – usmieva sa Ľudovít Kara, čerstvo oholený šesťdesiatnik so šedivými, ale hustými vlasmi. Dlhé desaťročia riadil autobus a potom trolejbus v Bratislave. Teraz je už na dôchodku.

– Presídlil som sa v roku 1946, – hovorí, – ale na rodný Kestúc som ani na chvíľu nezabudol. Mám tu veľmi mnoho príbuzných, ktorých teraz už častejšie budem navštevovať.

Pri strelnici objavím známe tváre milých priateľov z detstva, pre ktorých napriek tomu, že tu nežijú, Kestúc predstavuje skutočný domov. Jožo Krážík je majorom Maďarskej ľudovej armády v jednom z veľkomiest Dolnej zeme, Šaňo Mihalovič vyučuje matematiku a fyziku na strednej škole v Ostrihome, Rudo Hegyvári je pracovníkom župnej rady...

Napoludnie sa námestie takmer vyprázdni, dedina si sadne za hodový stôl k slávnostnému a najbohatšiemu obedu roka. Z kuchýň počuť štrngot tanierov a ulicami sa nesie vôňa jedál. (Menu, až na malé výnimky, je skoro v každom dome rovnaké: mäsová polievka z hovädzieho mäsa alebo z hydiny, varené mäso s chrenom, pečená hus a kačica s dusenou kapustou alebo čalamádou, plnená kapusta, vyprážené bravčové s ryžou alebo zemiakmi. K obedu patrí aj čierna káva, všelijaké zákusky a, samozrejme, pijatika.)

Po slávnostnom obedu celá dedina sa tlačí na námestí okolo strelníc, kolotočov a šiatrov. Nadišiel čas detí – a hodových predavačov. Dospelí strkajú deťom príbuzných päťdesiatky, ba i stovky. Niektoré desať-dvanásťročné deti takto nazbierajú aj vyše päťsto forintov. Portieka predavačov – nesmierne množstvo gýčov – sa míňa, ako by ju rozdávali zdarma. Každý je veľkorysý. Podnapití chlapi sa tlačia pred strelnicou: chcú sa pred svojimi vyvolenými pochlapiť presnou muškou, ale ich snaha nie je korunovaná úspechom. Nádávajú na majiteľa, že mu vzduchovky nenesú presne. Matky varujú

svoje deti, aby si peniaze odložili na rozumnejšie veci, ale ich úsilie je prevažne márne. Deti nedokážu ustrážiť.

Je čoraz chladnejšie. Zima najskôr odháňa starších, neskôr aj mladších. Iba diskdžokej neúnavne ponúka svoje lietajúce taniere a najnovšie svetové šlágre. Silu zvuku ešte zvýšil.

Mládež sa schádza do kultúrneho domu na hodový bál. Plagáty, ktoré lákali na zábavu tým, že bude „hrát tanečný orchester Kara z Čívu“, dosiahli svoj cieľ. Veľká sála kultúrneho domu pripomínala tlačenu.

Nad ránom sa mladí rozchádzajú domov v dvojiciach alebo po skupinkách.

Sprevádza ich besný štekot psov...

Kniha o legende kestúckej republiky v r. 1956

Keď som sa ocitol v spoločnosti, v ktorej ma bližšie nepoznali, pri zmienke, že pochádzam z Kestúca, sa ma niekto zavše s úsmevom na tvári spýtal: „*Á, vy ste z tej dediny, kde v r. 1956 vyhlásili kestúcku republiku? Je to pravda?*”

Na takéto a podobné otázky v súvislosti s legendou o kestúckej republike, ktorá sa rozniesla po celej krajine, som vždy rozhodne odpovedal: „*Nie, to nie je pravda, v Kestúci nikdy nezaložili republiku.*” Mojim slovám najčastejšie neverili, alebo ich brali na vedomie s určitými pochybnosťami.

Mladý historik, novinár **Gergely Barsi Szabó** (nepochádza z Kestúca, ale z *Tatabáne*) sa s legendou o „*kestúckej republike*” prvýkrát stretol koncom deväťdesiatych rokov. Rozprával mu o nej jeho otec. Podľa otcovho výkladu „*koncom októbra r. 1956, keď sa Kestúčania dozvedeli o udalostiach v Budapešti, sadli si do krčmy a založili kestúcku republiku. Z miestnych notabilít si zvolili vládu, ktorá zasadala vždy v krčme. Za niekoľko litrov vína si kúpili tank, ktorý umiestnili na ceste vedúcej do dediny, posadili doňho niekoľko vycvičených vyslužených vojakov a takto mala republika už aj armádu. Vraj rozhodli aj o tom, že sa osamostatnia od Maďarska a požiadajú o prijatie do OSN. Ale hovorí sa aj o tom, že sa chceli pripojiť k Československu. Oddiel „pufajkášov” sa dostal do Kestúca až voľakedy v decembri a brutálne skoncoval s republikou a s miestnymi obyvateľmi. Rozpustili v krčme zasadajúcu vládu a vymerali ťažké tresty odňatia slobody tým, ktorí boli účastníkmi tejto dedinskej revolúcie.*”

Samozrejme, v tomto variante legendy nie je ani slovíčko pravdy. G. Barsi Szabó však chcel spoznať celú pravdu, preto sa r. 2002 ako poslucháč odboru komunikácie a spoločenských vied Univerzity Loránda Eötvösa pustil do výskumu, ktorý trval celé štyri roky. Takto sa najprv zrodila seminárna, potom diplomová práca a napokon kniha pod titulom: „*Kestúcka republika 1956*”. Veľavravný a trošku frivolný je aj podtitul knihy: „*Tank – pálenka – domobranci*”.

Autor týchto riadkov ako 16-ročný pozorovateľ kestúckych udalostí r. 1956 knižku G. Barsiho Szabóa prečítal s veľkou zvedavosťou a očakávaním na „jeden dych”. Pravda, trošku i s obavami, že natrafi na nepresnosti, omyly, na zamlčané alebo skreslené fakty. Okrem malých, nepatrných omylov s ničím takým sa však v knihe nestretol. G. Barsi Szabó tzv. mikrohistorickou metódou približuje čitateľovi udalosti spomínaného obdobia v Kestúci, a to prostredníctvom existujúceho archívneho materiálu a hlavne prostredníctvom dôkladných rozhovorov so štyrmi aj dnes žijúcimi svedkami, ktorí nielen prežili, ale čiastočne aj usmerňovali tieto udalosti. Týmito informátormi boli **Aladár Dudík, Bernát Minczér, Michal Fekete a Viliam Kara.**

Počas rozhovorov si autor uvedomil, že k rekonštrukcii a porozumeniu udalostí v Kestúci sú potrebné určité znalosti o obci. Takto sa čitateľ môže oboznámiť s históriou Kestúca, s jeho znovuzaložením Slováckmi začiatkom 18. storočia, s jeho hospodárskym životom (vinárstvo, baníctvo) a čiastočne aj s jeho slovenskou ľudovou kultúrou. Autor sa, samozrejme, podrobnejšie zaoberá s rebelným postojom Kestúčanov voči každej moci počas 20. storočia. V dvadsiatych a tridsiatych rokoch baníci boli aktívnymi účastníkmi robotníckeho hnutia, nebolo im cudzie ľavičiarске zmýšľanie a odpor voči horthyovskému režimu. (Mnohí kestúcki baníci v tomto období prechodne pracovali vo francúzskych a belgických uhoľných baniach, kde boli členmi ľavicových odborových organizácií, ba i komunistickej strany). Nie náhodou spomínali žandári Kestúc (spolu so Šárišápom) ako „malú Moskvu”. Niet sa čo čudovať teda ani nad tým, že Kestúčania očakávali sovietskych osloboditeľov ako spasenie. Tak veľmi očakávaná sovietska armáda sa však zachovala celkom ináč, ako si to predstavovali. Začalo sa to tým, že obec vyhlásili za bojové územie a obyvateľov evakuovali do susedných osád. Za tento čas vyplienili všetky domácnosti a rodiny vrátiac sa domov nenašli takmer žiadne potraviny. Ešte krutejšia rana však zasiahla obec, keď 30. decembra r. 1944 pod zámienkou „*máleňkoj rabóty*” odviekli z tejto dva a poltisícovej obce 400-450 práceschopných mužov. (Notár obce vo svojom

hlásení z r. 1946 píše o 480 mužoch.) Skoro každá kestúcka rodina niekoho stratila. Sovietske zajatie prežila sotva polovica odvlčených mužov, z gulagov sa vrátilo okolo 160-180 mladých mužov. (Starší nad 30 rokov a mladší ako 20 rokov takmer všetci bez výnimky zahynuli.)

Rok 1946 priniesol ďalšie oslabenie obce. V rámci výmeny obyvateľstva sa 128 kestúckych rodín, spolu 368 obyvateľov, presídlilo na Slovensko. Medzi presídlencami boli aj také ženy, ktorých manžel bol v sovietskom zajatí. Tým totiž slovenskí agitátori sľúbili, že ich mužov – už ako československých štátnych občanov – čo najskôr prepustia zo zajatia do novej vlasti. Nestalo sa tak.

Nasledovali roky nesmierneho vykorisťovania sedliakov, násilného zakladania poľnohospodárskeho družstva, povinné odvody potravín štátu takmer zadarmo, stále zvyšovanie pracovných noriem baníkov, slovom diktatúra proletariátu udrela svojou „železnou päťou“ aj na Kestúc. V tom čase, v rokoch 1951-1952, ÁVH (štátna bezpečnosť) odhalila v obci dve sprisahania „*proti demokratickému štátnemu poriadku*“. Centrom prvého sprisahania bola Nemcami obývaná obec Csolnok, ale jej účastníkmi boli aj kestúcki baníci pracujúci v csolnockej bani **Viliam Kara, Ján Hertlik, Ján Nebenhaj** a **Jozef Kochňák**. Všetkých odsúdili na niekoľkoročné väzenie. Druhé sprisahanie bolo už intenzívnejšie, týkalo sa viacerých okolitých obcí i hlavného mesta. V Kestúci zaistili jedenásťčlennú ozbrojenú skupinu. Z jej členov **Ondreja Faršanga** odsúdili na smrť a popravili ho. (O poprave však neexistuje žiadny písomný záznam.) Ostatní boli potrestaní odňatím slobody na 4 až 14 rokov.

Teraz sa pozrime, ako to vlastne vyzeralo s tou *kestúckou republikou*. Začiatok revolučných udalostí v obci sa datuje až na 26. október. V tento deň občania odstránili z pomníka hrdinov na hlavnom námestí červenú hviezdu. (Predtým na jej mieste bol bronzový vták turul.) Potom sa na obecnej rade pokúsili zničiť všetky dokumenty týkajúce sa kulakov, povinného odvodu potravín. (Matriky a iných dokumentov týkajúcich sa minulosti obce sa ani nedotkli.) Potom

sa zmocnili obecného rozhlasu, prostredníctvom ktorého prečítali žiadosti zhrnuté do 16 bodov. Zostavili ich vysokoškooláci študujúci v Budapešti. V ten istý deň odzbrojili členov komunistickej milície, ktorá vznikla dva dni predtým na nariadenie tajomníka okresného výboru strany. Popoludní začali organizovať oddiel domobrancov (nemzetőrség) a večer sa 16 mužov vybralo baníckym autobusom do ostrihomských kasární získať zbrane. „Ani jeden z nich nebol triezvy,” spomínal informátor B. Minczér. Revolucionárov vojaci zadržali a až na druhý deň, 27. októbra, ich pustili domov, samozrejme, bez zbraní.

Nakoľko v obci nefungovala verejná správa, bolo ju treba znovuzorganizovať. 28. októbra na obecnom zhromaždení si Kestúcia zvolili svoj národný výbor a revolučný výbor. Predsedom národného výboru sa stal všeobecne vážený, statočný a čestný človek, komunista z čias ilegality, baník **František Kertész** a za predsedu revolučného výboru zvolili tiež populárneho občana, baníka **Michala Feketeho**. Prvou úlohou týchto výborov bolo získať zbrane z neďalekých ostrihomských kasární. To sa im aj podarilo, za samopaly dali vojakom 40 litrov vína. Ešte v tento deň národný výbor prijal aj niekoľko praktických uznesení, ako bolo zabezpečenie nerušenej prevádzky pekárne a pálenice (mrut, kestúcky „brečka”, bol už vykysnutý) a nariadil pokračovať aj v zbere poľnohospodárskych plodín. Neskoršie sa výbor zaoberal aj otázkou vrátenia družstevnej pôdy pôvodným majiteľom, ale toto sa z rôznych príčin nepodarilo realizovať.

30. októbra sa národný výbor rozhodol vyhovieť výzve vlády, ktorá odznela v rozhlase, aby vidiek pomáhal zásobovať potravinami hlavné mesto. Na druhý deň pod vedením **Michala Feketeho** a **Antona Prinza** vyrazili z Kestúca dve nákladné autá naložené potravinami, ktoré pochádzali prevažne z dobrovoľnej zbierky obyvateľov. Nákladné autá sa z hlavného mesta nevrátili prázdne, priviezli pomerne veľké množstvo zbraní a streliva. K tomuto množstvu zbraní „oficiálne” dostali aj ďalšie, opäť z Ostrihomu. Všetky zbrane potom

rozdělili medzi dobrovoľníkmi spolu s písomným potvrdením, že majiteľ ich získal legálnou cestou.

V nasledujúcich dňoch z Kestúca ešte niekoľkokrát viezli potraviny, hlavne do budapeštianskych nemocníc. Z dokumentov nevysvitá, či z nich dostali aj iné ustanovizne. Autor týchto riadkov však môže rozhodne tvrdiť, že jedno nákladné auto s kestúckymi potravinami sa zastavilo aj na dvore slovenského žiackeho domova na Ul. Orczyho a okrem zeleniny a ovocia tam nechalo aj jedno živé teliatko, s ktorým si kurič z ktorejosi našej novohradskej obce aj odborné poradil. V tých dňoch sa viacerí žiaci z Kestúca nemohli vrátiť domov a ich rodičia sa postarali o to, aby ani náhodou nehľadovali.

Nielen v legende, ale i v skutočnosti existoval jeden tank. Do Kestúca prišli na ňom traja dezertéri z ostrihomskej kasárne. Bývalý tankista **Alexander Navratil** ho potom odstavil na konci obce (vraj ním aj vystrelil smerom na Pilíš), a tam ho nechal, lebo obec nemala žiadne zásoby nafty. V Kestúci tank teda bol, ale nezohral žiadnu rolu.

Keď sa 4. októbra rozniesla správa o útoku sovietskych vojsk proti Budapešti, kestúcki domobranci všetkých komunistov, spolu 19 osôb, zoskupili a zatvorili do stranického klubu. Nijak im však neublížili. Ešte v ten deň večer ich na rozkaz F. Kertésza pustili domov. Straníci neskôr tvrdili iné, podľa nich ich chceli v hlbokom jarku za klubom popraviť. Toto však neskôr rozhodne poprel každý obžalovaný. Priznali iba toľko, že ich chceli izolovať od vonkajšieho sveta, aby nemali možnosť znovuzorganizovať svoje rady. Autor týchto riadkov bol svedkom toho, že pred dverami klubu stáli s puškou v ruke jeho dvaja priatelia z detstva a za dverami bol zatvorený ich otec, ktorý patrili medzi najvedomejších komunistov v obci. Vtedy na mieste sa mi však priznali, že to robili kvôli tomu, aby iní nemohli otcovi ublížiť.

Na príjazdovej ceste do Kestúca sa 17. novembra objavili sovietske tanky. Už sa stmievalo, keď sa priblížili k obci. Na výstrahu niekoľkokrát vystrelili smerom k osade. Na rozkaz M. Feketeho sa

domobranci skryli a schovali všetky zbrane. „*Rusi nenašli spomedzi nás v dedine nikoho a nenašli ani jednu pušku,*” informoval M. Fekete autora knihy. Neskôr sa im pomocou národného výboru podarilo zhabať iba 18 pušiek a samopalov. Rusi nenašli ani fašistov (tých hľadali), namiesto nich sa potom uspokojili aj s pálenkou, pre ktorú si zašli tankom do pálenice. Tragédia sa stala na druhý deň. Sovietski vojaci zastrelili Júliusa Minczéra st., ktorý pracoval vo svojej vinici. Keď sovietske vojská opustili obec, na pohrebe J. Minczéra bola takmer celá dedina.

V Kestúci baníci štrajkovali až do polovice decembra. „*Kestúčania nechceli pracovať pre Kádárovu vládu,*” povedal F. Kertész pri výsluchu. Všetky pokusy o to, aby sa baníci vrátili do práce, boli bezvýsledné.

Obec 15. decembra obklúčili vojaci I. budapeštianskeho revolučného pluku, ktorých požiadali o pomoc kestúcki komunisti na čele s tajomníkom miestneho výboru Strany maďarských pracujúcich **Imrichom Karom**. Začala sa brutálna pomsta. Vojaci za asistencie miestnych komunistov štyri dni sledili po účastníkoch revolučných udalostí. Už prvý deň z nich zatkli a vypočuli siedmich. Zajatcov najprv odviezli do Ostrihomu a potom do Budapešti, kde ich postavili pred štatariálny súd. O tri dni neskôr Jozefa Minczéra popravili. Aladár Dudik bol odsúdený na 10 rokov odňatia slobody. Za účasť v revolučných udalostiach neskôr, r. 1957, uväznili viac ako dvadsať Kestúčanov. Spomeňme aspoň niekoľkých: F. Kertész dostal 3 roky väzenia, M. Fekete (za neprítomnosti, žil už v Anglicku) 10 rokov, J. Velmovský 2 roky, P. Marošán 3 roky, F. Hertlik 2 roky, H. Nebehaj poldruha roka, B. Minczér jeden rok, atď. Tu musíme spomenúť aj **Lukáša Šimoneka**, ktorý sa dlhé roky skrýval v pilíšskych horách i v samom Kestúci. Až po siedmich rokoch, po vyhlásení amnestie r. 1963, sa objavil na verejnosti.

G. Barsi Szabó sa vo svojej knihe zaoberá aj otázkami vzniku legendy kestúckej republiky. Podľa neho je to jednoznačne výmysel Kestúčanmi nenávideného tajomníka strany Imricha Karu, ktorý

už v prvý deň počatia nepokojov utiekol z obce. Na jeho podnet 30. apríla 1957 sa v okresnom týždenníku *Dunamente* uverejnil článok na dve pokračovania pod titulom *Žila päťdesiat dní – črty z histórie „kestúckej republiky“*, v ktorom sa píše samé groteskne pôsobiace klamstvá, ktoré sa neskôr sem-tam objavovali aj v iných médiách. Legenda o kestúckych udalostiach r. 1956 ako ju dnes poznáme je teda falošnou legendou Imricha Karu. Legenda kestúckej republiky patrí do veselohry, alebo skôr do komédie, a ako sme sa už zmienili, nemá nič spoločného so skutočnosťou.

(2006)

Výmena obyvateľstva v Kestúci v rokoch 1946-48

„Výmena obyvateľstva je vtedy opodstatnená, keď v niektorých oblastiach etnografické hranice fyzicky nemožno určiť, avšak pre vyostrenie sa protikladov historický stav alebo status quo je nemožné udržať.“
(Historik, filozof István Bibó)

„Je historickým faktom, že teória kolektívnej zodpovednosti nemeckej a maďarskej menšiny a predstava, že nová (Československá) republika sa má zbaviť svojich menšín sa zrodila v kruhoch benešovskej buržoáznej emigrácie.“ **(Slovenský historik Juraj Zvara)**

Už zo samotných protikladných názorov, ktoré vyplývajú z úvodných dvoch citátov, je samozrejmé, že objektívne posúdenie výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom v rokoch 1946-48 je mimoriadne zložitá a takmer nemožná. Koľko rodín a jednotlivcov, toľko osudov sa viaže k výmene obyvateľstva. Tragédie rozpadnutých rodín, opustenie rodiska, rodného domu, hrobov svojich najbližších a všetkého, čo spájalo presídlenca s doterajším životom v rodnom mieste. Oproti tomuto stála možnosť zbaviť sa drsného národnostného útlaku, nádej v lepší osud, vidina slobodného života v novej, slobodnej vlasti, snaha zachovať si jazyk predkov, modliť sa a deťom poskytnúť vzdelanie v tomto jazyku. Autor tohto príspevku sa ani nepokúsi o hodnotenie týchto pohnutých udalostí, už aj preto nie, lebo je nimi citovo dotknutý: jeho starí rodičia a dvaja strýkovia s rodinami z otcovej strany a teta s rodinou z matkinej strany, čiže aj bratrance a sesternice v tomto čase opustili svoj rodný pilišský *Kesztölc* (Keszthely) a presídlili sa na Slovensko. Chcel by však na základe dokumentov, archívnych materiálov a hlavne spomienok presídlených rodákov priblížiť čitateľom niektoré okolnosti repatriácie Kestúčanov na Slovensko.

Viacerí európski historici označujú roky 1944-49 za obdobie sťahovania sa národov. Milióny ľudí opustili dobrovoľne alebo pod ná-

tlakom svoje rodiská. Toto obdobie, presnejšie roky 1946-48, sa stali osudnými i v živote Slovákov v Maďarsku a výrazne sa zapísali do ich histórie. O vysídlení nemeckej menšiny z európskych krajín a o hľadanie riešenia výmeny obyvateľov medzi Československom a Maďarskom bolo dohodnuté na Postupimskej konferencii v lete v r. 1945. Už koncom tohto roka sa začali rokovania medzi zástupcami Maďarska a Československa v otázke výmeny obyvateľstva. Maďarsko pre nevýhodnú povojnovú politickú pozíciu bolo nútené 27. februára 1946 podpísať dohodu o výmene obyvateľstva s ČSR, kde sa nacionalistické kruhy takto chceli zbaviť maďarského obyvateľstva na južnom Slovensku a vytvoriť, pravda i vysídlením Nemcov, jednotný štát Čechov a Slovákov. (Tieto menšiny považovali za kolektívnych vinníkov rozbitia ČSR.)

Maďarský parlament len po prudkej diskusii ratifikoval pre Maďarsko, ale hlavne pre maďarskú menšinu v ČSR, mimoriadne nevýhodnú dohodu, ktorá v pätnástich článkoch zákona zachytáva takmer všetky dôležité body výmeny obyvateľstva od dobrovoľného presídlenia sa Slovákov z trianonského územia Maďarska až po odsun československou vládou vyznačených príslušníkov maďarskej menšiny z Československa. Dohoda určila výmenu rovnakého počtu obyvateľov, okrem toho maďarská strana sa musela zaviazat', že prijme na svoje územie aj tzv. „vojnových zločincov" maďarskej národnosti. Dohoda presne určila aj majetkové nariadenia, podľa ktorých si presídlenci mohli vziať do novej vlasti všetok hnutelný majetok a za zanechané nehnuteľnosti by mali dostať odškodné. Články dohody stanovili aj možnosť založenia úradov a komisií, ktoré sa mali postarať o praktické prevedenie výmeny obyvateľov. Takto vznikla *Maďarsko-československá zmiešaná komisia* a za účelom propagácie a mobilizovania Slovákov na území Maďarska *Československá presídľovacia komisia* (Čs. PK).

Československý vládny splnomocnenec **Dr. Daniel Okáli** do tejto komisie pozval štyristo nadšencov, horlivých predstaviteľov slovenského verejného, politického, kultúrneho a náboženského života. Vedenie komisie krajinu rozdelilo na 18 oblastí s centrom v Buda-

pešti. Mestá a obce s veľkým počtom slovenského obyvateľstva, ako Békešská Čaba, Sarvaš, Slovenský Komlós, mali samostatnú oblastnú úradovňu. Oblastné úradovne však boli aj v niektorých malých obciach, ako napríklad v novohradských Horných Peťanoch, alebo v zemplínskej dedinke Forró. Samozrejme, v každej aj Slováckmi obývanej župe bolo aspoň po jednej oblastnej úradovni.

Oduševňovacia kampaň

Mobilizovanie našich Slovákov sa začalo 4. marca 1946 a úradne trvalo do konca mája. Náborová akcia však „neoficiálne” bola predĺžená približne o poldruha roka a za túto dobu sa členovia presídľovacej komisie dostali (aj viackrát) do všetkých, aj do tých najzapadlejších dediniek, ba i na sálaše. To znamená, že o možnosti presídlenia sa vedeli všetci dospelí slovenskí obyvatelia. Oduševňovacia činnosť prebiehala živým slovom, prostredníctvom rozhlasu, plagátov alebo letákov. Okrem tohto sa podľa dohody členovia komisie mohli stretnúť s obyvateľmi na dvoch verejných zhromaždeniach, ktoré usporadúvali obyčajne v kultúrnych domoch alebo v kostoloch.

V presídľeneckej akcii sa angažovala (hlavne v kruhoch dolnozemskej Slovákov) aj mladá organizácia *Antifašistického frontu Slovanov*. Jej týždenník *Sloboda* sa v tom období zaoberal takmer výlučne propagáciou presídlenia sa našich Slovákov.

Horlivú, oduševnenú činnosť členov presídľovacej komisie stupňovali i návštevy popredných predstaviteľov politického a kultúrneho života za účelom získať priazeň slovenských občanov „veľkého slovenského ostrova” na Dolnej zemi. Medzi týmito návštevníkmi bol aj vedúci presídľovacej komisie **Dr. Daniel Okáli**, podpredseda československej vlády **Viliam Široký**, predseda Slovenskej národnej rady **Jozef Lettrich**, podpredseda KSS, minister **Karol Šmidke** a povereník školstva a národnej osvety **Laco Novomeský**. Do presídľovacej akcie sa zapojili aj zástupcovia slovenskej evanjelickej i rímskokatolíckej cirkvi.

V Maďarsku pracujúci slovenskí agitátori chceli v prvom rade citovo vplývať na potenciálnych presídlencov. V znamení názvu presídľovacej akcie „Mať volá” plamennými prejavmi poukazovali na historickú príležitosť zbaviť sa národnostných krívd, čiže v novej, rodnej vlasti sa môžu cítiť slobodnými Slovákmí. Rečníci, samozrejme, nikdy nezabudli zdôrazniť priaznivejšie hospodárske pomery v novej vlasti, ktorá presídlencom ponúka robotu, dom, role, podnikanie, a čo je hlavné, väčší kus chleba. Pre deti školy, vzdelanosť v materinskom jazyku.

Väčšina slovenského obyvateľstva v Maďarsku so záujmom privítala členov komisie a bola aktívnou účastníčkou verbovacích zhromaždení, na ktorých často vystupovali poprední slovenskí umelci, divadelné, tanečné súbory a hudobné telesá. V mnohých prípadoch, aby agitátori zdôraznili pravdivosť blahobytu v novej vlasti, medzi najchudobnejšími záujemcami o presídlenie rozdeľovali oblečenie a obuv. Okrem toho asi tisícpäťsto slovenských detí z Maďarska mohlo stráviť s cieľom rekreácie a precvičovania sa v slovenskom jazyku štyri až šesť týždňov v niektorom slovenskom horskom rekreačnom stredisku. (Starší brat autora týchto riadkov, ktorý mal vtedy dvanásť rokov, podnes nezabudol na mesačný rekreačný pobyt vo Vysokých Tatrách.)

Z radu presvedčajúcich argumentov nechýbali ani pozvánky na Slovensko, presnejšie možnosť pozrieť si budúce bydlisko v niektorej maďarskej obci na južnom Slovensku. V týždenníku *Sloboda* sa pravidelne uverejňovali mapky a fotografie budúcich bydlísk presídlencov.

Rozhodnúť sa zanechať rodisko, príbuzných, priateľov a všetko to, čo človeka spájalo s tunajším životom, veru nebolo ľahkou záležitosťou. Mnohých nerozhodných, váhajúcich, o presídlení sa iba uvažujúcich obyvateľov nakoniec možno presvedčili poplašné správy, ktoré podľa maďarských úradov rozširovali aktivisti presídľovacej komisie a Antifašistického frontu Slovanov. Podľa týchto falošných správ vraj kto sa nepresídli dobrovoľne v stanovenom termíne, čiže

v r. 1946-47, toho neskôr donúti maďarská vláda opustiť krajinu, ale už bez akýchkoľvek hnutelností.

Popri kampani presídľovacej komisie však ovplyvňovalo obyvateľov slovenských osád v rozhodnutí, či sa presídliť alebo ostať, aj viacero iných okolností. Boli to v prvom rade neblahé medzivojnové sociálne pomery, ktoré v mnohých našich Slovákoch budili pocit, že príčinou ich biedy je práve ich národnostný pôvod. Preto mnohí, hlavne z chudobných vrstiev našej Slovače, od presídlenia očakávali zlepšenie svojich životných podmienok. Nesmieme zabudnúť ani na psychologický vplyv agitačnej kampane, ktorý smeroval k oživeniu národnostného cítenia. Odrazu si mnohí mohli uvedomiť, že sa o nich zaujíma rodná vlasť, ktorá sa obáva o nich, je zvedavá na ich život, počíta s nimi a ako už vlastným občanom im zabezpečí všetky podmienky potrebné k dôstojnému ľudskému životu. K tomuto bol potrebný iba jeden jediný podpis na dvojjazyčnej žiadosti o presídlenie sa.

108 tisíc prihlásených

Výsledkom horlivej agitačnej činnosti členov Československej presídľovacej komisie v dohodou stanovenom termíne (27. februára až 27. mája) a po ňom ešte počas mesiaca sa prihlásilo na presídlenie 108,6 tisíce občanov slovenskej národnosti. Prihlášku musel podpísať každý dospelý nad 18 rokov. Na jednom tlačíve mohli byť uvedení iba manželia a maloleté deti. Prihláška obsahovala okrem osobných údajov aj otázky o majetkovom stave, ba presídlenci mohli označiť aj miesto budúceho bydliska.

Prvé transporty s presídlencami začali odchádzať v lete r. 1946. Boli to bezmajetné rodiny, hlavne baníci a priemyselní robotníci, ktorých slovenská vláda usadila v mestách, alebo roľníci z Dolnej zeme, ktorých bydliskom sa stali Nemcami zanechané osady v Čechách a na Morave. Tá opravdivá výmena obyvateľov sa začala takmer o rok neskôr, na jar r. 1947.

Maďarská vláda ako len mohla prekážala realizáciu medzištátnej dohody. „Dohoda o výmene obyvateľstva z 27. februára 1946, ktorá je jedným z najdôležitejších krokov k vytvoreniu lepších vzťahov s Maďarskom, bola z maďarskej strany od začiatku narušovaná,“ cituje s trpkosťou slová československého štátneho tajomníka zahraničných vecí **Dr. Vlada Clementisa** týždenník *Sloboda*. „Po dlhých a vyčerpávajúcich rokovaniach došlo konečne 12. apríla (1947) k výmene prvých transportov. Mesačne malo byť z každej strany vymenených 2000 rodín, ale tu sa ukázala „nepripravenosť“ maďarskej vlády, ktorá nepočítala s tým, že kedysi k uskutočneniu dohody dôjde.“ „Tu je ten koreň zla,“ komentuje slová V. Clementisa týždenník. „Veď čože je to 32 rodín denne? Kvapka v mori! Prečo má denne odchádzať len 32 rodín? Prečo? Oddialiť presídlenie, znechutiť tých, čo čakajú, donútiť ich, aby sa odhlásili...“ Týždenník povzbudzuje netrpezlivých, udalosťami sklamaných a na presídlenie beznádejne čakajúcich Slovákov slovami **Dr. Daniela Okáliho**: „My vás ubezpečujeme, že vás všetkých presídlime, lebo niet na svete tej moci, ktorá by nám v tom zabránila a niet tej sily, ktorá by vás tu zadržala“. Preto niet sa čo čudovať, že najvyhľadávanejším čítaním v týždenníku *Sloboda* boli zoznamy tých šťastných ľudí, ktorí sa v najkratšom čase môžu presídliť.

Protipropagandou, odhováraním, ba i zastrašovaním úradov a politických strán maďarská vláda dosiahla, že takmer 40 tisíc už prihlásených Slovákov sa zrieklo svojho zámeru. (Medzi nimi i rodina pisateľa týchto riadkov. Hlava rodiny, vtedy už vdova, nemala odvahu odísť do neznáma s tromi maloletými deťmi bez vlastných rodičov.)

Akcia výmeny obyvateľstva medzi dvoma krajinami bola zastavená po socialistickej premene v obidvoch štátoch 21. júna 1948. Do tohto termínu sa z Maďarska presídlilo 73 273 Slovákov a ČSR opustilo vyše 100 tisíc občanov maďarskej menšiny. Prevažnú väčšinu našich presídlencov, približne tridsať percent, tvorili bezmajetní nádečníci, asi desať percent maloroľníci a približne desať percent strední roľníci. Zo Zadunajska si na Slovensku našli nový domov stovky baníkov, remeselníkov, živnostníkov, podnikateľov a roľníkov.

Pozoruhodný je i počet – asi štyritisíc – príslušníkov inteligencie a štátnych zamestnancov, ktorí v nádeji lepšej budúcnosti opustili svoje rodisko. Ich rozhodnutie, popri sociálnom zvažovaní, určite ovplyvňovalo i silné národnostné povedomie a súhlasenie s názorom agitátorov, že iba na Slovensku sa môžu pokladať za Slovákov a byť rovnoprávnymi občanmi aj z národnostného hľadiska.

Presídľenecká akcia nespĺnila očakávania politikov. Na parížskej mierovej konferencii pre veto USA nedošlo k jednostrannému odsunu ďalších 200 tisíc Maďarov z ČSR a z Maďarska sa oproti očakávaniam československých politikov presídlilo dobrovoľne oveľa menej Slovákov. Pri konečnej realizácii presídlenia sa Slovákov do ČSR nespĺnili sa zámery a túžby presídlencov žiť v slovenskom etnickom prostredí, lebo skupiny repatriantov (s výnimkou skupiny baníkov a malého počtu robotníkov) sa ocitli v maďarskom etnickom prostredí na južnom Slovensku. Dostali sa takto opäť do menšinového stavu, ale teraz už na území materskej krajiny. Výmena obyvateľstva medzi dvoma krajinami, pochopiteľne, značne oslabilo Slovač v Maďarsku, veď stratila 73 tisíc občanov zo svojich radov a síce z radov svojej najuvedomelejšej vrstvy. K tomuto musíme dodať, že úbytok našich Slovákov urýchlňoval ich asimiláciu, čo len stupňovalo dosídľovanie predtým slovenských osád maďarským obyvateľstvom z Československa.

Kestúc: 368 presídlencov

Podľa miestnej tlače Komáromsko-Ostrihomskej župy a týždenníka Sloboda členovia obvodnej úradovne Československej presídľovacej komisie v Ostrihome počas propagačnej akcie výmeny obyvateľstva viackrát zavítali do každej Slováckmi obývanej obce župy. Nie náhodou, veď toho času išlo o pomerne veľké osady, – o Dág, Šárišáp, Bánhidu, Čív, Kestúc, Oroszlán a Síleš, ktorých obyvateľov tvorili prevažne príslušníci slovenskej národnosti. Podľa sčítania ľudu v r. 1930 v Kestúci sa zo 2 265 obyvateľov hlásilo za občana

so slovenským materinským jazykom 2 085. V roku 1941, aj napriek násilnému maďarskému nacionalistickému nátlaku, sa tento pomer podstatne nezmenil. Z 2 664 obyvateľov 1991 sa hlásilo za Slovákov, čiže rozhodná väčšina. Slovenský ráz obce v tom čase je teda nepopierateľný. K tomu však, aby sme našli odpoveď na pomerne vysoký počet presídlencov na Slovensko, musíme sa zmieniť o mimoriadnej udalosti, o traume, ktorá ohromila obec počas II. svetovej vojny. Spomedzi obcí župy ani jednu nepostihli také straty na majetkoch občanov, ale hlavne na ľudských životoch. Sovietske veliteľstvo v prvý vianočný deň, 25. decembra 1944, vyhlásilo Kestúc za bojové územie a každého evakovalo do susedného Čívu. Domy ostali síce nepoškodené, ale obyvatelia, ktorí sa vrátili z Čívu, nenašli v nich takmer žiadnu stravu. Vojaci bez výnimky vykradli každý dom, nezobrali iba všetky potraviny a domáce zvieratá, ale odniesli aj väčšie-menšie predmety, nástroje i kusy nábytku. Ešte krutejšia rana zasiahla obec, keď 30. decembra 1944 pod zámienkou „máľenkej rabóty“ odvliekli z nej 400-450 práceschopných mužov. O počte odvlčených kolujú rôzne údaje. Notár obce **Béla Rózsa** vo svojom hlásení zo dňa 18. marca 1946 píše nasledujúce: „*Hmotné straty obyvatelia obce časom môžu nahradiť, ale oveľa smutnejšie sú okolnosti, že 30. decembra 1944 ruské vojsko odvlieklo na vojenské práce 480 práceschopných mužov, z ktorých doposiaľ je asi 300 ešte stále preč, a o ktorých sa do dnešného dňa nič nevie. Tí, ktorí prišli domov, sú zdravotne natolko v zlom stave, že by si vyžadovali dlhé, starostlivé ošetrovanie a oddych, ale na toto, žiaľ, zatiaľ nemajú žiadnu možnosť... Pre veľkú biedu musia opäť pracovať v baniach... Medzi odvlčenými sú hlavne otcovia, hlavy rodín, čo veľkú biedu v obci len ďalej zvyšuje.*”

Skoro každá kestúcka rodina niekoho stratila, manžela, otca, syna alebo brata. Sovietske zajatie neprežila ani polovica odvlčených. Starší nad 30 rokov a mladší ako 20 rokov takmer všetci zahynuli v gulagoch na Sibíri. V čase zrodzenia sa listu kestúckeho notára maďarská i slovenská tlač a rozhlas sa už zaoberali výmenou obyvateľstva. Jednou z hlavných neoficiálnych argumentov v Kestúci bolo práve

odvolávanie sa na to, že zajatci s československým štátnym občianstvom sa vrátia zo zajatia skôr ako maďarskí občania.

Pod vplyvom propagandy a nesmiernej biedy boli viaceré ženy nútené rozhodovať samy o tom, či sa presídlia, alebo nie. V menoslove presídlených rodín je ako hlava rodiny zapísaných 18 žien zamestnaných v domácnosti, ktoré spolu so svojimi deťmi sa pokúsili o nový život v novej vlasti. Medzi presídlencami nájdeme aj veľmi chudobné maďarské rodiny, členovia ktorých však dokonale ovládali kestúcke slovenské nárečie.

Prvý transport presídlencov odišiel z Kestúca 13. júna 1946. Táto udalosť je zachytená aj v zápisnici zasadnutia kestúckeho zastupiteľského zboru: „*Na základe československo-maďarskej dohody o výmene obyvateľstva sa presídlenie dobrovoľne prihlásených Slovákov na Slovensko začalo 13. júna. Z Kestúca, Čivu, Dágu a Šárišápu slovenskými nákladnými autami odviezli presídlencov. Presídlenci si mohli zobrať so sebou všetky hmutelnosti, ba aj všetok dobytok... Presídlenie z maďarskej strany kontrolovali policajní komisári. Presídlencov previezli na Slovensko cez komárňanský most.*”

Ihneď po odchode prvého transportu presídlencov sa narušila činnosť verejnej správy obce. Na Slovensko odišiel aj richtár a niekoľko členov aparátu obecnej správy, medzi nimi i zástupcovia komunistickej a sociálnodemokratickej strany. Na mimoriadnom zasadnutí obecného zboru 12. septembra 1946 sa zúčastnil aj okresný hlavný notár, pretože išlo o voľbu nového richtára. Spomedzi troch kandidátov – Jána Nadkutihó, Štefana Navratila a Lukáša Šimoneka – sa členovia obecného zboru rozhodli pre Jána Nadkutihó. Na tomto zasadnutí zbor vyznačil aj jeden z opustených domov pre prvú maďarskú rodinu, ktorá prišla zo Slovenska z obce Obid. Do Kestúca sa zo Slovenska prisťahovalo spolu iba šesť rodín z obcí Obid a Gbelce, nachádzajúcich sa neďaleko Štúrova. (Dnes tu už z nich nebyva ani jedna, časom vymreli alebo sa odsťahovali.)

Výmena obyvateľstva vyvolala veľký ohlas aj v župnej tlači. V prvom augustovom čísle r. 1946 sa úvodník týždenníka *Szabad*

Esztergom Vármegyei Híradó zaoberal odchodom kestúckych rodín. V ňom môžeme čítať nasledujúce: „*Dlhý rad nákladných áut stojí na Námestí hrdinov, naložených nábytkom, šatstvom, zvieratami a... ľuďmi. O niekoľko hodín sa karavána áut vydá na cestu, odvezie dobrovoľne sa prihlásených Slovákov z Maďarska do Československa. Na autách sa tlačia robotníci so smutnou tvárou, mozolnatými rukami, ktorí teraz odchádzajú do novej vlasti a tu nechajú starú, ktorá im nebola najlepšia, ale bola dobrá cez stáročia. Teraz odchádzajú v nádeji, že tam, kam idú, sa im dostane väčší kus chleba.*” Konečné vyznenie úvodníka je však obava o násilne vystahovaných Maďarov zo Slovenska, o čom svedčí aj otázka, že „pre nich kto pošle nákladné autá?”

Aj napriek prekážkam, odhováraniam a zastrášovaniu zo strany maďarských úradov sa z Kestúca presídlilo spolu 368 osôb, z toho sa k presídleniu podpísalo 123 osôb ako hlava rodiny. Z týchto najviac tvorili baníci: bolo ich presne 50. Počet robotníkov činil 29, zamestnaných v domácnosti – ako sme už spomenuli – bolo 18 (vdovy i ženy, manželia ktorých boli v sovietskom zajatí), remeselníkov bolo 8 a roľníkov iba 5. Okrem týchto v zozname presídlených nájdeme aj farára, žandára, fotografa, vychovateľku a predstaviteľov iných povolání. Najviac kestúckych rodín sa dostalo do Búču (neďaleko Štúrova), vzdialeného na necelých štyridsať kilometrov od ich pilišského rodiska. Prišlo tam okolo 40 rodín, prevažne remeselníkov, roľníkov a niekoľko baníckych rodín. Samozrejme, väčšina baníckych rodín sa presťahovala do banských miest Handlová i Nováky. (Mnohí z nich tam však dlho nevydržali, o čom sa zmienime neskôr.) Spomedzi kestúckych presídlených rodín aj v súčasnosti viaceré žijú v Marcelovej (asi 18 rodín), vo Svodíne, Obide, v Bátorových Kosihoch (vtedajší názov Vojnice), v Hornej Kráľovej, v Dunajskej Strede a v iných osadách južného Slovenska.

Napriek pomerne vysokému počtu repatriantov národnostný ráz Kestúca sa podstatne nezmenil. Zo 76 opustených domov – ako sme už spomenuli – iba 6 obsadili do obce sa prisťahované maďarské rodiny. Ostatné domy, okrem budovy novozaloženej materskej školy

a klubu komunistickkej strany, boli pridelené príbuzným presídlených sa rodín.

Kestúc počas výmeny obyvateľov opustilo necelých 14 percent obyvateľov, čo je v porovnaní s dolnozemskými osadami, kde sa tento pomer pohyboval medzi 30- až 80-percentami, skromnejšie. Keď však berieme do ohľadu aj straty na ľudských životoch tesne po vojne, Kestúc zasiahli silné oslabenia a ťažké rany, ktoré sa dodnes nezahojili.

Od výmeny obyvateľstva medzi dvoma krajinami uplynulo šesťdesiat rokov. Prevažná väčšina presídlených dospelých už nežije. O tom, čo ich čakalo v novej vlasti, akým smerom pokračoval ich osud, či sa splnili ich očakávania a nádeje, dnes už zväčša majú spomienky iba deti presídlených. My sme v Búci mali česť stretnúť sa so vzácnou rodáčkou, informátorkou **Helenou Karovou**, ktorá ako dospelá opustila Kestúc a živo sa pamätá na udalosti tamtých čias pred šesťdesiatimi rokmi.

Helena Karová, rodená Bujnová

Privítala ma s láskavým úsmevom na tvári, s akým sa len rodáci môžu zdraviť, a to aj vtedy, keď sa predtým nikdy nestretli. Spomienky na rodnú obec a na mnohých spoločných známych nemali konca-kraja. Keď však začala hovoriť o udalostiach presídlenia sa, jej tvár zväžnela.

„Pamätám sa, že v štyridsiatom šiestom, keď nás začali volať na Slovensko, pokoj dediny podľa mňa nikdy nebol natoľko narušený, – spomína Ilča néna, ako ju Búčania volajú. – Na plotoch i na stenách domov samé plagáty, pekné farebné, aké Kestúčania predtým sotva videli. Na nich nápisy: „Matka vás volá!“ „Vráťte sa domov, prídete k svojim!“ a podobne. Rozdávali sa aj letáky a ľudí agitovali aj v robotníckom dome, len aby sa presídlili. My sme sa prihlásili.“

Helena Karová nezamľčí ani to, že ona osobne by sa veru nebola presídlila, lebo jej rodičia o odchode nechceli ani počuť. Svokor a svokra však naopak, tých by nebolo zadržalo nič na svete, bez vá-

hania podpísali prihlášku. Všetmožne chceli ísť na Slovensko, i za cenu prípadného nepriaznivého narušenia ich majetkových pomerov. Príklad rodičov nasledoval aj ich syn, čiže jej manžel.

„Mala som dvadsať rokov a bola som len šesť mesiacov vydatá,“ pokračuje pani Karová. „Čo som mohla robiť? Miesto ženy je pri svojom mužovi, takže som privolila aj ja. Obrovité nákladné auto prišlo pre nás a previezlo nás cez komárňanský most na Slovensko. Keď sme došli do Handlovej, prideliili nám taký dom, ktorého som sa celkom vylakala. Toto je dom? – pýtala som sa. Okná mal malilinké, dvere železné. Ježišmária, veď to vyzerá ako berka (väznica). Ja tu veru neostanem, povedala som a rozplakala som sa. Neplačte, pani, upokojoval ma jeden pán, asi pracovník tamojšieho Osídľovacieho úradu. Oproti je dom vysídlenej nemeckej rodiny, povedal mi. Dostanete ten. Tak sa aj stalo, ale aj ten dom bol skôr len domček s izbou, kuchyňou a pivnicou. Bolo to veru skromné bývanie.“

Pobyt rodiny Karovcov v Handlovej trval iba poldruha roka. Vtedy manžel utrpel v miestnej uhoľnej bani ťažký úraz na hlave a bol prevezený do nemocnice v Turčianskom Sv. Martine.

„Viliama som tam navštívila a len o jedno-jediné som ho prosíkala, aby mi slúbil, že keď sa uzdraví, odídeme z Handlovej. Baňa je prevelice nebezpečné pracovisko, to sme vedeli ešte z Kestúca. Tak sa aj stalo. V tom čase, v štyridsiatom ôsmom, prišli z Kestúca do Búču svokor a svokra a po nich nám moji rodičia poslali z Kestúca kravu, sviňu i dobré kestúcke víno. Z Handlovej sme sa teda nastahovali sem do Búču k svokrovcom do jednej izby. Tu sme žili necelé dva roky a potom sme sa pustili do výstavby vlastného domu. Kúpili sme si pozemok a postavili tento dom, v ktorom sedíme. V päťdesiatom roku z hlíny. Vtedy tu každý staval len z tohto materiálu.“

Rodina Karovcov v Búči, nakoľko jej prideliili pôdu ako aj iným presídlencom, začala hospodáriť. Toto obdobie však dlho netrvalo, lebo aj tu nadišiel čas kolektivizácie poľnohospodárstva. Aj ona s manželom vstúpili do družstva, ale kvôli deťom dlho tu pracovať nemohla, musela s nimi ostať doma. Aj takto pri štyroch deťoch mala roboty

neúrekom. Roky plynuli jeden za druhým a naraz začali prichádzať na svet vnúčatá. Dcéry ju prosili, aby nešla naspäť do družstva, ale aby sa starala o vnúčatá, aby im takto pomáhala. A keď aj vnúčatá začali chodiť do školy a bola by mohla ísť pracovať do družstva, ochorela.

„Pre chorobu mojej robote bolo koniec,“ pokračuje tetka Karová. „Ostarli sme, natrápili sme sa, hlavne, keď sme stavali dom. Pre nejakú administratívnu chybu sme nedostali žiadnu pomoc, ani len pôžičku nie. Ale chvála Pánu Bohu, aj bez pôžičky dom vyrástol zo zeme a žili sme v ňom, vychovali sme tu svoje deti. Mordovali sme sa, ako sme len mohli, ale na deti sme vždy hľadeli. Chceli sme, aby chodili do slovenskej základnej školy. Nakoľko v Búči bola len maďarská, museli denne dochádzať do susedných Vojnic, ktoré sa teraz nazývajú Bátorovými Kosihami. Zo syna sa stal automechanik, jedna dcéra je osvetovou pracovníčkou, títo sa odsťahovali z Búču, a dve ďalšie dcéry ostali pracovať tu v družstve. Jedna z nich, najstaršia, na moje najväčšie trápenie, po ťažkej chorobe pred rokmi zomrela.“

Pani Karová v súvislosti s presídlením dnes už nemá horkosť v srdci. Nezabudla však na tie nesmierne ťažkosti, ktoré ju sprevádzali počas rokov, keď pri výchove svojich detí nemala takmer žiadnu pomoc. Čo ju však najviac trápilo bola skutočnosť, že celých deväť rokov ju nepustili navštíviť rodičov a vôbec príbuzných v Kestúci. Ani na svadby, ani na pohreby nemohla ísť.

„Mrhavé časy to boli, zle na ne aj myslieť,“ hovorí. „Dnes je to už celkom ináč. Už slúži aj most medzi Štúrovom a Ostrihomom, môžeme sa navzájom navštevovať. Len to je chyba, že tých príbuzných je čoraz menej. Dávno som sa vyrovnala aj s týmto a s pokorou znášam to, že po smrti manžela som ostala v tomto veľkom dome sama-samučká. Srdce mi však obrieva prítomnosť detí, keď ma navštevujú, a veľkú radosť mám aj z desiatich vnúčat.“

Keď sa lúčim s mojou informátorkou-hostiteľkou, s láskavým úsmevom mi nalieva do pohára červené domáce víno s poznámkou: „Na zdravie! Je akurát také, aké je aj kestúcke víno.“

Vedúci strediska Gabriel Kara

Býva na okraji Búču vo vlastnom, pekne a vkusne zariadenom rodinnom dome. Šesťdesiatdvaročný vedúci strediska Regionálnej správy ciest obvodu Gbelce mi ukazuje všetky dokumenty týkajúce sa presídlenia jeho rodičov i starých rodičov z matkinej strany. Dostal ich od svojho otca, aby ich postrážil, aby nezabudol na korene svojich predkov a na to, za akých okolností sa presídlili. Sú to dokumenty týkajúce sa hlavne majetkových pomerov dvoch rodín v Kestúci a potom tu v Búči, v novom bydlisku.

„O presídlení sa našej rodiny na Slovensko rozhodli vlastne starí rodičia Vitekovci,“ hovorí náš hostiteľ. *„Oni boli v tejto veci rozhodní, nekompromisní. Prihlásili sa medzi prvými, avšak to je už iná záležitosť, že na presídlenie museli čakať takmer dva roky. Nemotivovali ich prípadné sociálne výhody, veď na Kestúci mali majetok, dom a role. Ako som to vybral z rozprávania otca, starí rodičia sa jednoducho chceli vrátiť na Slovensko, verili slovám agitátorov, verili v krajší zajtrajšok v novej vlasti. Nakolko moja matka silou mocou chcela držať so svojimi rodičmi a ani otec nebol proti, i my sme sa dostali na listinu presídlencov. Moji rodičia r. 1948 tiež zanechali na Kestúci dom, veľkú záhradu a kúsok role. Čo je však podstatnejšie, otec zanechal aj isté pracovisko. Bol banským zámočníkom v dorockých uhoľných baniach. Aj toto viem od otca, ja sa na tieto okolnosti nemôžem pamätať, mal som iba štyri roky, keď sme sem došli.“*

Na čo sa aj G. Kara dobre pamätá, to je bývanie ich rodiny. V Kestúci zanechali slušný dom, tu dostali jednu jedinú maličkú miestnosť o rozmere trikrát štyri metre, ktorá bola zároveň spálňou, kuchyňou i komorou. Otec, nakolko v Búči i na okolí si nenašiel prácu, v počiatoch pracoval ako zámočník vo Vrútkach pri Martine a neskôr v Bratislave. Týždenne dochádzal k rodine. Keď sa potom v obci založilo družstvo, aj jeho zamestnalo ako traktoristu a neskôršie ako kováča.

„Nakoľko sme s bývaním boli veľmi nespokojní, družstvo ponúklo otcovi prácu na samote, na tzv. Čekeš tani, kde bol slušný rodinný dom, pravda, bez elektriny a vodovodu,“ pokračuje. „A navyše táto samota bola vzdialená od obce takých päť-šesť kilometrov. Odtiaľ som chodil bicyklom do školy do Búču, potom rok do Štúrova a dva roky do Bátorových Kosíh. Boli to veru ťažké roky. Keď obecný výbor začal predávať pozemky, rodičia ani chvíľku neváhali. Kúpili si stavebný pozemok a v roku 1958 sa zo samoty nastahovali do dediny, do pekného priestranného domu. Veru, desať rokov uletelo, kým sa nám dostalo slušného bývania. V našom prípade sa teda nerealizovala zásada, že „aký dom máš tu, taký dostaneš tam“. Tu nás potom so sestrou s láskou vychovali.“

Gabriel Kara po skončení základnej školy sa v Nových Zámkoch vyučil za zámočníka a automechanika. Dlhé roky pracoval ako auto-mechanik v Štúrove a od r. 1983 až po dnešok zastáva v Regionálnej správe ciest funkciu vedúceho strediska. Medzitým však skončil večernú strednú školu strojársku.

„Mojím domovom je Búč a mojou vlasťou Slovensko,“ hovorí G. Kara, keď sa ho pýtam na jeho vzťah ku Kestúcu. „Všetko, čo vyplňa môj život, sa viaže k týmto miestam. V mojom srdci však má preveliké miesto aj rodný Kestúc a vôbec Maďarsko, ktoré vďaka blízkosti a štúrovskému mostu na Dunaji často navštevujem. Mám tam príbuzných, ktorí občas aj mňa prídu pozrieť. Tieto stretnutia sú vždy veľmi očakávanými a radosťnými udalosťami v mojom živote. Naša rodina je dvojjazyčná, manželku mám Maďarku. Dvaja synovia stredné i vyššie vzdelanie získali v slovenských školách, ale o nič horšie nevedia maďarsky ako slovensky. My sme teda všetci doma v oboch jazykoch i v oboch krajinách.“

Gabriel Kara je známou a ctenou osobou v Búči. Spolu s manželkou Katarínou, ktorá pochádza z Bátorových Kosíh, ako veriaci katolíci majú veľkú zásluhu na tom, že Búč už dva roky má vlastný katolícky kostol. Pred dvoma rokmi sa splnila dávna túžba katolíkov prevažne kalvínskeho Búču, a to vďaka hlavným iniciátorom Karovcom. Počet katolíkov v obci sa značne zvýšil v rokoch 1946-48, keď sa sem presídlilo asi štyridsať kestúckych katolíckych rodín. Karovci

v záujme čím skoršieho vybudovania kostola robili všetko, čo len bolo potrebné. Uchádzali sa o podpory, organizovali dobrovoľné zbierky a vybavovali rôzne potrebné povolenia. G. Kara celý čas zastával funkciu stavbyvedúceho a vôbec sa nešetril: zabezpečoval stavebný materiál, pomocných robotníkov, organizoval podnikateľov, slovom koordinoval všetky stavebné práce. A výsledok sa dostavil – behom ôsmich-deviatich mesiacov bol kostol takmer celkom dobudovaný. Vianočné sväté omše r. 2004 sa konali už v novom kostole, za čo je takmer 380 katolíkov Búču, medzi nimi i kestúcki presídlenci, vďačných manželom Karovcom. O nerušenú činnosť kostola sa, pochopiteľne, starajú oni.

Staviteľ Štefan Valkoun

Býva na okraji starobylej Nitry, v časti Kynek, v úhľadnom rodinnom dome, ktorý si postavil sám, takpovediac vlastnými rukami. Vo vkusne zariadenej obývačke mi ukazuje vopred pripravené rodinné dokumenty o presídlení sa starých rodičov i vlastných rodičov Valkounovcov.

„Bieda a národnostný útlak nielen po druhej svetovej vojne, ale dávno predtým postupne vyhánali Kestúčanov do sveta. Môj starý otec Matej Valkoun s mnohými inými Kestúčanmi pracoval v uhoľných baniach v severnej časti Francúzska. Pravda, z Francúzska sa vrátil, ako aj mnohí iní. Natrvalo opustil Kestúc a presídlil sa do Búču až 30. novembra 1948. Bol murárskym majstrom – ako i jeho štyria synovia – a svojou murárskou prácou poznačil obidve dediny, ba začiatkom 20. storočia spolu s manželkou viac rokov pracoval aj na stavbách v Budapešti. V Búči napríklad v kalvínskom cintoríne postavil pomník obetí prvej a druhej svetovej vojny a veľa tunajších rodín, medzi nimi i kestúckych, je mu dodnes vďačných za kvalitnú a náročnú murársku robotu.“

Rodičia Štefana Valkouna, ktorý mal vtedy iba pätnásť mesiacov, boli medzi prvými odvážnymi, ktorí sa rozhodli natrvalo opustiť Maďarsko a presídlíť sa do Československa. Z dokladov sme

zistili, že presídlenie rodiny Štefana Valkouna st. sa realizovalo 14. júna 1946 transportom so značkou S-05001 do baníckeho mesta Handlová. Členovia rodiny Valkounovcov týmto dňom nadobudli československé štátne občianstvo. Otec pracoval v uhoľnej bani ako banský technik, projektoval a realizoval vetracie šachty. Nakoľko bol privyknutý bývať v rodinnom dome, mať veľkú záhradu a vinohrad, necítil sa dobre v mestskom prostredí. Požiadal preto Úrad osídľovacej komisie, aby mu vyznačil inú lokalitu. (S podobnou prosbou nebol sám.) Takto sa rodina r. 1948 dostala do Búču, kde spočiatku bývala za skromných podmienok v malom dome so slamennou strechou. V r. 1952 štát jej potom postavil nový rodinný dom ako náhradu za dom nechaný v Kestúci. Ale ešte predtým okresné i miestne orgány videli v Štefanovi Valkounovi vhodnú osobu, ktorá dokáže zorganizovať v obci Jednotné roľnícke družstvo (JRD). Nakoľko jazykové bariéry mu neprekážali v práci v maďarskej obci, veď okrem slovenského materinského jazyka dokonale hovoril aj maďarsky a francúzsky a na slušnej úrovni nemecky i rusky. Podarilo sa mu na vlastnú stranu postaviť aj protivníkov, riaditeľa maďarskej školy a kalvínskeho farára, a tým svoje poverenie úspešne realizoval.

„Takto môj otec založil družstvo štvrtého typu a zvolili ho za jeho prvého predsedu,“ pokračuje môj hosťiteľ. *„Jeho prvou úlohou ako stavbára bolo naprojektovanie maštali a za hmotnej pomoci štátu aj ich vybudovanie. Mladučké družstvo takto nadobudlo kravín, koniareň a sušiareň tabaku, ktorá zároveň slúžila i kultúrnym cieľom. Otec naprojektoval aj skleník a dal postaviť slepačiu farmu z drevených barakov. Ďalej bol iniciátorom výstavby futbalového ihriska na spôsob amfiteátra a obliekarne pre hráčov. Neďaleko ihriska na jeho podnet vybudovali i malé jazierko pre vodné športy. V obci sa ešte pred vojnou začala výstavba katolíckeho kostola. Nakoľko jeho dostavanie bolo v tom čase ireálnou záležitosťou, otec na jeho základy naprojektoval veľký kultúrny dom, ktorý slúžil, a i dnes slúži, kultúrnym i zábavným účelom. Tu dostalo miesto aj kino a tu nacvičoval divadelný ochotnícky súbor slovenské i maďarské divadelné hry. Len pre zaujímavosť spomeniem, že tu vystupovali aj poprední*

maďarskí umelci, napríklad aj Hanna Honthyová, a pravidelne sem prichádzalo aj Komárňanské maďarské oblastné divadlo M. Jókaiho.”

K menu otca Štefana Valkouna sa viaže aj založenie poľovníckeho spolku, ktorý sa behom krátkeho času rozrástol na 30-členný kolektív. Popri tejto mnohostrannej a neľahkej organizačnej práci chodil na školenia a kurzy do Bratislavy. Musel si obhájiť stavebnú kvalifikáciu (paliera-staviteľa) z Maďarska, aby mohol projektovať objekty podľa československých noriem. R. 1952 odovzdal post predsedníctva družstva svojmu zástupcovi, lebo ho nadriadené orgány premiestnili do Štúrova na Okresný národný výbor na odbor výstavby a jeho úlohou bol patronát nad poľnohospodárskymi družstvami v okrese, hlavne napomáhanie realizácie výstavby rôznych poľnohospodárskych objektov. Popri práci na okrese zhotovoval pre občanov v Búči projekty rodinných domov, z ktorých behom rokov vzniklo viacero nových ulíc. Neskôr, v r. 1957, sa dostal do novej firmy Agroprojekt Nitra a tu zastupoval Štúrovský okres ako vedúci pracovník až do r. 1962, keď utrpel ťažký úraz na nohe, ktorý mal potom tragické následky: r. 1964, než by bol nastúpil na liečenie, náhle zomrel.

„Môj otec je jedným z tých prinavrátených Slovákov, ktorí sa dostali na čelo hospodárskeho života a mal rozhodné slovo aj vo verejnej správe svojho nového bydliska. Počas poldruha desaťročia, ktoré prežil v Búči, vždy sa snažil pomáhať jeho obyvateľom. A to aj vtedy, keď jeho pracovisko nebolo v obci. Aj protivníci vždy uznávali, že takmer z ničoho on vybudoval silné základy JRD, ktoré sa potom v neskoršom období stalo jedným z najlepších v celom okrese. A ním bolo až do konca osemdesiatych rokov, potom sa všetko zmenilo,“ dodal s trpkosťou Štefan Valkoun. *„Môj život ani zďaleka nebol taký rušný ako život môjho otca. Pravda, aj doba bola už konsolidovanejšia. Po skončení základnej školy som sa v Kremnici vyučil za murára a potom v Bratislave som vyštudoval strednú priemyslovku. Osud ma r. 1969 odviaľ do Nitry, kde som si založil rodinu. Za prácou som však naďalej chodil do hlavného mesta, kde som sa podieľal na výstavbe rôznych objektov, medzi nimi na mestskej časti*

Petržalka a Devínskej Novej Vsi. Tu som zastával funkcie stavbyvedúceho a hlavného stavbyvedúceho.”

Aj do života Štefana Valkouna prišli novšie a náročnejšie úlohy. Ako zamestnanec Pozemných stavieb Nitra od r. 1989 pracoval celých jedenásť rokov v zahraničí. V Kazachstane v meste Aksaj ako stavbyvedúci realizoval výstavbu sídlisk s deväťposchodovými budovami, potom pracoval pri rekonštrukcii letiska. Zahraničná práca pokračovala v Ingušsku, kde sa podieľal na výstavbe nového hlavného mesta Magas. V meste Nazran postavil futbalový štadión s bežeckou dráhou i kurtami v medzinárodnej norme. Rad ním postavených objektov spestrili aj zábavné a pohostinské podniky. V ruskom Orenburgu 41 rodinných domov a dva hotely svedčia o kvalitnej práci stavbyvedúceho a vôbec slovenských stavbárov.

„Kestúc je mojou rodnou obcou,” vyznáva Štefan Valkoun. „Dôkladnejšie som ho spoznal však až za mladi, keď sme už mohli chodiť na návštevy k tamojším príbuzným. Moje rodisko, jeho prírodné krásy, krásne pilišske hory, Kláštor, vinice pod skalami a pivnice na okraji obce sa hlboko vryli do mojej pamäti. Vždy, keď zavítam do Kestúca, od toľkej krásy mi radosť ohrieva srdce. Chystám sa do dôchodku a verím, že aj na Kestúc budem mať viac času. Musím ho mať.”

Mgr. Katarína Valovičová, rodená Velmovská

Sme v Štúrove, na sídlisku, na ôsmom poschodí činžiaku. Z balkónu pekne a vkusne zariadeného bytu dovidieť na časť kestúckeho chotára, na kúsok Bílej a Veľkej skaly. Katarína Valovičová spolu s manželom Jozefom, ktorý pochádza z Čívu, môže mať takto denne trebárs aj viackrát „kontakt” so svojím rodiskom. Svoje spomienky na Kestúc, veď som sem prišiel kvôli nim, mi ochotne odovzdáva písomne. Už dávnejšie ich napísala a poslala do nášho kalendára na tento rok, kde boli čiastočne uverejnené.

„Naša rodina, rozvedená matka s dvoma dcérami, sa presídlila na Slovensko r. 1946, a to do Handlovej,” spomína Katarína Valovičo-

vá. „Mala som vtedy iba päť rokov, ale do mojej pamäte sa nezmazateľne vryl vtedajší biedny stav rodiny v Kestúci, v ktorej hlad bol denným hosťom. Spomínam si, ako som cez deravý plot žobronila od suseda, poštára Gažiho: „Daj mi bobicu“. Do malých spojených ručičiek mi po lyžiciach dával hustú fazuľovú polievku. Doma najčastejším jedlom bola zapražaná a cesnaková polievka so zámelkami, sviatočný zákusok – gerhen z kukuričnej múky. Našou živiteľkou bola koza. Z tejto biedy nás vyťahla vidina lepšieho života v novej vlasti, na Slovensku. Matka-vlast volala svoje roztratené deti späť do svojho lona. Bieda a silná maďarizácia a také poznámky, že „maďarský chlieb žerieme a slovensky brešeme“ mamku vyburcovali a medzi prvými sa prihlásila na presídlenie. Pamätám sa, ako som vyhadzovala milióny a miliardy pengö z nákladného auta, ktoré nemali takmer žiadnu kúpnu cenu. Z matkiných súrodencov odišiel aj brat Adam, ostatní: Palo, Jožo a Marča ostali. Starí rodičia tiež prišli na Slovensko a so strýkom Adamom sa usadili v obci Búč.“

Prvé miesto presídlenia rodiny Velmvskej bola Handlová, ktorá nespĺnila predstavy kestúckych presídlencov. Bývali v mestských bytoch, v činžiakoch, bez záhrady, bez rolí a viníc. Necítili sa tu dobre, chýbalo im dedinské prostredie, v akom žili na Kestúci. Po dvoch rokoch osídľovací úrad štrnástim kestúckym rodinám umožnil presťahovať sa na južné Slovensko, do maďarskej obce Marcelová.

„Roky v Handlovej mi utkveli v pamäti už viacej,“ spomína Katarína Valovičová. „Tu som začala chodiť najprv do materskej a potom do základnej školy. Moje vzdelanie prebiehalo spisovnou slovenčinou. Horšie to bolo so sestrou, ktorá bola o sedem rokov staršia. Jej neznalosť spisovného jazyka bola veľkou prekážkou v učení. V Marcelovej mamka začala pracovať v družstve a ja som pokračovala v učení sa v osemročnej škole.“

Rodina aj tu žila za ťažkých podmienok. Majetok, ktorý jej bol pridelený, bol síce väčší než čo zanechala v Maďarsku, rozdiel však musela postupne splácať a navyše aby mohla gazdovať, musela si vybrať tzv. „Zelený úver“. Bola to pôžička na nákup osiva a poľnohospodárskych strojov, čo znamenalo ďalšie zadĺženie rodiny. Samostatné

hospodárenie netrvalo dlho, lebo sa založilo JRD a matka Kataríny sa stala jednou z jeho zakladajúcich členov. Týmto družstvo zhltnulo celý majetok rodiny: role, stroje i všetok dobytok.

„Počiatky v družstve boli veľmi ťažké,“ pokračuje naša hostiteľka. „Z nízkych plátov sa veru ťažko dalo vyžiť. Mali sme však veľkú záhradu a domáci rozpočet sme si prilepšovali predajom ovocia, ktoré mamka vozila do Komárna autobusom. Všetci sme oberali čerešne, višne, marhule, slivky a všetko, čo nám záhrada rodila. Privykla som si na poľnohospodárske práce, aj na tie najťažšie. Medzitým som študovala. Po základnej škole som v štúdiu pokračovala na strednej škole v Komárne. Bola to drina. Denne dochádzať 20 km do školy, popoludní práca v záhrade a noc mi bola určená na učenie. Po maturite som dostala možnosť pracovať ako poľnohospodárska robotníčka v družstve. Tamojší ľudia sa mi vysmievali, vraj k okopávaniu nie je potrebná maturita. Ako Slovenka v maďarskej dedine nemala som šancu umiestniť sa v žiadnom úrade. Zmena v mojom živote nastala až r. 1958, keď som sa stala zastupujúcou učiteľkou. Pre finančnú nesolventnosť rodiny o ďalšom štúdiu som nemohla ani snívať. Keď sa však r. 1959 otvoril Pedagogický inštitút v Nitre, tajne som si podala žiadosť a bola som prijatá. Nakoľko ma rodina nemohla finančne podporovať, musela som sa tak učiť, aby som dostala prospechové štipendium.“

Dávny sen mladej Kataríny – stať sa učiteľkou – sa uskutočnil. Celých 31 rokov sa venovala vysnívanej práci. Jej život – ako sa zmienila – nebol rozprávkovým schodišťom vedúcim na piedestál. Koľkokrát v živote vyletela ako sokol a vracala sa ako slimák, čo mu rozmliaždili ulitu. Vzlety a pády, radosť a žiaľ v neustálom striedaní, taký bol jej osud.

„Dnes už ako dôchodkyňa spomínam, akú trasu som vlastne za tých 65 rokov prešla. Z verejného života som sa dodnes neutiahla: aktívne pracujem v Matici slovenskej. Že čo ma ešte dnes spája s Kestúcom, do ktorého som sa pre známe povojnové obmedzovania dostala opäť až ako 18-ročná? Rodina mi tam pomaly vymiera. Aktívny styk udržujem so sesternicou Markou Šrutekovou. Sme si veľmi blízke. Moja mamka

zomrela pred dvadsiatimi rokmi a tak som sa citovo upla na jej mamu, ktorá ma mala rada ako vlastnú dcéru. Žiaľ, už tiež nie je medzi nami. Kestúc je moje rodisko, moja dedovizeň. Tu pod Pilišom sa narodili moji rodičia, starí rodičia a prarodičia, no domovinou mojou sa stalo Slovensko. Na Slovensku som vyrástla, prežila svoj produktívny vek a tu som aj zostarla. Nevieť si predstaviť život nikde inde. Veľmi dobre si viem predstaviť Slovensko bez seba, alebo hocikoho iného, ale seba bez Slovenska si neviem predstaviť.”

Nám, potomkom presídlených a nepresídlených sa Slovákov, ostáva už iba zamyslieť sa v súvislosti s výmenou obyvateľstva nad mienkou popredného slovenského historika Štefana Šutaja, s ktorou nás oboznámil na Sympóziu o Slovákoch v Maďarsku v Békešskej Čabe r. 1993. Tu povedal nasledujúce: „*Po tomto kroku (výmene obyvateľstva), ktorý v podstate dokumentoval záujem Slovenska o Slovákov v Maďarsku, nastalo dlhé obdobie negativistickej politiky voči Slovákom v Maďarsku zo strany slovenských a československých úradov. Skončila sa výmena, skončil sa záujem. Slováci zostali napospas osudu...*”

Nuž, zamyslime sa aj nad touto novšou, bolestnou kapitolou histórie našej Slovače.

Literatúra:

József Kugler: Presídlenie sa Slovákov z Maďarska. História 2002/2.

Dejiny Kestúca. (Školská príručka). Red. Paula Radovičová. Kestúc 2001.

András Ortutay: Slovenská výmena obyvateľov v Kestúci. Limes 1992. 1. č.

Sloboda. Ročníky 1946, 1947.

Slovenský kalendár na rok 1948. Vydal Zväz Slovanov v Maďarsku.

275 rokov Békešskej Čaby. Slovenský výskumný ústav. Békešská Čaba 1995.

Kestúcke roky pána farára Jozefa Šrobára

Spomienka na verejného činiteľa a cirkevného hodnostára

Meno kestúckeho rímskokatolíckeho kňaza **Jozefa Šrobára** som prvýkrát počul začiatkom päťdesiatych rokov minulého storočia od svojich starých rodičov: spomínali ho iba v dobrom aj po vyše tridsiatich rokoch, ako odišiel z *Kestúca*.

Akoby neboli mysleli na neho s láskou, veď on ich sobášil a krstil aj ich deti. Môjho otca v roku 1912 a matku o dva roky neskôr, v roku 1914. Môj starý otec z matkinej strany vedel, že jeho brat „*bol veľikým človekom*” na Slovensku. Áno, starší brat J. Šrobára bol **Vavro Šrobár**, ústredná postava slovenskej politiky počas prvej Československej republiky, prvý splnomocnený minister pre správu Slovenska, lekár, pedagóg, publicista, spisovateľ a národovec.

O kestúckom katolíckom farárovi J. Šrobárovi som sa neskôr viac dozvedel z cestopisu známeho slovenského spisovateľa, klasika **Jozefa Gregora Tajovského** „*Z Martina na Kestúc*”. Spisovateľ bol v roku 1902 cez trojdňové turíčne sviatky v Kestúci hosťom Jozefa Šrobára. O tejto udalosti sa ešte neskôr zmienime.

Dnes už v máloktorých kestúckych rodinách spomínajú meno pána farára J. Šrobára. Generácie, ktorým bol dušpastierom, už vymreli, a tí niekoľkí, ktorých krstil, si naňho pamätať nemôžu už ani preto, lebo z Kestúca odišiel po takmer dvadsaťročnom pôsobení v r. 1919. Hádám i pre toto je oprávnené spomenúť si na človeka, ktorý – Tajovského slovami – zdokonaľoval Kestúčanov vo viere a podnecoval ich „*zachovať i ďalekým potomkom svoju reč slovenskú*”.

Jozef Šrobár sa narodil 4. decembra 1873 v obci *Lisková* v okrese Liptovský Mikuláš v pokrokovej rímskokatolíckej richtárskej rodine. O jeho rodine a detstve vieme pomerne veľa z monografie brata Vavra Šrobára „*Z môjho života*”, ktorá vyšla

v Bratislave r. 1946. Z nej sa môžeme dozvedieť, že matka Mária, rod. ŠefferoVá-Dvorská (1839-1900) dala život dvanástim deťom. Päť z nich zomrelo v prvom roku života. Rodičia dali všetky svoje deti študovať, traja synovia sa stali kňazmi. Osud odviaľ jediné dievča v rodine Máriu do Pešti, kde žila slobodná a odkiaľ často navštevovala svojho brata v Kestúci. Hlava rodiny Štefan Šrobár (1836-1911) bol obľúbeným a schopným richtárom. Richtárstvo zdedil po svojom otcovi, ktorý richtárčil v Liskovej celých 18 rokov. Pod správou Šrobárovcov sa obec veľmi zveľadila a rozšírila svoje územie odkúpením pozemkov susedného panstva.

Jozef Šrobár ako päťročný začal chodiť do miestnej rímsko-katolíckej školy. Okrem rodičov ho vychovávali učitelia, ale i verný a oddaný sluha Matej, ktorý ho spolu s jeho bratmi učil orať, siať, kosiť, poháňať kone. J. Šrobárovi preto nikdy nebola cudzia sedliacka práca, ktorú si ctil a uznával – ako uvidíme – aj počas pôsobenia v Kestúci. V r. 1882 ho otec zapísal do štvorročného gymnázia v Ružomberku, kde sa vyučovalo v maďarčine. (Jeho brat Vavro pre nedostatok znalosti jazyka musel opustiť toto gymnázium.) Jozef svoje gymnaziálne štúdiá dokončil v Trnave a po úspešnej maturite v r. 1892 začal študovať teológiu v Ostrihome, kde ho potom r. 1896 vysvätili za kňaza. Počas pobytu v Ostrihome často navštevoval okolité SloVákmi obývané obce a tu pôsobiacich slovenských katolíckych farárov, s ktorými udržiaval priateľské kontakty. Obľúbil si aj obyvateľov Hute, Kestúca a Čívu, ktorí dostali kus miesta v jeho srdci. Preto niet sa čo čudovať, že po trojročnom pôsobení v Opatovciach (pri Zlatých Moravciach), kde bol kaplánom a neskôr administrátorom, r. 1900 s radosťou prijal ponúknutú faru v Kestúci, ktorá osirela po smrti tiež slovenského farára **Jána Šorcza**. (Cirkev rešpektovala jazykové potreby ňou spravovaných obcí väčšími než štátna správa. Hoci v Kestúci každý občan dobre hovoril maďarsky, obsadila tamojšiu faru SloVákom. Vďaka tomuto postoju cirkvi J. Šrobár sa ako SloVák dostal do Kestúca.)

Po dvojročnej činnosti J. Šrobára v Kestúci ho navštívil J. G. Tajovský spolu s národopiscom Andrejom Halašom. Spisovateľ nadšene píše o svojej návšteve: „*Tu sme (na fare) v centre kestúckych Slovákov! Pánboh ich požehnaj!*” Potom predstaví pána farára čitateľovi: „*Je mladý, asi tridsaťročný, silný chlap, rodák z Liskovej. Je povedomý Slovák, tichý, ale tým dôslednejší a vytrvalejší borec maďarizačných klepcov stolice a jej panákov. Práve bol dostal už ktovie koľký prípis od stolice, v ňom mu vyhadzujú na oči, že za dva roky nič nedokázal na poli pomadžarčenia Kestúca, ba naopak, ešte kazil, preto teda aby nabudúce s celou oddanosťou pracoval na pomadžarčení Kestúca. Takto doslovne. Vidíte! A potom sa vyhovárajú, že nás oni chcú iba po maďarsky naučiť a že nám neberú materinskú reč.*

– Čo, reku, vy na to?

– Odložím to na – príslušné miesto, – vyslovil sa pán farár.

To je chlap! Daj nám ich, bože, viac!”

V čase Tajovského návštevy v Kestúci bol hosťom pána farára aj jeho 66-ročný otec v liptovskom kroji a sestra-slečna Mária z Pešti. „*Bratsky stískali sme si ruky, že sa tolko povedomých Slovákov raz na Kestúci zišlo...*” – píše Tajovský vo svojom cestopise. Spisovateľ sa natoľko spriatelil s otcom pána farára, že na druhý deň (v nedeľu) sa spolu vydali horou pešo do susednej slovenskej dediny Huť.

Jozef Šrobár – ako to vysvitá z jeho celoživotného diela – venoval veľkú starostlivosť mládeži. Po príchode do Kestúca – čo nám prezradí tiež Tajovský – tak súdil, že „*mládež je trochu rozpustilá. Šuhajci veľmi mladí počínajú chodiť na zálety,*” píše spisovateľ, „*alebo po dedine spevom nočnou hodinou. Teraz už, pravda, menej, lebo farár brojí proti tomu a založil im spolok*”. V tomto Krúžku mladých sa pán farár – nakoľko v škole sa vyučovalo po maďarsky – zaoberal s jeho členmi výlučne po slovensky. Tento krúžok existoval až do roku 1947, pravda, neskôr jazykom zamestnávania mladých nebola výlučne slovenčina.

Jozef Šrobár mal popri dušpastierskej činnosti a výchove mládeže plné ruky práce aj pri iných každodenných povinnostiach. Starostlivo sledoval napríklad hospodárenie na majetku fary, ktorý dal do prenájmu a ktorý zabezpečoval najväčší podiel jej príjmov. Na žiadosť jeho predchodcu, už spomínaného Jána Šorcza, r. 1868 ostrihomská kapitula darovala fare 40 jutár ornej pôdy a 30 jutár paše. Okrem tohto fara mala aj tri vinice, z ktorých najväčšiu (2200 siah) vysadil „na Čurgove” r. 1904 pán farár Šrobár. Niet sa preto čo čudovať, že na kestúckej fare bolo zavše dobré, znamenité víno, o ktorom napísal chválospev aj J. G. Tajovský a neskôr aj známy slovenský archeológ a publicista, inžinier **Štefan Jansák**, ktorý bol r. 1917 častým hosťom kestúckeho farára.

Farár J. Šrobár už od počiatku svojho pôsobenia v Kestúci popri svojej kňazskej činnosti zastával aj akúsi funkciu hospodára obce. Do roku 1904 mala obec jednu školskú budovu s dvoma učebňami. Pán farár sa vo veľkej miere zaslúžil o výstavbu druhej, tzv. „veľkej školy” so štyrmi učebňami, ktorá, pravda, rozšírená a zmodernizovaná dodnes slúži obci. Nakoľko išlo o cirkevnú školu, pozemok k jej výstavbe darovala ostrihomská kapitula a potrebnú sumu, takmer 12 tisíc korún, ako pôžičku na desať rokov poskytla školskej stolici „*pokladnica nadácie kostola*”. Stavebné práce boli dokončené r. 1905 a pri škole vybudovali aj dva učiteľské byty, ktoré aj v súčasnosti slúžia svojmu pôvodnému poslaniu.

Popri duchovnom pozdvihnutí kestúckych veriacich Jozef Šrobár kládol veľký dôraz i na zlepšovanie ich sociálnych pomerov. „*Povzbudzoval ľudí na sporivosť, nahováral ich na lepší a krajší život, zakladal pre nich družstvá...*” – písali o ňom *Katolícke noviny* pri päťdesiatom výročí jeho kňazskej činnosti. Z jeho iniciatívy sa r. 1909 založilo „*Spotrebné družstvo Kestúc a jeho okolie*” (neskoršie pomenované „*Hangya*”), ktorého cieľom bolo zásobovanie obce lacným a kvalitným tovarom a predaj nad-

bytočných poľnohospodárskych plodín. Družstvo založilo 451 členov, ktorí zabezpečili základný kapitál v hodnote 4250 korún. Majetok družstva tvorila jedna predajňa so zmiešaným tovarom a jedna krčma. Za predsedu družstva si členovia na návrh pána farára jednohlasne zvolili uznávaného gazdu **Pavla Minczéra**. O tri roky neskôr, r. 1912, taktiež z iniciatívy pána farára, založili aj miestne *úverové družstvo*, ktoré zohralo mimoriadne dôležitú rolu v hospodárskom rozvoji Kestúca. Podporovalo v prvom rade poľnohospodárov, ale i remeselníkov. Pán farár usmerňoval činnosť oboch družstiev až do svojho odchodu z obce r. 1919.

Pripomeňme ešte návštevu Tajovského, ktorý s peknými zážitkami a úprimnými dobropraniami sa vracal v turíchny pondelok z Kestúca: „...*prajem šľachetnému rodolubovi pánu farárovi, aby sa v Kestúci dožil sto rokov, a vy, bratia drahí, jeho sa držte, jeho poslúchajte...*” Pán farár sa, žiaľ, nedožil sto rokov, tobôž nie na Kestúci. Po návšteve spisovateľa však pobudol v tejto pilišskej obci ešte ďalších neľahkých 18 rokov. S trpkosťou prežíval všetky maďarizačné úsilia štátnej správy, ale i cirkvi. Trpel aj pre útoky na svojho staršieho brata Vavra, ktorého pre búrenie a protištátnu činnosť v r. 1906 uväznili v žalári v Ružomberku, kde vtedy pôsobil ako lekár. Z tohto žalára ho po roku na ďalší rok premiestnili do povestnej väznice v Segedíne, odkiaľ sa mohol vrátiť domov až r. 1908. Vavro Šrobár bol internovaný aj r. 1918 v Cegléde.

Jozef Šrobár vo svojej práci nikdy nehľadal ľahšie riešenia, vždy si zvolil ťažšiu cestu. Za každých podmienok chcel byť vzorným kňazom, svoje povinnosti plnil vždy statočne, nepozerajúc na ťažkosti a prekážky. Nebol by to musel tak robiť, ako o tom píše už spomínaný archeológ-publicista Štefan Janšák vo svojej knihe *Posledný suplíkant*, ktorá vyšla r. 1973 v Bratislave. „*Pán farár Šrobár mohol byť vtedy asi 50-ročný. Hoci jeho funkcia poskytovala mu veľa príležitostí, aby nehybne sedel na svojej fare, neoddal sa sladkej záhalke nečinnosti, ale vždy sa zaoberal nejakým vážnym*

problémom. Boli to otázky týkajúce sa správy jeho cirkevnej obce, tie však riešil v takom duchu, ako keby jeho pôsobiskom bola nejaká čisto slovenská dedina v Liptove”. Š. Janšák predstavuje svojho hostiteľa ako pokojného, rozvážneho človeka so „zlatým srdcom”, ktorý si nadovšetko ctí mienku iných, ale svoje, trebárs aj odlišné názory, nezamlčí. „Oheň vášnivého debatéra, akým sa jeho brat Vavro priam spaľoval, jemu celkom chýbal. Takmer sa nám ospravedlňoval preto, že si dovoľuje pozerať sa na veci ináč, než my, mladí. Suma summarum, keď som zvážil a posúdil všetky vlastnosti nášho hostiteľa, musel som konštatovať, že mám pred sebou kňaza, ktorý svojimi vrozenými darmi i hodnotami získanými výchovou ďaleko prevyšuje požiadavky kladené cirkvou na pastierov ľudských.”

J. Šrobár bol spoločenským človekom. Nežil izolovane na svojej fare. Bol častým hosťom návštevníkov nielen z Horniakov, ale i zo susedného Ostrihomu a okolitých obcí. On sám sa tiež často vydával na kratšie-dlhšie cesty. Budapešť vzdialená od Kestúca na necelých 40 kilometrov bola častým cieľom jeho cestovania. Nechodieval tam iba kvôli sestre. Zapojil sa totiž aj do slovenského spoločenského života hlavného mesta Uhorska. Často ho sem pozývali vedúci *Slovenského katolíckeho delníckeho kruhu*, ktorý založil kňaz **Eduard Šándorfi** (1869-1936) v roku 1902. Zápisnice svedčia o tom, že ho sem pozývali spolu s kňazmi z okolitých slovenských obcí na všetky dôležitejšie podujatia robotníckeho kruhu a on tieto pozvánky opätovoľ. Na týchto akciách sa mu naskytovala možnosť zoznámiť sa s najvýznamnejšími a najvzdelanejšími vedúcimi osobnosťami budapeštianskej slovenskej inteligencie, s politikom a publicistom **Milanom Hodžom**, jazykovedcom **Samuelom Czambelom**, publicistom a kritikom **Františkom Votrubom**, už spomínaným E. Šándorfim a inými slovenskými osobnosťami.

Dnes už iba z cirkevných dokumentov sa môžeme dozvedieť, akými úctyhodnými skutkami sa J. Šrobár zapísal do histórie Kestúca i jeho duchovného života. V rukopisnej knihe fary *His-*

toria Domus nasledovník J. Šrobára na kestúckej fare **Dr. Jozef Vándor** s uznaním píše o tom, čím všetkým sa zveladil napríklad kestúcky kostol sv. Klementa počas pôsobenia jeho predchodcu. Sú to o. i. dva vedľajšie oltáre, ďalej v kostole iba nedávno vymenené lavice, ktoré dal zhotoviť namiesto starých vyrezávaných lavíc, alebo r. 1905 v Stoličnom Belehrade od majstra Gyulu Szalayho zakúpený organ. R. 1911 taktiež J. Šrobár zakúpil namiesto puknutého umieráčika nový zvon. (Spomedzi troch zvonov tento jediný sa zachoval podnes, dva veľké zvony počas prvej svetovej vojny odviezli na vojnové účely a dnešné sú iba ich kópiami.) Obec pánovi farárovi môže vďačiť i za terajšiu rozlohu cintorína, ktorý sa mu r. 1911 podarilo rozšíriť výmenou cirkevných a súkromných pozemkov.

Oproti spomínaným materiálnym zásluhám však kestúcky kňaz zanechal hlbšie stopy v dušiach kestúckych katolíkov. Ako národovec sa neuspokojil s pomermi, v akých sa tu ocitol. Keď prišiel do Kestúca – ako sa píše v *Katolíckych novinách* v spomienke na neho – „*pri nastúpení na svoje miesto nemal koho spovedať po slovensky. Po roku nebolo tam človeka, ktorý by sa bol chcel vyspovedať v reči maďarskej.*”

Jozef Šrobár počas Maďarskej republiky rád r. 1919 prežíval najťažšie obdobie vo svojom živote. Na jar tohto roku ho ako rukojemníka internovali maďarskí boľševici a hrozili mu smrťou. Jeho brat Vavro Šrobár, ktorý bol vtedy už ministrom Československej vlády s plnou mocou pre Slovensko, urobil všetko, aby zachránil život svojho mladšieho brata. V záujme tohto sa zišiel 5. mája 1919 v Komárne na tajnom rokovaní s vodcom Maďarskej republiky rád **Béloom Kunom**. Výsledkom rokovania bolo prepustenie Jozefa Šrobára na slobodu, ktorý sa potom rozhodol opustiť Maďarsko. S ťažkým srdcom opúšťal Kestúc – a ako mnohí iní predstavitelia slovenskej inteligencie žijúcej v Budapešti a okolí – aj on odišiel do novej vlasti, prvej Československej republiky. Tu ho čakali nové, priaznivejšie možnosti, dokonca

kariéra verejného činiteľa a cirkevného hodnostára. Po krátkom pôsobení v Tekovskej Novej Vsi osud ho r. 1925 zavial do Bratislavy, kde sa o dva roky neskôr stal kanonikom. Časom ho zlákala aj politika, stal sa reprezentantom ideológie a politiky *Slovenskej národnej strany*, ktorá stála na čele slovenského autonomistického hnutia. Dokonca v r. 1928-29 bol aj členom jej predsedníctva. (V politike sa dvaja bratia rozchádzali, Vavro Šrobár bol bezvýhradným zástancam centralizmu a čechoslovakizmu, prívržencom T. G. Masaryka a ministrom československej vlády.)

V popredí pozornosti J. Šrobára – ako sa to prejavilo i v jeho pôsobení v Kestúci – stála vždy mládež. Nečudo, že sa v Bratislave stal spoluzakladateľom katolíckeho skautingu a bol dlhoročným starostom *Ústredia slovenského skautingu* a funkcionárom katolíckej telovýchovnej organizácie *Orol*. Venoval sa práci za mládež aj v *Slovenskej lige*, ktorá svojou činnosťou podchytila práve tie široké vrstvy mládeže, ktoré žili za hranicami, alebo na národnostne zmiešanom území a takto nemali možnosť v slovenskom prostredí upevňovať svoje slovenské povedomie, pestovať slovenský jazyk a kultúru. Dlhé roky zastával aj funkciu podpredsedu *Ústredného družstva* v Bratislave. Vyvrcholením jeho politickej kariéry bolo poslanectvo v autonómnom sneme a v rokoch 1939-45 v sneme Slovenskej republiky. Počas bratislavského pôsobenia je významná aj jeho publicistická činnosť. Prispieval do katolíckych a iných novín a uvádzal osvetové prednášky v rozhlase.

Jozef Šrobár sa r. 1946 dožil 50. výročia svojho kňazstva a pri tejto príležitosti 29. a 30. júna obetoval Pánovi zlatú svätú omšu v rodnej Liskovej a v bratislavskom dóme, kde slúžil sv. omšu za účasti mnohých ctiteľov, známych i príbuzných, medzi ktorými bol aj brat Vavro, vtedajší minister financií.

O tri mesiace neskôr, 29. septembra 1946, dotĺklo zlaté srdce Msgr. kanonika Jozefa Šrobára, ktorý nikdy nezabudol na Kestúc, kde prežil dvadsať plodných rokov, kde sa obohatil

o toľko životných skúseností a pritom nezabudol ani na kestúckych katolíkov, pre ktorých urobil všetko, čo sa za vtedajších okolností urobiť dalo.

Nezabúdajme na tohto rodomila, jedného z najlepších slovenských kňazov, na človeka vzácných vlastností. Nezabúdajme aspoň na jeho meno!

(2007)

Literatúra:

J. G. Tajovský: Z Martina na Kestúc. Tatran 1974.

Štefan Janšák: Posledný suplikant. Bratislava 1973.

Dejiny Kestúca. Red. Paula Radovičová. Kestúc, 2001. Katolícke noviny 1946, č. 25. a 39.

Anna Kováčová: Život a kultúra Slovákov v Budapešti v období dualizmu. Pilíšska Čaba-Ostrihom 2006

Historia Domus. (V rukopise.)

OBSAH

ÚVOD	3
Prvá žatva	5
Detská láska	13
Betónový stĺp	15
Pred búrkou	17
Výhodný obchod	21
Po toľkých dlhých rokoch	25
Zázraky sa nedejú	31
Z opilstva nič dobrého nevzide	34
Rodinná hrobka	41
Vábenie	44
Narodeniny	47
Génia nikto nechápe	51
Päťdesiat rokov	59
Neskorá návšteva	70
Ona si ho vybrala	74
Láska nestarne	78
Balkón	81
Hody	91
Pivnica	96
Nehoda	102
Vianoce tetky Karovej	108
Balada o starkej	113

Z ÚCTY K RODNÉMU KESTÚCU

„Ach, to kestúcke víno!”	129
Tá kestúcka pálenica!	134
Na Klementa na Kestúci	139
Kniha o legende kestúckej republiky v r. 1956	144
Výmena obyvateľstva v Kestúci v rokoch 1946-48	151
Kestúcke roky pána farára Jozefa Šrobára	173

